

Kaisa Juhantytären (1782–1856)
elämähistoria ja muistivihkoon kätkeyty minuus

Kaisa Kautto
Pro gradu -tutkielma
Kulttuurihistoria
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Maaliskuu 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Tiivistelmä
TURUN YLIOPISTO
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/
Humanistinen tiedekunta

KAUTTO, KAISA: Kaisa Juhantytären (1782–1856) elämänhistoria ja muistivihkoon kätkeyty minuus

Pro gradu -tutkielma, 74 sivua, 2 liitesivua
Kulttuurihistoria
Maaliskuu 2020

Tutkielmani aiheena on noormarkkulainen Kaisa Juhantytär (1782–1856). Hän oli itseoppinut kirjoittaja, joka jätti jälkeensä käsin kirjoitetun muistivihkon. Se sisältää 12 virsirunoa, jotka on riimitelty vanhoihin virsisävelmiin sopiviksi. Muistivihkossa on esipuhe sekä virsiin liittyviä kommentteja ja se sisältää myös merkintöjä muutamista elämäntapahtumista. Huomiota herättävät muistivihkoon piirretyt koristekuvat ja runsas raamatunkohtien käyttö. Tutkielmani tarkoitus on selvittää Kaisa Juhantytären elämänhistoriaa kirjoittajuuden näkökulmasta. Tutkin muistivihkoa egodokumenttina ja sen sisältämiä virsiä itseilmaisun ja itsereflektion välineinä. Huomioin oman muusikkouteni ja laulamisen merkityksen yhtenä lähiluvun tapana. Käyttämäni metodi perustuu Jyrki Pöysän kirjassa *Lähiluvun tieto* (2015) kuvattuun lähiluvun menetelmään. Musiikillisten näkökulmien esiin tuomisessa nojaan Sinikka Kontion kansanveisuun parissa tehtyyn tutkimukseen (2001) sekä hänen havaintoihinsa veisuun tavoista uskonnollisessa kontekstissa. Heikki Granqvistin laatima käsikirjoitus vuodelta 1892 kertoo Kaisa Juhantytärestä virsien sepittäjänä ja täydentää hänen henkilökuvaansa 1800-luvun lopun ilmapiiristä ja miehen näkökulmasta koettuna.

Tutkimusaiheeni rajautuu 1800-luvun alun kansanherätysten värittämään talonpoikaiseen elämään. Näkymä terävoituu Finpyyn kylään, Kaharin taloon. Talossa elänyt nainen koki tarvetta vetäytyä yksinäisyyteen mietiskelemään ja sepittämään ajatuksiaan virsiksi. Kaisa Juhantytär ajatteli ja kirjoitti hengellisellä kielellä, koska se oli hänen oppimansa kieli. Kirkon ja kodin antama uskonnollinen kasvatusta sekä pietistinen ilmapiiri vaikuttivat hänen ilmaisun tapaansa ja ajatteluunsa. Kirjoittamisen mallin hän sai aikansa uskonnollisesta kirjallisuudesta, joista merkittävin lienee ollut lapsuskotiin vuonna 1792 ostettu raamattu. Kaisa Juhantytären aikuiselämään kuuluivat talon töiden ohella roolit puolisona, suuren perheen äitinä ja isoäitinä. Hän otti aikaa kirjoittamiselle. Se oli poikkeuksellista ja ristiriitaistakin suhteessa totuttuihin normeihin. Kaisa Juhantytären piti perustella syitä kirjoittamiselleen ja mielipiteiden ilmaisuun naisena sekä itselleen että muille. Kirjoittajuuden myötä Kaisa Juhantytäreille avautui kuitenkin rikas sisäinen maailma. Yksinäisyyttä kokeneelle kirjoittajalle samaistumisen kohteita tarjosivat muun muassa raamatun kertomuksissa esiintyvät naiset, joista muistivihkon ensimmäinen virsi kertoo. Kaisa Juhantytär muokkasi maaperää omassa elinympäristössään satakuntalaisen kirjallisen kulttuurin edistymiselle. Olisi mielenkiintoista tutkia lähemmin sitä saumakohtaa, jossa hänen ja kansankirjailija Matilda Roslin-Kalliolan aikatasot kohtaavat.

Asiasanat

kirjoittaminen, rahvaanrunoilijat, kansankirjoittajat, virret, virsilaulu, naishistoria, kansanherätykset, Noormarkku, Satakunta

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1. TUTKIMUSAIHE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	1
1.2. TUTKIMUSKENTTÄ	2
1.3. METODISET LÄHTÖKOHDAT JA AVAINKÄSITTEET	5
1.4. TUTKIMUKSEN RAKENNE.....	8
2. KAISA JUHANTYTTÄREN ELÄMÄNHISTORIAA	11
2.1. LAPSUUDEN KASVUYMPÄRISTÖ SIIKAISISSA	11
2.2. KIRJOITTAJUUS OSANA AIKUISUUTTA	22
3. YXI HENGELLINEN HUVIDUS – KAISA JUHANTYTTÄREN MUISTIVIHKO	30
3.1. MUISTIVIHKON MATERIAALISET OMINAISUUDET JA KIELELLISET LÄHTÖKOHDAT	30
3.2. MUISTIVIHKON KIRJOITTAMISEN MOTIIVIT	35
3.3. MUISTIVIHKO ELÄMÄKERRALLISENA LÄHTENÄ.....	40
4. KAISA JUHANTYTTÄREN VIRRET	43
4.1. KANSANKIRJOITTAJAN VIRSI OSANA VIRSIEN HISTORIALLISTA JATKUMOA	43
4.2. MIKÄ KAISA JUHANTYTTÄREN VIRSISSÄ SOI.....	46
4.3. TALONEMÄNNÄN HYVÄSTIJÄTTÖVIRSI OSANA NAISRUNOJEN KETJUA	55
5. LOPUKSI	59
LÄHTEET.....	64
LIITTEET.....	72

1. JOHDANTO

1.1. TUTKIMUSAIHE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Noormarkkulainen talonemäntä, Kaisa Juhantytär, on kirjoittanut merkittävimmät elämäntapahtumansa muistivihkonsa alkulehdelle.

Minä Kaisa Juhantytär olen syntynyt Otamon vanhasa talosa vuonna 1782. Sitte Jumalan edeskatsomisen kautta tullut yhdistetyxi miehenin Abrahamin Matinpoian kansa 1805. Sitt on Jumala hänen poijes ottanut kuoleman kautta 1833.¹

Kaisa Juhantytär oli ison talon emäntä, aviovaimo ja äiti, mutta poikkesi aikakautensa naisista, koska käytti vapaa-aikansa lukemiseen ja kirjoittamiseen. Hänen kirjoitustaitonsa todisteeksi on jäänyt vuonna 1831 päivätty muistivihko, jota säilytetään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kotikielen Seuran arkistossa. Muistivihkossa on kaikkiaan kaksitoista hänen sepittämäänsä virttä. Siinä on myös esipuhe, muutamia henkilökohtaiseen elämään tai virsiin liittyviä merkintöjä ja raamatun sitaatteja. Sain tietää muistivihkosta ja tutustua sen sisältämiin virsiin Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kansanmusiikin aineryhmän veisuukurssilla vuonna 2016. Kurssia johti kansanmusiikin lehtori ja veisuun tutkija Sinikka Kontio. Hänen johdollaan perehdyimme vanhaan veisuperinteeseen ja aloimme esittää Kaisa Juhantyttären virsiä konserteissa.² Lauaessani näitä virsiä aloin kiinnostua niiden hengellisen kielen takaa kuuluvasta kirjoittajan henkilökohtaisemmasta äänestä. Haluan tietää, kuka on tämä nainen, joka kirjoitti virsiä aikana, jolloin etenkin naisten kirjoitustaito ei ollut vielä tavallista. Minua kiinnostaa, minkälainen yhteys Kaisa Juhantyttären muistivihkon kautta avautuu hänen elämänhistoriaansa, muihin kansankirjoittajiin ja 1800-luvun alkupuolen suomalaiseen yhteiskuntaan.

Kaisa Juhantytär alkoi kirjoittaa muistivihkoaan muutettuaan avioliiton solmimisen jälkeen lapsuuden kodistaan Siikaisista Noormarkkuun Kaharin taloon. Hänen puolisostaan, Abraham Matinpojasta, tuli yksi talon merkittävimmistä isännistä, jota on osaltaan kiittäminen siitä, että 1700-luvulla rakennettu talo on säilynyt meidän päiviimme asti. Tällä hetkellä talo toimii Noormarkun Kotiseutuyhdistys ry:n ylläpitämänä kotiseututalona ja -museona. Talon isäntien nimet luetellaan yhdistyksen asiapapereissa tarkoin, mutta talossa

¹ Kaisa Juhantyttären muistikirja 1831, alkulehti. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

² Kurssilla syntynyt veisuuryhmä on esittänyt Kaisa Juhantyttären virsiä vuosina 2017–2018 Helsingissä, Riihimäellä ja Oulussa. Valmisteilla on myös äänite Kaisa Juhantyttären virsistä.

vuosikymmeniä asuneen virsirunoilijan tarina näyttää jääneen unohduksiin. Kaisa Juhantytärellä on varmasti ollut talon emäntänä ja perheen lasten kasvattajana merkittävä vaikutus Kaharin menestykseen. Nainen, joka talon ja perheen asettamien velvoitteiden ohella veisasi ajatuksensa virsiksi ja kirjoitti runoiksi, ansaitsisi tulla mainituksi Kaharin talon historiassa.

Tutkimukseni painottuu ajallisesti Kaisa Juhantytären elinvuosiin. Elämäkerrallisen painotuksen kautta toivon pääseväni lähemmäksi Kaisa Juhantytären maailmaa ja löytäväni vastauksia siihen, millä tavoin hänestä tuli virsirunoilija, mitä kirjoittaminen hänelle merkitsi ja minkälaisessa vuorovaikutuksessa hän eli ympäröivän yhteisön kanssa. Kaisa Juhantytären elinvuodet sattuvat ajanjaksolle, jolloin yhteiskunnassa edelleen vaikutti säätyvallan aika ja patriarkaalinen ajattelutapa, mutta samalla elettiin muutoksen aikoja. Pietismin vaikutuksesta oli alkanut syntyä hengellisiä herätyksiä ja on mahdollista, että Kaisa Juhantytärellä oli kosketuspintaa johonkin herätysliikkeeseen. Hänen elinaikanaan monipuolista painettua kirjallisuutta alkoi olla yhä enemmän ja kirjoitustaitoisten ihmisten määrä herätysliikkeiden vaikutusalueilla vähitellen kasvoi. Nämä seikat eivät ole voineet olla vaikuttamatta Kaisa Juhantytären ajatuksiin ja toimintaan kirjoittajana.

Koska tuon ajan kansanihmisten elämä on perustunut suulliseen kulttuuriin, on muistivihkon kaltainen dokumentti ainutlaatuinen mikrohistoriallisen tutkimuksen lähde. Kirjoitustaito tekee tässä kontekstissa talon emännästä ja hänen tavastaan ilmaista itseään erityisen tutkimuskohteen.

1.2. TUTKIMUSKENTTÄ

Muistivihko on herättänyt kiinnostusta etenkin kirjallisuudentutkijoissa. Muistivihko on eri tutkimuksissa ja artikkeleissa kuvattu uskonnollisena dokumenttina ja Kaisa Juhantytär profiloitu naisten aseman puolesta kirjoittavaksi julistajaksi. Eeva-Liisa Tiili (myöh. Bastman) on tehnyt Kaisa Juhantytärestä vuonna 2008 pro gradu -tutkielman *Kaisa Juhantytär ja virren poetiikka*. Vuonna 2017 hän väitteli aiheesta *Poetiikka ja pietismi 1700- ja 1800-luvun suomalaisessa virsirunoudessa*. Pro gradu -tutkielma kuvaa Kaisa Juhantytären virsiä runousopin näkökulmasta. Tiili kontekstoi Kaisa Juhantytären virret 1800-luvun herätysaaltojen värittämään yhteiskuntaan sekä

suullisen ja kirjallisen kulttuurin välimaastoon. Hänen tutkimuksensa valottavat sitä kontekstia, johon Kaisa Juhantytären virsirunot kirjallisuuden historiassa kuuluvat. Useiden tieteenalojen näkökulmista kirjoitettu teos, *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa* avaa aikakauden kirjallistumisen kulttuuria monipuolisesti. Teos ilmestyi vuonna 2013 ja sen ovat toimittaneet Lea Laitinen ja Kati Mikkola. Kyseisessä teoksessa ovat tutkimukseni kannalta tärkeimpiä Bastmanin kirjoittama 1800-luvun kansanomaista virsilyriikkaa koskevan artikkeli sekä Anna Kuisminin 1800-luvun itseoppineiden kirjoittajien historiaa käsittelevä artikkeli. Kuismin tulkitsee siinä Kaisa Juhantytären muistivihkoa uskonnollisena dokumenttina ja kuvaa hänen kirjoittajuuttaan vahvasti naisnäkökulmasta. Kuismin (ent. Makkonen) on kirjoittanut Kaisa Juhantytärestä artikkelin myös vuonna 2006 ilmestyneeseen kielen ja identiteetin merkityksiä avaavaan teokseen, *Kohtauspaikkana kieli. Näkökulmia persoonaan, muutoksiin ja valintoihin*. Tuija Laineen vuonna 2017 ilmestynyt tutkimus, *Aapisen ja katekismuksen tavaamisesta itsenäiseen lukemiseen*, luo pohjaa rahvaan luku- ja kirjoituskulttuuriin. Teos esittelee itseoppineita kirjoittajia kuvaavassa luvussa Kaisa Juhantytären raamatuntuntijana ja naisasianaisena hänen raamatun kertomusten naisia kuvaavan virtensä perusteella.³ Vuonna 2010 ilmestyneessä teoksessa *Virren virtaa. Veisattu runo ennen ja nyt* Pirjo-Liisa Niinimäki tarkentaa kuvaa Kaisa Juhantytären virsistä etnomusikologian näkökulmasta ja liittää hänet naisrunoilijoiden ja naisrunojen ketjuun.

Nämä ansiokkaat tutkimukset saivat minut aluksi epäröimään aihevalintani mielekkyyttä. Mielestäni kaikkia Kaisa Juhantytären biografialla täydentäviä lähteitä ei kuitenkaan ole vielä hyödynnetty ja koen, että muistivihkossa on ainesta myös kulttuurihistoriallisesta lähestymistavasta tehtävään tutkimukseen. Kaisa Juhantytären virsiä on tarkoituksenmukaista tutkia myös musiikillisesta näkökulmasta. Sinikka Kontion tohtorintutkintoon liittyvä tutkielma *Veisuun mahti. Vanha virsikirja ja kansanveisuun tyylipiirteiden sovellus omassa musisoinnissa (2001)* johdattaa herätysliikkeiden parissa edelleen elävään kansanveisuun kulttuuriin. Irma Sulkusen Liisa Eerikintytären liittyvät kirjat (1999 ja 2012) luovat kuvan hurmoksellisten herätysten syntyvaiheisiin vaikuttaneiden naisten toiminnasta. Vertailukohdan satakuntalaisen uskonnollisen naisen

³ Laine 2017, 170–172.

kirjoittajuuteen ja näkymän kirjoittamisen historian jatkumoon tarjoaa Reija Lång, joka on tehnyt vuonna 2006 pro gradu -tutkimuksen merikarvialaisen kansankirjoittajan Matilda Roslin-Kalliolan elämästä. Kaisa Juhantytären elinympäristöä ja hänen aikansa yhteiskuntaa kuvaa paikallishistoriallinen julkaisu, *Noormarkun historiaa. Erämaasta eletyksi paikaksi (2008)*. Tässä teoksessa Sanna Salonen ja Anna Sivula esittelevät Kaharin emännän ja hänen muistivihkonsa yhtenä alueen hengellisen elämän ilmentymänä todeten Kaisa Juhantytären olleen hyvin uskonnollinen kansanihminen. Noormarkun syntyneiden ja kastettujen sekä kuolleiden ja haudattujen kirjoja on tuhoutunut tulipalossa. Niinpä perhetietojen tutkimisessa nojaan pääasiassa rippikirjoista löytyviin tietoihin. Aikalaiskontekstia täydentää Jussi Hanskan ja Kirsi Vainio-Korhosen toimittama teos, *Huoneentaulun maailma (2010)*. Teos sisältää Tuija Laineen lyhyen artikkelin, joka käsittelee virsirunoilija Kaisa Juhantytären suhdetta raamattuun. Elämästä herrasväen ja säätyläistön rajapinnalla kertoo Kaarlo Wirilanderin teos, *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö (1972)*.

Löysin Kansalliskirjastosta vuonna 1892 kirjoitetun lähteen, jota en ole havainnut muissa Kaisa Juhantytärtä koskevissa tutkimuksissa käytetyn. Kyseessä on Siikaisissa vuonna 1868 syntyneen Heikki Granqvistin⁴ laatima käsikirjoitus *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär*. Käsikirjoitus sisältää Granqvistin näkemyksiä Kaisa Juhantytären persoonasta ja elämästä sekä käsin kirjoitetun jäljennöksen hänen muistivihkostaan. Granqvist yrittää hillitä tutkijan intoa toteamalla, että ”Paljon ei olekaan enää tutkijalla lisätä tähän lyhyeen, vaatimattomaan biografiaan, niin merkillisemmistä tapauksista köyhä oli Kaisa Juhantytären elämänjuoksu”⁵. Myös Granqvist luonnehtii Kaisa Juhantytärtä hengellisten virsien sepittäjäksi. Nämä seikat haastavat minut todistamaan, että tämän päivän biografiatutkimuksen ja kulttuurihistoriallisen tutkimuksen menetelmin Kaisa Juhantytären elämäntarina avautuu meille rikkaampana kuin Granqvistin aikaan. Hänen käsikirjoituksensa on kuitenkin tarpeellinen ja tervetullut lisä lähdeaineistooni. Se luo siltaa Kaisa Juhantytären aikatasolle ja valaisee käsitystämme siitä, mitä 1800-luvulla elänyt mies ajatteli aikaansa lukemiseen ja kirjoittamiseen käyttäneestä naisesta.

⁴ Heikki Granqvist käytti myöhemmin sukunimeä Hakosalo. Helsingin yliopisto, ylioppilasmatrikkeli 1853–1899. <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=22588> [haettu 18.10.2019].

⁵ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 3. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär*, KA.

Tutkimukseni tulee täydentämään Kaisa Juhantytären elämäkertaa ja avaamaan niitä merkityksiä, joita liittyy hänen kirjoittamiseensa itseilmaisun ja identiteetin rakentumisen muotona. Tulen osoittamaan Kaisa Juhantytären virsille paikan virsien rikkaassa ja historiallisessa virrassa. Kirkkomuusikkotaustani ja erikoistumisopinnot vanhan vokaalimusiikin parissa antavat pohjaa musiikillisen näkökulman esiin tuomiseen. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole ensisijaisesti tutkia omaa musiikillista kokemustani Kaisa Juhantytären virsien parissa vaan yrittää kuulla, mitä hän itse halusi virsillään ilmaista.

1.3. METODISET LÄHTÖKOHDAT JA AVAINKÄSITTEET

Tutkijat käyttävät käsitettä itseoppinut kirjoittaja henkilöistä, jotka ovat oppineet kirjoittamaan ilman muodollista koulutusta. Heitä on ollut eri yhteiskuntaluokissa. Kaisa Juhantytärtä voidaan kutsua myös kansankirjoittajaksi, sillä hän ei kuulunut ylempään säätyyn eikä oppisivistyneistöön, mutta kirjoittaminen oli osa hänen aikuiselämänsä identiteettiä.⁶

Itseoppineiden kirjeiden kirjoittamista tutkinut Kirsi Keravuori määrittelee myös muistikirjat erääksi egodokumentin ⁷ muodoksi. Hän toteaa, että egodokumenttien kautta avautuu mahdollisuus tarkastella yksilön ajatusmaailmaa.⁸ Käsite on Keravuoren mukaan peräisin Hollannista 1950-luvun alusta. Sen loi historioitsija Jacques (Jacob) Presser (1899–1970). Erilaisia egodokumentteja ovat esimerkiksi päiväkirjat, kirjeet ja muistelmat. Niitä yhdistää se, että ne ovat kirjoittajansa itse laatimia tekstejä, joissa kuvataan tavalla tai toisella kirjoittajan omaa elämää. Presser on todennut, että kirjoittajan oma ego voi olla näissä dokumenteissa tahallisesti tai tahattomasti piiloutunut. Uusi historiantutkimus suhtautuu egodokumentteihin teksteinä, joita lukiessa on otettava huomioon se sosiaalinen konteksti, jossa ne ovat syntyneet ja jossa niitä on eri tavoin käytetty.⁹ Hengellisistä runoista koostuvan muistivihkon sisältö

⁶ Käsitteistä tarkemmin ks. Keravuori 2015, 80 ja 256.

<http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/113530/AnnalesCKeravuori-vaitos.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [haettu 16.3.2019].

⁷ Egodokumentti on itse kirjoitettu kirjallinen lähde, esimerkiksi päiväkirja tai kirje. Egodokumentti lähteenä historiantutkimuksessa ks. Eilola 2017, 230.

⁸ Keravuori 2011, 165.

⁹ Keravuori 2015, 13–14. <http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/113530/AnnalesCKeravuori-vaitos.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [haettu 16.3.2019].

avautuu uudella tavalla, kun ottaa huomioon kontekstin, jossa se on kirjoitettu. 1700-luvun lukemisen historiaa tutkinut Minna Ahokas toteaa, että sen sijaan, että egodokumentteja yritettäisiin tulkita kirjaimellisesti, on avattava tekstin syntyprosessiin vaikuttaneet tekijät. Näitä ovat esimerkiksi ympäröivä yhteisö, opitut kirjoittamisen tavat sekä kirjoittajan henkilökohtaiset lähtökohdat ja tavoitteet.¹⁰ Keravuori tuo esiin myös materiaalisten seikkojen huomioinnin tutkimuksessa.¹¹

Tutkin muistivihkoa siitä olettamuksesta, että Kaisa Juhantytär ei kirjoittanut pelkästään hengen palosta vaan hengellinen kieli oli jonkinlainen verho, joka piilotti hänen persoonallisemman kirjoittajan äänensä ja yksityiset ajatuksensa muilta. Raotan tätä verhoa lähiluvun menetelmin. Lähiluvusta kirjoittanut Jyrki Pöysä korostaa toistuvaa ja huolellista lukemista kyseisen metodin ydinasiana.¹² Uskon, että toistuvan lukemisen myötä Kaisa Juhantyttären runoista ja muista teksteistä alkaa nousta esiin muutakin kuin uskontoon ja sen harjoittamiseen liittyviä seikkoja. Käytän laulamista yhtenä lähiluvun tapana. Tämä on minulle muusikkona luontevin keino lähestyä virsiä ja päästä sisälle laulettaviksi tarkoitettujen runojen maailmaan. *Lähilaulun* eli toistuvan laulamisen myötä virret alkavat nopeasti soida mielessä ulkomuistista. Pöysä kuvaa käytännössä samaa tapahtumaa todetessaan, että eri lukukertojen välillä tekstit prosessoituvat alitajuisesti. Hän pitää käsitettä lähiluku melko laveana lukemisen menetelmänä ja toteaa, että lähiluvun ei välttämättä tarvitse olla pelkkää lukemista ja prosessiin voi kuulua hänen mukaansa esimerkiksi tutkijan oma kirjoittaminen ja erilaisten merkintöjen tekeminen. Lähiluvun kohteena voi hänen mukaansa olla myös muutakin kuin kirjallista materiaalia.¹³ Mikseipä lähiluvun tapana voisi olla myös laulaminen, etenkin kun tutkittavana on laulettavaksi tarkoitettua materiaalia. En kuitenkaan usko tavoittavani juuri sitä, mitä Kaisa Juhantytär tunsu tai ajatteli, mutta tällä tavoin pääsen lähemmäksi hänen kokemusmaailmaansa.

Muistivihkon ensimmäinen virsi on saanut ansaitusti huomiota Kaisa Juhantyttären muistivihkoa koskevissa tutkimuksissa ja tämän johdosta hänestä

¹⁰ Ahokas 2014, 324.

¹¹ Keravuori 2011, 227.

¹² Pöysä ei itse käytä lähiluvusta käsitettä metodi, vaan kuvaa sitä esimerkiksi käsitteillä *menetelmä* ja *prosessi*. Pöysän ajatuksia lähiluvusta tutkimusmetodinä ks. esim. Pöysä 2015, 37.

¹³ Pöysä tähdentää, että lähiluvussa olennaisinta on se, että tekstiin palataan sopivin välein yhä uudelleen. Pöysä 2015, 30–31. Lähilukuun sopivista materiaaleista ks. Pöysä 2015, 158.

syntyy kuva naisten oikeuksia ajavana naisena.¹⁴ Yritän kuitenkin tietoisesti välttää lukittumista tähän mielikuvaan, sillä haluan tutustua Kaisa Juhantytären persoonaan ja itseilmaisuun mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Naisnäkökulma tulee kuitenkin vääjäämättä esiin, kun päähenkilönä on 1800-luvun patriarkalisessa yhteiskunnassa elänyt nainen. Naisnäkökulmaa vahvistavat myös tuon ajan hurmoksellisiin herätyksiin liitetyt aktiiviset naiset, joilla lienee ollut vaikutusta Kaisa Juhantytären toimintaan.¹⁵

Tavoitteeni on lisätä tietoa ja ymmärrystä nimenomaan sitä maailmaa ja yhteiskunnallista arvopohjaa kohtaan, jossa Kaisa Juhantytär eli ja kirjoitti. Hänen elinympäristönsä ja erilaisten rooliensa huomiointi sekä kirjoittamisen motiivien herkkä kuuntelu antaa tutkimuskohteelle äänen ja tekee tutkimuksestani eettisesti kestävämmän.¹⁶ Vaikka lain edellyttämä henkilöllisyyden suoja on vain sata vuotta, ei vanhankaan egodokumentin tutkimiseen voi suhtautua ottamatta huomioon eettisiä lähtökohtia.¹⁷ Pyrin tuomaan esiin ne Kaisa Juhantytären tunteet ja ajatukset, joita muistivihkosta tutkimusmenetelmilläni avautuu.¹⁸ Luokittelen muistivihkon omassa syntykontekstissaan hyvin yksityiseksi dokumentiksi, vaikka toisaalta pyrin todistamaan, että Kaisa Juhantytär itse toivoi sen tulevan myös laajempaan käyttöön. Nykypäivänä ei ole poikkeuksellista, että nainen kirjoittaa ja ottaa kantaa asioihin, mutta Kaisa Juhantytären aikana tällainen toiminta oli harvinaista. Siihen on täytynyt olla erityinen syy.

Tunnen kiusausta arvostella tai kyseenalaistaa Granqvistin ajatusmaailmaa, mutta sen sijaan minun on otettava huomioon myös hänen lähtökohtansa ja pyrittävä ymmärtämään sitä todellisuutta, jossa hän eli. Granqvistin näkemysten taustalla vaikuttivat todennäköisesti edelleen partiarkalaisen yhteiskunnan arvot ja yleinen suhtautuminen kriittisesti naisen toimijuuteen muissa kuin kotiäidin rooleissa.

¹⁴ Virsi kertoo raamatun naisista ja siinä on 31 säkeistöä. Kaisa Juhantytären muistikirja 1831. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

¹⁵ Herätysten johtajina toimineista naisista ks. Sulkunen 1999, 65–78.

¹⁶ Elämänkaaren ja erilaisten roolien huomiointista tutkimusetiikan näkökulmasta ks. Frigren 2017, 68.

¹⁷ Lain suomen yksityisyyden suojan ulkopuolella olevan tutkimuskohteen eettisistä lähtökohdista ks. Vainio-Korhonen 2017, 31–32.

¹⁸ Tunteiden ja ajattelutapojen huomiointi on osa mikrohistoriallista tapaa tutkia egodokumentteja. Ks. tarkemmin Keravuori 2011, 166.

Muistivihko ja vähäiset säilyneet kirkonkirjat ovat suhteellisen suppea aineisto luomaan kuvaa yhden ihmisen elämästä. Voin kuvata esimerkiksi erilaisia tunteita ilmaisevia seikkoja, joita Kaisa Juhantytären runoista nousee, mutta ylitulkinnan sijaan sallin hänen pitää omana tietonaan ne asiat, joista hän ei syystä tai toisesta kirjoittanut tai jotka eivät lähteistä riittävän selvästi avaudu. Minun on myös tyydyttävä siihen, etten pysty rakentamaan Kaisa Juhantytärestä aukotonta elämäkertaa enkä saa koskaan tietää, mitä hän todella koki ja ajatteli. Välttääkseni omista lähtökohdistani nousevat tulkinnat ja hillitäkseni tahtoani luoda Kaisa Juhantytären elämästä ehyt tarina, on minun tyydyttävä niihin vastauksiin, joita lähteeni tutkimuskysymyksilleni antavat. Muotoilen niitä sanoiksi ja virkkeiksi oman aikatasoni ja ilmaisutapani puitteissa unohtamatta kontekstia, jossa Kaisa Juhantytär eli.¹⁹ Uskon, että tällä tavoin pystyn luomaan tutkimustani lukevalle aikani ihmiselle ymmärrettävän kuvan Kaisa Juhantytären elämästä ja kirjoittamisen merkityksestä hänelle.

1.4. TUTKIMUKSEN RAKENNE

Ensimmäisessä käsittelyluvussa kuvaan Kaisa Juhantytären elämänvaiheita ja elinympäristöä. Hänen hengellinen vakaumuksensa ja uskonnon harjoittamisen tapansa ovat todennäköisesti muodostuneet lapsuusvuosina. Pyrin löytämään käytettävissä olevistani lähteistä seikkoja, jotka ovat vaikuttaneet Kaisa Juhantytären luku- ja kirjoittamisharrastuksen syntyyn. Oletan, että lapsuuden kodilla ja elämäntapahtumilla on ollut vaikutusta hänen kehittymiseensä kirjoittajaksi. Muutettuaan Kaharin taloon Kaisa Juhantytär eli äidin, puolison ja talon emännän rooleissa. Lasten vartuttua kirjoittamisesta näyttää tulleen yhä tärkeämpi osa hänen elämäänsä. Kaisa Juhantytär kirjoitti muistivihkoa Kaharin talossa, jossa asui koko avioliittonsa ajan elämänsä loppuun asti. Näin ollen hänen elämäntarinansa on erottamaton osa talon historiaa.²⁰ Talosta ja sen historiasta saatavilla olevat tiedot täydentävät kuvaa Kaisa Juhantytären

¹⁹ Kontekstoinnin etiikasta ks. Eilola 2017, 223. Tutkijan oman viitekehyksen huomioinnista ks. Koskivirta & Lidman 2017, 14–15.

²⁰ Talon leivintupa on täytynyt noormarkkulaisten lahjoittamista esineistä, jotka kertovat alueen ihmisten elämästä ja historiasta. Runsas esineistö uhkaa peittää talossa asuneiden ihmisten elämän jäljet ja tarinat. Myöhemmin eläneitä ihmisiä on kuitenkin kiittäminen siitä, että talo on edelleen hyvässä kunnossa. Maire Gullichsen (ent. Ahlström) kunnosti Kaharin tilan kotiseutumuseoksi 1950-luvulla. Kaharin talon historiasta tarkemmin Kaharin Kotiseututalon arkisto. Ks. myös Grahn & Sivula 2008, 441, 444.

elinpiiristä. Toivon saavani tietoa myös siitä, miten Kaharin väki on ollut vuorovaikutuksessa Finpyyn kyläyhteisön ja muiden noormarkkulaisten kanssa.

Kaisa Juhantytären kirjoittamalla muistivihkolla on omat historialliset vaiheensa Kaharin talosta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kotikielen Seuran arkistoon. Se, että eri toimijat ovat halunneet säilyttää dokumentin, vahvistaa kuvaa sen ainutlaatuisuudesta. Toisessa käsittelyluvussa tutkin muistivihkoa materiaalisena esineenä ja avaan sen kielellisiä lähtökohtia. Muistivihkon sisältämät niukat henkilökohtaiset merkinnät ja piirrookset tulevat myös olemaan lähiluvun kohteena. Oletan, että materiaalisten seikkojen huomioinnilla saan tietoa siitä, miksi ja minkälaisissa olosuhteissa Kaisa Juhantytär kirjoitti. Pyrin löytämään muistivihkosta kirjoittamisen motiiveja ja elämäkerrallista ainesta, sekä kuulemaan hengellisen kielen takaa hänen persoonallisemman äänensä. Nämä seikat avautuvat parhaiten huomioimalla se ympäristö ja ilmapiiri, jossa hän eli ja kirjoitti.

Syvennyn lähemmin itse virsiin luvussa neljä. En niinkään analysoi niiden tekstejä hengellisinä runoina vaan pyrin tulkitsemaan, minkälaisista lähtökohdista ne ovat syntyneet ja mitä kirjoittaja tulee niiden kautta kertoneeksi itsestään, elämänvaiheistaan ja suhteestaan muihin. Lisätäkseeni ymmärrystä tulkita Kaisa Juhantytären virsiä ja ilmaisutapaa, avaan laajemmin käsitettä virsi sekä virsihistorian että kansanrunouden historian näkökulmista. Tätä kautta, sekä Granqvistin kommentteihin peilaten, liitän Kaisa Juhantytären virret osaksi virsihistorian ja kansanrunouden jatkumoa. Hänen virsiinsä tekemien sävelmäviitteiden kautta pääsen lähemmäksi virsien musiikillista maailmaa, mikä kuuluu olennaisesti virren olemukseen. Pidän omaa kokemusta veisaajana tärkeänä mahdollisuutena päästä Kaisa Juhantytären ilmaisun lähteille. Uskon, että lähilaulun kautta avautuu virsistä niiden kirjoittajan ääni herkemmin kuin pelkästään lukemalla. Katson tärkeäksi huomioida kansanveisuun perinne ja tavat, vaikka autenttista kokemusta veisuutilanteista on mahdoton luoda.

Haluan antaa tilaa myös niille seikoille, jotka todistavat Kaisa Juhantytären olleen vakaumuksellinen kristitty ja hengellinen julistaja. En kuitenkaan tyydy luonnehtimaan häntä pelkästään uskonnollista sanomaa julistavaksi virsirunoilijaksi, koska olettamukseni on, että kuusi lasta synnyttänyt nainen ja ison talon emäntä on halunnut omina kirjoittamisen hetkinään purkaa mielestään muutakin kuin jumalallisia ajatuksiaan.

Muistivihkossa on muutamia virsiä, joista nousee selvemmin esiin henkilökohtaista ja biografista ainesta. Muistivihkon ensimmäisen, raamatun kertomusten naisia kuvaavan virren pohjalta on helppo luoda kuva Kaisa Juhantytystä naisten puolesta puhujana. Aion avata myös virren muita merkityksiä, jotta kuva Kaisa Juhantytystä virsien kirjoittajana ei jäisi liian kapeaksi. Kymmenes virsi, "Ystävät Suloiseni", tuo esiin perheen ja ystävien merkityksen Kaisa Juhantytyställe. Kolmanteen virteen, "Voi Kuolemata Kauhii", kytkeytyy puolestaan Finpyyn kylän historiaa ja tapahtuma, josta ei ole kirkonkirjojen tuhouduttua enää todennäköisesti muita dokumentteja jäljellä. Virsi edustaa katoavaa, mutta juuriltaan pitkään jatkumoon kuuluvaa hyvästijättövirsien kulttuuria. Virsi on siihen kätkeytävän tarinansa, väkevän ilmaisunsa ja historiallisen merkityksensä vuoksi ansainnut oman alalukunsa.

2. KAISA JUHANTYTTÄREN ELÄMÄNHISTORIAA

2.1. LAPSUUDEN KASVUYMPÄRISTÖ SIIKAISISSA

Kaisa Juhantytär syntyi 25.2.1782 Siikaisissa Otamon kylässä, ”vanhasa talosa”, kuten hän muistivihkonsa ensimmäisellä sivulla mainitsee.²¹ Kaisa Juhantytär varttui suuren sisarusparven ja useamman sukupolven keskellä. Hän oli talonpoika Juha Mikonpojan (1756–1812) sekä Maria Heikintyttären (1754–1821) yhdeksänlapsisen perheen toiseksi vanhin.²² Sisarukset olivat: Maria (s. 1779), Frans (s. 1785), Kreetta (s. 1788), Juha (s. 1791), Helena (s. 1794), kaksoiset Henni (1797–1798) ja Anna (s. 1797) sekä kuopus Mikko (s. 1800).²³ Talossa asuivat myös isovanhemmat, Mikko Heikinpoika (1718–1789) ja Maria Esantytär (1729–1801), lapsineen.²⁴ Perheen lapsista lähes jokainen selvisi aikuisikään, mikä ei tuohon aikaan ollut itsestään selvää. Perheenjäsenten lisäksi Vanhatalolla oli myös renkejä ja piikoja.²⁵

Kaisa Juhantyttären lapsuuden perhe kuului kouluja käymättömään talonpoikaistoon.²⁶ Otamon Vanhatalo sijaitsi noin kahdeksan kilometrin päässä Siikaisten kirkolta ja suku on asunut siitä vuodesta 1663 lähtien.²⁷ Suvun hallussa oleva tila on edelleen yksi alueen mahtitiloista.²⁸ Vanhatalon miehet tunnettiin erilaisista luottamustoimistaan. Kaisa Juhantyttären isä, Juha Mikonpoika, toimi lautamiehenä.²⁹ Perhe oli aktiivinen myös kirkollisessa elämässä. Vanhatalon miehillä on ilmeisesti ollut merkittävä vaikutus Siikaisten kirkon

²¹ Kaisa Juhantyttären muistikirja 1831. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²² Granqvistin mukaan Kaisa Juhantytär oli perheen kolmas lapsi, mutta tästä ei löydy todisteita kirkonkirjoista. Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 4. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär, KA.*

²³ Käytän rippikirjassa esiintyvien nimien suomenkielistä asua, kuten Kaisa Juhantyttärestäkin yleisesti käytetään. Joudun tulkitsemaan esimerkiksi Gretha-nimen kohdalla, että kutsumanimi on ollut Kreetta eikä esimerkiksi Reetta, mikä olisi myös mahdollinen.

²⁴ Rippikirjaan on Juha Mikonpojalle merkitty kuusi sisarusta. Siikaisten rippikirja 1780–1785, sivu 43.

²⁵ Alle 40 prosenttia lapsista saavutti 10 vuoden iän Merikarvialla vuonna 1790 tehdyn laskelman mukaan. Santavuori 1981, 306. Vanhatalon perhetiedot seuraavista lähteistä: Siikaisten rippikirja 1792–1797, sivu 59. Huom. rippikirjan maininta Juha Mikonpojan kohdalla: Nämndeman (lautamies); Siikaisten rippikirja 1780–1785, sivu 43; Siikaisten rippikirja 1798–1803, sivu 61.

²⁶ Satakunnan alueiden säätyjaosta ks. Miettinen 2014, 68.

²⁷ Collander 2011,13. Vrt. Mikkola 1996, 16.

²⁸ Tilan historia alkaa vuodesta 1650 jolloin Tapani Skyttä perusti sen. Salonen & Sivula 2008, 140. Otamon historiikin kirjoittanut Julle Mikkola toteaa Skytän perustaneen talo Otamolle vuonna 1662. Mikkola 1996, 16. Tilan nykyinen päärakennus on vuodelta 1876. Jarkko Vanhatalon haastattelu 14.7.2019.

²⁹ Salonen & Sivula 2008, 140; Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 4. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär, KA.* Jotkut lähteet, esimerkiksi Grah & Sivula 2008, 441, väittävät Juha Mikonpojan olleen myös kirkkoväärti. Tälle ei löydy vahvistusta Kirkkoherra Gabriel Hemanin kirjoittamasta Merikarvian historiikista eikä Siikaisten kirkonkirjoista. Siikaisten kirkkoväärtit ks. Heman 1899, 86.

rakennushankkeen käynnistymiseen ja kappelin perustamiseen.³⁰ Aiemmin Merikarviaan kuulunut Siikainen erosi kappeliksi kuninkaan antamalla luvalla vuonna 1772.³¹ Tämän johdosta seurakuntalaisille tarjoutui erilaisia luottamustoimia ja tehtäviä. Kaisa Juhantytären isänsä, Mikko Heikinpoika, asettui kirkkoväärtiksi kirkon vihkimyksen yhteydessä vuonna 1773. Setä, Frans Mikonpoika (1759–1816), otti puolestaan seurakunnan lukkarin työn hoitaakseen vuosiksi 1774–1816.³² Näillä toimin perhe pyrki ilmeisesti nostamaan ja vahvistamaan sosiaalisen asemansa rahvaan ja säätyläistön välimaastoon.³³

Kaisa Juhantytären juuret ovat hänen äitinsä puolelta Merikarvian Lankoskelta (Långfors) varakkaasta talosta. Perheen sosiaalista asemaa kuvaa Merikarvian kirkon penkkijärjestys vuodelta 1729. Siihen oli merkitty Långforsin istumapaikat toiselle riville.³⁴ Nämä istumapaikat annettiin merkittävälle talollisille, kun etupenkki säästettiin tärkeille vierailijoille.³⁵ Pääsin Maria Heikintytären suvun jäljille tutkimalla syntyneiden ja kastettujen kirjoista Vanhatalon perheen lasten kummien nimiä. Vuonna 1785 syntyneen Frans Juhanpojan yksi kummeista oli Juha Heikinpoika Långfors (1751–1810). Hän osoittautui Kaisa Juhantytären äidin veljeksi.³⁶ Heidän isänsä, Heikki Heikinpoika (1721–1790), oli perinyt puolet Lankosken talosta vuonna 1740. Sittemmin taloa isännöi Juha Heikinpoika. Talo oli pitkään Merikarvian ainoa verotalo. Se kartutti vaurautensa oletettavasti kaupankäynnistä Tukholmassa, jonne vietiin esimerkiksi maatalan tuotteita ja puutavaraa.³⁷ Juha Heikinpoika tunnettiin varallisuudestaan ja ahkerasta työstään Lankosken hyväksi. Hän raivasi peltoja, perusti kaksi torppaa ja sahan

³⁰ Siikaisten oman kirkon rakentaminen tuli esille vuoden 1769 rovastikäräjillä, joilla on ollut Otamolta ainakin kaksi edustajaa. Siikaisiin nousi oma kirkko jo vuonna 1771 eli ennen virallista lupaa erkaantua omaksi kappeliksi. Heman 1899, 67–68, 84.

³¹ Santavuori 1981, 347. Kuninkaan asetukset ja määräykset kuulutettiin kansan tietoon kirkossa. Haapala 2014, 291.

³² Kirkkoväärtin tehtävänä oli muun muassa huolehtia kirkon omaisuudesta. Kirkkoväärti saattoi toimia myös esilaulajana jumalanpalveluksessa. Koskinen 2014, 296–297. Mikko Vanhatalon kerrotaan hoitaneen kirkkoväärtin tehtäviä vaatimatta palkkaa. Lukkarin tehtäviä jatkoi Fransin Mikonpojan jälkeen hänen poikansa. Heman 1899, 86.

³³ Oli melko yleistä, että ihmiset pyrkivät saamaan vaikutusvaltaa kirkon piiristä. Ks. Koskinen 2014, 290. 1700–1800-lukujen säätyjaon rajapinnasta kirkollisessa kontekstissa ks. Wirilander 1974. 82–87.

³⁴ Rinne 2003, 18, 19. Penkkijaon avulla voitiin valvoa paremmin kirkossa käyntejä. Laine & Laine 2010, 298.

³⁵ Koskinen 2014, 306.

³⁶ Siikaisten seurakunta. Syntyneet, vihityt, kuolleet 1774–1813, sivu 66. Långforsin suvusta tarkemmin Rinne 2003, 9–23.

³⁷ Långfors, ks. Merikarvian rippikirja 1782–1787, sivu 131.

Ks. myös Rinne 2003, 18, 19. Talon perimyshistoriasta myös Santavuori 1981, 321, 322.

yhdessä toisen talollisen kanssa. Lankoski toimi myös postitalona.³⁸ Juha Heikinpoika sai vuonna 1802 kutsun Suomen Kuninkaallisen Talousseuran jäseneksi, mitä huomionosoitusta pidetään hyvin poikkeuksellisenä.³⁹

Vuonna 1802 Lankosken perhettä ja Merikarvian seutua kohtasi mahdollisesti vielä merkittävämpi kunnianosoitus. Kuningas Kustaa IV Adolf vieraili tuolloin Suomessa ja hänen seurueensa yhdeksi pysähdyspaikaksi oli valittu Juha Heikinpojan talo. Kuningas ruokaili talossa heinäkuun 21 päivänä vuonna 1802.⁴⁰ Vierailua oli varmasti valmisteltu pitkään sekä Lankoskella että lähialueilla. Esimerkiksi teitä on saatettu parannella, sillä 236 hevosen vetämä vaunusto on vaatinut hyvät kulkureitit.⁴¹ Tästä tapahtumasta on varmasti puhuttu alueella ja suvun parissa vuosikymmeniä. Tapaus on saattanut osaltaan muovata nuoren Kaisa Juhantytären identiteettiä, tulihan siitä osa hänen sukunsa historiaa.

Kaisa Juhantytäreellä oli äitinsä kautta yhteys Siikaisten papistoon ja pappissäätyyn.⁴² Yksi hänen enoistaan, Jaakko Heikinpoika (1757–1820), toimi Siikaisissa kappalaisena vuosina 1794–1811. Hän otti käyttöön nimen Hällfors ja häntä pidetään Hällforsin pappissuvun kantaisänä.⁴³ 1700-luvun maalaispapiit vaikuttivat lukeneina ja oppineina kirjalliseen kulttuurin leviämiseen asuinseudullaan. On siis mahdollista, että Jaakko Heikinpojalla on ollut vaikutusta Kaisa Juhantytären kirjoittajuuteen.⁴⁴

Siikaisten väkiluku oli Kaisa Juhantytären lapsuuden aikoihin noin 600 henkeä. 1800-luvulle tultaessa väkimäärä kasvoi yli tuhanteen.⁴⁵ Ihmiset saivat elantonsa maanviljelyksestä, kalastuksesta ja metsästyksestä. Siikainen oli vielä kappelin perustamisen aikoihin ollut syrjäinen kylä.⁴⁶ Meren läheisyys kuitenkin elävöitti alueen ihmisten elämää ja lisäsi liikkumismahdollisuuksia. Rannikolla meni

³⁸ Rinne 2003, 20.

³⁹ Seura toimi maatalouden edistämiseksi. Rinne 2003, 39.

⁴⁰ Kuningas oli seurueineen palaamassa Oulusta rannikkoa pitkin Turkuun. Tapahtumaa kuvaa Rinne 2003, 41. Kyseinen talo purettiin vuonna 1940 siirtoväen asuntojen rakennustarpeiksi. Talosta on valokuva teoksessa Katariinan katras, ks. Rinne 2003, 40.

⁴¹ Teiden kunnosta Merikarvian alueella Santavuori 1981, 271–273.

⁴² Keravuoren mukaan monilla kansankirjoittajilla on ollut yhteyksiä säätyläistöön. Ks. Keravuori 2015, 80. <http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/113530/AnnalesCKeravuorivaitos.pdf?sequence=2&isAlloWed=y> [haettu 16.3.2019].

⁴³ Rinne 2003, 19.

⁴⁴ Papistosta kirjallisen kulttuurin levittäjinä ks. Laine 2008, 58–59.

⁴⁵ Heman 1899, Liite. Väkilukua kuvaavat taulukot.

⁴⁶ Heman 1899, 77–78.

postitie, jota pitkin posti pääsi kulkemaan Turusta Pohjanmaalle.⁴⁷ Tieltä on tullut jonkinlainen kulkureitti myös Merikarvialle ja Siikaisiin.⁴⁸ Vesistö tarjosi helpotusta kulkemiseen ja meren läheisyys mahdollisti yhteydet ulkomaailmaan, esimerkiksi laivamatkat Tukholmaan.⁴⁹ Tavaraa myytiin ja ostettiin Tukholmassa sekä vuotuisilla Merikarvian markkinoilla.⁵⁰

Lapsuuskodin elämää rytmittivät maatilan työt ja sunnuntaiset kirkkomatkat Siikaisten kylälle. Sinne meni 1700-luvulla Otamosta hevosella kuljettava polku. Talvisin osa matkasta saatettiin kulkea jäätä pitkin. Saarnatuolista kuultiin toista tuntia kestävä saarna, sekä tärkeimmät uutiset ja kuninkaan määräykset.⁵¹ Kirkko edusti sekä hengellistä että maallista esivaltaa ja yritti parhaansa mukaan pitää ihmisiä kurissa ja Herran nuhteessa muulloinkin kuin pyhäpäivinä. Seurakunnassa oli esimerkiksi alettu pitää yhteisiä rukoushetkiä Isonvihan jälkeen. Ne olivat yleensä iltaisin vuorotellen eri taloissa. Väki kutsuttiin paikalle torvella tai kirkonkelloja soittamalla.⁵² Vähitellen into jokapäiväisten rukoushartauksien pitämiseen laantui, vaikka rovasti Lebell uhkasi laiminlyönnistä kuuden taalerin sakolla.⁵³

Asessori Heikki Granqvist (1868–1947) vakuuttaa käsikirjoituksessaan Vanhatalon perheen viettäneen kristillistä elämää. Granqvistin isä, Johan Granqvist, toimi Merikarvialla 1840-luvulla kirkkoherran apulaisena ja 1850-luvulla Siikaisissa pappina ja vt. kirkkoherrana.⁵⁴ Granqvistit ovat näin ollen tunteneet Vanhatalon perheväkeä. Heikki Granqvist toteaa Kaisa Juhantytären olleen ”nuoruudestaan saakka hiljainen luonteeltaan ja hyvin uskonnollinen”. Hän jatkaa: ”Harras oli hän myöskin ja ainoastaan voittamattomat voivat estää häntä joka pyhäpäivä Herran huoneeseen menemästä.”⁵⁵ Granqvistin luoma kuva hartaasta ja nöyrästä ihmisestä sopii aikansa ihannekuvaksi. Kasvatettiinhan

⁴⁷ Collander 2011, 13.

⁴⁸ Postin kulkua helpotti vuonna 1787 aloitettu tien rakennus Noormarkussa. Ks. Rinne 2003, 20.

⁴⁹ Santavuori 1981, 283.

⁵⁰ Merikarvian ja Porin alueen elinkeinoista ks. Heman 1899, 74–78.

Merikarvian markkinat lakkautettiin vuonna 1821. Santavuori 1981, 299.

⁵¹ Koskinen 2014, 306.

⁵² Santavuori 1981, 358.

⁵³ Laiminlyönnistä tuli maksaa kuusi taaleria kuparia vaivauskassaan. Heman 1899, 63–64.

⁵⁴ Suomen papisto 1800–1920 -verkkojulkaisu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2017.

<https://kansallisbiografia.fi/papisto/henkilo/233> Haettu 18.10.2019.

⁵⁵ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 5. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär*, KA.

lapset kunnioittamaan vanhempiaan sekä maallista ja hengellistä esivaltaa.⁵⁶ Kristilliset tavat ja kirkossa käynti olivat velvollisuuksia, joita sääteli kirkkolaki ja valvoi paikallinen kirkonkokous.⁵⁷

Kasvatuksen perusta luotiin kuitenkin kotona. Kun Kaisa Juhantytären isä osti raamatun vuonna 1792 on sen täytynyt olla merkittävä tapahtuma perheessä.⁵⁸ Tämä raamattu oli vuodelta 1642 ja se oli ensimmäinen suomenkielelle käännetty koko raamattu.⁵⁹ Kyseinen kirja on edelleen Vanhatalon tilalla asuvan jälkeläisen hallussa. Sain nähdä sen vieraillessani tilalla kesällä 2019. Raamatun alkulehdellä on kirjan ostajan tiedot ja sen alapuolella hinta ja maksun saajan tiedot. Raamatun osto on ollut melko iso taloudellinen sijoitus eikä 1700-luvulla ollut itsestään selvää, että luontaistaloudessa elävillä merikarvialaisilla olisi ollut käteistä rahaa.⁶⁰ Juha Mikonpoika on maksanut kirjansitojalle raamatusta kymmenen riikintaalaria ja 32 skillinkiä.⁶¹ Suvun parissa kulkee perimätieto, että kyseinen raamattu olisi maksanut puolen maatilaa verran. Tämä ei kuvanne raamatun todellista hintaa vaan kirjan merkitystä ja arvoa perheelle.⁶²

Taloista saattoi tuohon aikaan löytyä virsikirja ja katekismus⁶³, mutta raamatua ei monellakaan talonpojalla ollut vielä 1700-luvulla varaa ostaa.⁶⁴ Tilanne kuitenkin koheni niin, että Länsi-Suomessa oli Nils Erik Villstrandin mukaan raamattu oli noin joka viidennessä talossa vuosisadan loppuun mennessä.⁶⁵ 1800-luvun puoliväliin tultaessa kansanihmisten kirjavalikoima on ollut hieman

⁵⁶ Kolmisäätyopista ks. Wirilander 1974, 26, 27.

⁵⁷ Haapala 2014, 302–303.

⁵⁸ Raamatun ostosta maininta kuvatekstissä, ks. Mikkola 1996, 25.

⁵⁹ *Biblia, Se on: Coco Pyhä Raamattu Suomexi*. Kyseisestä raamatusta tarkemmin ks. <https://www.piplia.fi/raamattu/raamattu-suomessa/kaannostyo-suomessa/> [haettu 21.8.2019].

⁶⁰ Santavuori 1981, 317.

⁶¹ Raamatun alkulehdellä on teksti: ”Joh: Mich: Son. Åtamo. ifr. Sästmala. 1792. Dena bok Inbindare lön er betalt med 10 d [daler] 32 s[killing]. B[örne]borg D[en]. 16 Maj 1792. Norman.” Vanhatalon perheraamattu, *Biblia, Se on: Coco Pyhä Raamattu Suomexi*. Omistuskirjoitus oli tarpeen senkin vuoksi, että arvokkaita kirjoja saatettiin varastaa. Varkaudesta määrättiin ruumiillinen rangaistus vielä 1800-luvulla. Laine 2017, 174–175.

⁶² Näyttävästä kirjasta tuli sukupolvilta toiselle vaalittava perintökalleus, jonka rahallista arvoa saatettiin liioitella. Raamatun merkityksestä suvulle ks. myös Rinne 2003, 117–118. Jarkko Vanhatalon haastattelu 14.7.2019.

⁶³ Käytännössä Lutherin Vähä Katekismus oli osa vuonna 1701 ilmestynyttä virsikirjaa. Virsikirjan historiasta ks. Vapaavuori, Hannu: *Suomalaiset virsikirjat*. https://evl.fi/documents/1327140/40400830/suomalaiset_virsikirjat.pdf/ [Haettu 21.8.2019]. Valtio lahjoitti köyhimmille merikarvialaisille katekismuksia 1700-luvulla. Heman 1899, 52.

⁶⁴ Raamatun omistaminen yleistyi kansan keskuudessa vasta 1800-luvun puolella. Laine, 2010. 290.

⁶⁵ Villstrand 2012, 229.

runsaampi. Siihen on saattanut kuulua raamatun ja virsikirjan ohella jokunen hartauskirjakin.⁶⁶

Vanhatalon raamattu oli ostettu käyttöä varten, vaikka arvokkaan raamatun omistaminen on saattanut olla perheelle myös jonkinlainen statussymboli eli yksi tapa pyrkiä nostamaan sosiaalista asemaansa sääty-yhteiskunnassa.⁶⁷ Perheelle syntyi kirjan ympärille omat perinteensä.⁶⁸ Raamatun tekstejä on luettu ainakin jouluna ja todennäköisesti muissakin kotihartauksissa.⁶⁹ Vanhatalon perhe lienee merkinnyt syntymät ja kuolemat almanakan lehdille, sillä raamatusta ei näitä merkintöjä ollut.⁷⁰

Iso kirja kuvineen ja typografisine koristeineen on avannut myös lukutaidottomalle väelle ikkunan aivan toisenlaiseen todellisuuteen kuin missä he elivät. Kuvat ja raamatusta luetut kertomukset ovat luultavasti tehneet vaikutuksen myös kymmenvuotiaaseen Kaisaan ja motivoineet häntä lukutaidon hankkimiseen.⁷¹

Turun papiston vuonna 1759 tekemän päätöksen mukaan lapsille tuli opettaa sisälukutaito kahteentoista ikävuoteen mennessä. Länsi-Suomessa tämä tavoite onnistui paremmin kuin muualla Suomessa siitä huolimatta, että esimerkiksi Merikarvialla rahvaan keskuudessa levisi pelko siitä, että lukutaito houkuttelisi nuoret vain tavoittelemaan ylempää säätyasemaa.⁷² Lukutaito oli tarpeen lähinnä siksi, jotta voitaisiin lukea katekismusta, virsikirjaa ja muuta tärkeää kirjallisuutta. 1700- ja 1800-luvuilla kirja oli yhtä kuin hengellinen kirja ja lukeminen tarkoitti käytännössä hengellisen tekstin lukemista.⁷³ Lukemalla kunnan kristitty ei hakenut maallista viihdykettä vaan luki sitä, mikä oli välttämätöntä ja hyödyllistä. Tällaista oli uskonnollisen kirjallisuuden ohella olla esimerkiksi ammattia tai

⁶⁶ Leino-Kaukiainen 2011, 195.

⁶⁷ Ulkoiset seikat ja omaisuuden hankkiminen olivat tapoja osoittaa, mihin sosiaalisen asemaan ja säätyyn kuului. Säätyrajoja ei kuitenkaan ollut sopiva rikkoa. Niitä vahdittiin esimerkiksi huomauttamalla säädyllään sopimattomien huonekalujen hankinnasta. Ks. tarkemmin Wirilander 1974, 366–367.

⁶⁸ Talon nykyisen isännän mukaansa jouluevankeliumi on luettu jokaisena jouluna tästä kirjasta. Jarkko Vanhatalon haastattelu 14.7.2019.

⁶⁹ Seurakunnan kristillisen elämän vietto kodeissa 1700-luvulla perustui piispan antamiin ohjeisiin aamu- ja iltarukouksista. Niissä tuli lukea kristinopin kappaleita Lutherin selityksineen. Joka viikonpäivälle oli määrätty oma kappaleensa, esimerkiksi maanantaille kymmenen käskyä, tiistaille usko ja keskiviikolle Isä meidän -rukous. Sunnuntaina tuli opetella katekismusta iltaan saakka. Heman 1899, 51. Kotihartauksien yleisyydestä, ks. myös Varpio 1999 ja Wirilander 1974, 82.

⁷⁰ Almanakkamuistiinpanoista ks. Kuismen 2013, 67.

⁷¹ Kirjoitetun tekstin lukemisen kuuntelu lukutaidon hankkimisen motiivina, ks. Laine 2017, 163.

⁷² Laasonen 1991, 333.

⁷³ Mäkinen & Strandberg 2007, s. 217.

taloudenpitoa tukeva kirjallisuus⁷⁴ Kaisa Juhantytären perheyhteisössä lukutaitoa on luultavasti arvostettu ja pidetty tarpeellisena, koska taloon hankittiin arvokas kirja.

Kirkolla oli omat motiivinsa opettaa ja valvoa lukutaidon kehittymistä, olihan tarkoitus, että kansa oppisi sisäistämään uskonnollista tekstiä ja kristinoppia.⁷⁵ Lukutaidon opetusta saatiin lukkarinkoulussa eli paikallisen lukkarin toimesta, elleivät vanhemmat järjestäneet opetusta lapsilleen.⁷⁶ Vuonna 1740 Turun tuomiokapituli kehotti kiertokirjeessään papistoa järjestämään rippikouluopetusta. Se määrättiin Turun hiippakunnassa pakolliseksi vuonna 1763.⁷⁷ Lukutaidon ja kristinopin alkeiden hallinta sekä ainakin näennäinen kristillisen elämän harjoittaminen kuuluivat jokaisen velvollisuuksiin, mikäli aikoi saada pakolliset ehtoollisella käynnit suoritettua.⁷⁸ Tekstejä luettiin toistuvasti ääneen ja ne painuivat tällä tavoin muistiin.⁷⁹ Niinpä kun rippikirja antaa ymmärtää, että henkilöllä on sisälukutaito, voidaan sen tulkita tarkoittavan vähimmillään sitä, että osaa sanella kristinopin tärkeimmät kappaleet ulkomuistista.⁸⁰ Papit tenttasivat lukutaidon karttumista kinkereillä, joilla he tekivät lukutaitomerkintöjä rippikirjoihin.⁸¹

Joutuminen jalkapuuhan tai tuleminen estetyksi Pyhälle ehtoolliselle osallistumiseen eivät uhanneet Vanhatalon lapsia.⁸² Siikaisten rippikirja vuosilta 1798–1803 osoittaa perheen neljän vanhimman lapsen oppineen lukemaan. He ovat todennäköisesti harjoitelleet yhdessä katekismuksen uskonkappaleita äidin tai jonkun muun lähellä olleen aikuisen avulla.⁸³ Kaisa Juhantytär on ollut lukutaidon opittuaan viimeistään 16-vuotias, sillä vuodesta 1798 alkavat merkinnät hänen ehtoollisella käynneistään. Kaisa Juhantytären riville on laitettu jonkinlaiset merkinnät jokaiseen sarakkeeseen. Tämä poikkeaa muiden perheenjäsenten merkinnöistä ja osoittanee hänen kehittyneen taitavaksi

⁷⁴ Ahokas 2014, 336.

⁷⁵ Keskeisten kristinopin kappaleiden ja sisälukutaidon vaatimus mainitaan jo vuoden 1686 kirkkolaissa. Kauranen 2013, 30. Merikarvalaisen rahvaan peloista lukutaitoa kohtaan ks. Santavuori 1981, 363.

⁷⁶ Villstrand 2012, 227. Ks. lukkarinkoulusta myös Laine & Laine 2010, 279.

⁷⁷ Rippikoulun historiasta Laine 2017, 124; Villstrand 2012, 227.

⁷⁸ Laine & Laine 2010, 259.

⁷⁹ Erilaisista lukemisen tavoista 1700-luvulla, ks. Ahokas 2014, 325–326.

⁸⁰ Kirkolle riitti, että osasi katekismuksen kappaleet ulkoa. Koskinen 2014, 320.

⁸¹ Laasonen 1991, 328.

⁸² Nämä olivat lukutaitoa vastaan niskuroiville nuorille annettuja ukaaseja lukutaidon opetteluun laiminlyönnistä. Santavuori 1981, 364.

⁸³ Erilaisista lukemisen tavoista ks. Laine 2017, 54.

lukijaksi ja oppineen tarvittavat uskonkappaleet. Kaisa Juhantytär ja hänen veljensä Frans Juhanpoika ovat saaneet rippikirjaan kaksi rastia sisälukutaitoa osoittavaan sarakkeeseen. Nuoremmille sisaruksille, Kreetalle ja Juhalle, on piirretty rasti ja poikkiviiva. Ilmeisesti he eivät nuorempina ole vielä ehtineet omaksua vanhempien sisarustensa vertaisia taitoja.⁸⁴ Perheen isä, Juha Mikonpoika, on rippikirjan mukaan saanut kaksi rastia sisälukutaitoa osoittavaan sarakkeeseen. Vaimolla, Maria Heikintyttärellä, on rasti ja poikkiviiva. Muilla aikuisilla perheenjäsenillä, eli isän sisaruksilla, rasteja on vain yksi. Voitaneen päätellä, että Juha Mikonpoika on omannut muihin aikuisiin perheenjäseniin verrattuna parhaan lukutaidon. Vanhatalon perheen lukutaitomerkinnot eivät ole erityisen poikkeuksellisia rippikirjassa, mutta selatessani muita sivuja, huomaan, että merkintöjä ei ole laitettu mitenkään automaattisesti, vaan ne puuttuvat monilta perhekunnilta.⁸⁵

Perukirjojen kirjaluettelot havainnollistavat sekä kirjojen että lukutaidon harvinaisuutta Kaisa Juhantyttären synnyinseudulla. Siikaisten seurakunnan vanhimmat säilyneet perukirjat ovat vuosilta 1857–1901. Ne sisältävät kirjoista vain muutamia mainintoja. Monissa perukirjoissa ei mainita kirjoja lainkaan. Ottaen huomioon hyvin tarkat tavaruettelot en usko, että kirjoja olisi jätetty pois luetteloista, mikäli niitä olisi talossa ollut. Melko useissa perukirjoissa allekirjoituksena on puumerkki, mikä selittää myös kirjojen puuttumisen. Lukutaidoton väki ei kirjoja tarvinnut. Voi olla, että esimerkiksi 12.4.1866 kuolleen itsellisen, Jaako Linqvistin, vaatimattoman kaluluettelon alimmalla rivillä mainittu ”yhtä ja toista” on sisältänyt vaikkapa virsikirjan. Rajalan torpassa 15.7.1867 toimitetussa isännän, Heikki Erkinpojan, kuoleman jälkeen laaditussa perunkirjoituksessa mainitaan reilusti: *Uusi Testamentti*, kolme virsikirjaa ja *Armon järjestys*. Juha Hintrik Heikinpojan vaimon, Margaretan, kuoltua 30.7.1868 jäi kuolinpesään muun muassa yksi kirja, joka perukirjan huutajaluettelon mukaan luovutettiin Kustaa Vanhatalo -nimiselle henkilölle. Lesken allekirjoituksena käyttämä puumerkki osoittaa, että hänelle kirjalla ei luultavasti

⁸⁴ Siikaisten seurakunnan rippikirja 1798–1803, sivu 61. Ensimmäiselle ehtoolliselle valmistautumisesta ks. Santavuori 1981, 363. Rippikirjan merkintöjen selityksiä Laine & Laine 2010, 268–269.

⁸⁵ Siikaisten rippikirjojen sisälukutaitoa kuvaava sarake on merkitty kirjaimin *Ln*, eli *litteras novit*. Ruutuun piirretty vinoviiva tarkoittaa papin katsoneen, että henkilö on vähintään oppinut kirjaimet. Lukutaidon karttuessa piirrettiin toinen vinoviiva eli ruutuun muodostui rasti. Rippikirjojen merkintöjen selityksistä ks. Laine & Laine 2010, 268–269. Siikaisten seurakunnan rippikirja 1798–1803, sivu 61.

olisi ollut käyttöä.⁸⁶ Kirjojen vähyyks Siikaisissa selittynee sillä, että vielä vuoden 1880 väestölaskennan ohella tehdyssä lukutaidon kartoituksessa kävi ilmi, että maaseudulla luku- ja kirjoitustaitoisten lukumäärä jäi alle kymmeneen prosenttiin.⁸⁷

Lukutaidon verkkainen yleistymisen edesauttoi uusien hengellisten vaikutteiden leviämistä.⁸⁸ Henkilökohtaisempaa uskonkokemusta korostanut pietismi oli alkanut levitä jo 1700-luvulla ensin sivistyneistön parissa tavoittaen vähitellen kaikki kansankerrokset.⁸⁹ 1700-luvun puolivälissä se oli levittäytynyt Varsinais-Suomen ja Satakunnan alueelle.⁹⁰ Ihmisille ei enää riittänyt ulkokohtainen ja kirkon valvoma uskonnonharjoittaminen. Henkilökohtaisemman uskonkokemuksen kaipuu purkaantui voimakkaina herätysaaltoina, joista yksi syntyi Satakunnassa juuri Kaisa Juhantytären varhaislapsuuden aikoihin.⁹¹ Länsi-Suomessa puhjenneiden hurmoksellisten herätysliikkeiden johdossa olivat maallikot.⁹² Ilmiö horjutti papiston auktoriteettiasemaa ja asetti kirkon perinteiset käytännöt kyseenalaiseksi. Se myös murensi säätyjärjestelmää.⁹³ Edes kuningas ja valtiovalta lakeineen⁹⁴ eivät kyenneet hallitsemaan ilmiötä, jonka yksi huomiota herättävistä piirteistä oli naisten toiminnan aktivoituminen.⁹⁵

Muutamit herätysliikkeissä vaikuttaneista naisista toimivat Kaisa Juhantytären elinympäristössä. Kuuluisimmat heistä ovat Anna Lagerblad (1741–1811),⁹⁶ merikarvialainen Anna Rogel (1751–1784) sekä porilainen Juliana Söderborg (o.s. Malmberg, 1745–1799). Hurmoksellisen ekstatismien edustaja, Anna

⁸⁶ Siikaisten seurakunnan perukirjat 1857–1901.

⁸⁷ Villstrand 2012, 229.

⁸⁸ Lukutaidon vaikutuksista herätykseen ks. Kauranen 2013, 32. Ks. myös Karonen 2014, 334, 335.

⁸⁹ Koskinen 2014, 305, 306.

⁹⁰ Villstrand 2012, 237.

⁹¹ Koskinen 2014, 313, 314.

⁹² Tiili 2008, 3.

⁹³ On huomioitava, että pietismi oli monimuotoinen ilmiö radikaaleine ja maltillisine suuntineen. Pietismin suhde kirkkoon ja papistoon vaihteli. Tästä esim. Laasonen 1991, 357. Ks. myös Villstrand 2012, 238. Herätysaalloista eriytyi 1800-luvun kuluessa neljä herätysliikesuuntausta, jotka ovat rukoilevaisuus, herännäisyys, lestadiolaisuus ja evankelisuus. Herätysliikkeisiin liittyi myös pappeja, jotka luotsasivat liikkeitä kirkollisempaan suuntaan. Ks. Sulkunen 2016, 111 ja 122.

⁹⁴ Ruotsin valtio oli yrittänyt suitsia pietismin leviämistä jo vuonna 1726 asetetulla konventikkeliplakaatilla, eli pietismiin kuuluvan toiminnan kriminalisoinnilla. Sulkunen 1999, 15.

⁹⁵ Naisten aktivoitumisesta ks. Lohi, 1997, 114. Naisjohtoisen herätysaallon käynnistäjänä voidaan pitää Liisa Eerikintytärtä (s. 15.10.1733 Uusikirkko). Hän oli myös ensimmäisiä kirkolle huolta aiheuttaneita hurmosliikkeen edustajia. Liisa Eerikintytär oli Varsinais-Suomessa vaikuttava lukutaitoinen nuori nainen. Liisa Eerikintytärestä ks. Sulkunen 2012, 150–151. Eerikintytären herätyksestä ja kirkon suhtautumisesta ks. myös Sulkunen 1999, 13–17.

⁹⁶ Salonen & Sivula 2008, 140.

Lagerblad, oli syntynyt Siikaisissa. Anna Lagerblad ja Juliana Söderborg olivat läheisiä uskonystäviä, sillä Anna muutti Siikaisista Julianan luokse Poriin. Lagerbladia voidaan pitää Satakunnan ensimmäisenä naiskirjailijana, sillä hän ilmaisi ja levitti uskonnollisia ilmestyksiään kirjoittamalla.⁹⁷

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran itseoppineita kirjoittajia esittelevässä verkkoartikkelissa todetaan, että Juliana Söderborg oli Kaisa Juhantytären pikkuserkku.⁹⁸ Havaitsin Jorma Rinteen toimittaman kirjan sukutauluja tutkiessa, että myös Anna Rogel on sukua Kaisa Juhantytäreille. Annan isoäiti ja Maria Heikintytären isoisä olivat näet sisaruksia.⁹⁹ Todisteita Kaisa Juhantytären mahdollisesta yhteydenpidosta tai jaetusta uskon näkemyksestä ei kuitenkaan ole löytynyt.¹⁰⁰ Kaisa Juhantytär on ollut vasta parivuotias Anna Rogelin kuollessa. On silti mahdollista, että he ovat ehtineet kohdata toisensa.

Anna Rogelin tiedetään pitäneen ensimmäisen saarnansa joulupäivänä vuonna 1770 ollessaan vilustumisesta johtuvan sairauden vuoksi pitkään vuoteen omana ja puhumattomana. Nyt puhetta riitti lähes neljä tuntia.¹⁰¹ Annan uskonystävillään kirjoittamat kirjeet todistavat, että hän oli kirjoitustaitoinen kuten useat herätysliikkeissä toimivat naiset.¹⁰² Hän piti pitkiä ja paljon kuulijoita keränneitä parannussaarnoja joskus useanakin päivänä viikossa 14 vuoden ajan.¹⁰³ Anna Rogelin toiminta ei Merikarvian seurakunnan historiikin kirjoittaneen Gustaf Hemanin mukaan kuitenkaan aiheuttanut häiriötä Merikarvialla.¹⁰⁴ Saarnat jakautuivat raamatunlukuun ja puheeseen, jota tauottivat virret. On erityisen mielenkiintoista, että Anna Rogel sepitti Hemanin mukaan virsien sanat veisatessaan.¹⁰⁵

⁹⁷ Koskinen 2014, 310. Ks. myös Sulkunen 1999, 66–68.

⁹⁸ Talon emäntä Kaisa Juhantytär (1782–1856). Kynällä kyntäjät / Kansankirjoittajat. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkoaineistot. <https://kynallakyntajat.finlit.fi/kansankirjoittajat/kaisa-juhantytar> [haettu 20.9.2019].

⁹⁹ Rinteen kirjassa ei ole mainintaa Kaisa Juhantytären kirjoittajuudesta tai muistivihkosta. Ks. sukutaulut, Rinne 2003, 15, 19.

¹⁰⁰ Vanhatalon suvun jälkeläiset olettavat suvun olleen tavallista kirkkoon kuuluvaa väkeä. Jarkko Vanhatalon haastattelu 14.7.2019. Myöskään Tiili ei vahvista Kaisa Juhantytären yhteyttä tiettyyn herätysliikkeeseen. Ks. esim. Tiili 2008, 55.

¹⁰¹ Santavuori 1981, 358.

¹⁰² Mäkinen & Strandberg 2007, 228.

¹⁰³ Anna Rogel saarnasi ruotsiksi ja suomeksi. Koskinen 2014, 310.

¹⁰⁴ Rogelista kanneltiin tuomiokapituliin ilman sen suurempia seuraamuksia. Kantelusta ks. Haapala 2014, 459. Ks. myös Heman 1899, 65–66.

¹⁰⁵ Heman 1899, 65. Tarkemmin Rogelista, ks. Heman 1899, 310. Virsien sepittämisestä myös Santavuori 1981, 359.

On mahdollista, että Kaisa Juhantytär on nuorena kuullut Juliana Söderborgin saarnaavan. Rohkeana pidetyn Julianan järjestämiin kokouksiin saapui ihmisiä pitkienkin matkojen takaa. Julianan toiminta koetteli hengellistä ja maallista esivaltaa näistä kolmesta naisesta eniten. Hän olikin joutunut kirkonkokouksen kuultavaksi vuonna 1774 kahdentoista muun naisen kanssa.¹⁰⁶ Kaisa Juhantytär on varmasti ollut vähintäänkin tietoinen näiden naisten toiminnasta. Vaikka hän ei olisi jakanut hengellistä vakaumusta heidän kanssaan, on hän saattanut saada sukuunsa kuuluvien naisten esimerkistä rohkeutta kirjoittajuuteensa ja mallia itseilmaisuuksensa.

Kirkko oli huolissaan herätysliikkeistä etenkin auktoriteettiasemansa menettämisen pelosta, ei niinkään siitä, että toimintaa johtivat naiset.¹⁰⁷ Naisiin herätysaarnajina suhtauduttiin vielä tuolloin enimmäkseen suopeasti.¹⁰⁸ Satakunnassa herätysliikkeet saivat muutenkin toimia melko vapaasti.¹⁰⁹ Ne edistivät luku- ja kirjoitustaidon leviämistä ja naisen aseman muuttumista.¹¹⁰ Lukutaidon leviämisestä seurannut lukutapojen muutos aiheutti kuitenkin huolta papistolle. Olihan vaarana, että ihmiset ajautuisivat lukemaan maailmallista kirjallisuutta sen sijaan, että pänttäisivät ulkoa uskonkappaleita ja raamatunkohtia.¹¹¹ Kaisa Juhantytären kohdalla tämä huoli oli turha. Granqvistin mukaan Kaisa Juhantytär luki paljon raamattua. ”Kirjoja luki hän mielellään ja erittäinkin tarkasti oli hän tutkinut Raamattunsa, josta ison osan osasi ulkoa.” Kaisa Juhantytären lempikirjoihin on kuulunut myös virsikirja, jonka useimmat virret hän osasi ulkoa. Hän veisasi virsiä Granqvistin mukaan etenkin sunnuntaisin ja muulloinkin ”töidensä välillä”.¹¹²

¹⁰⁶ Sulkunen 1999, 69.

¹⁰⁷ Lohi 1997, 119, 122.

¹⁰⁸ Koskinen 2014, 311. Asenteet muuttuivat 1800-luvun loppupuolella, jolloin esimerkiksi Kuopion piispa, Gustaf Johansson totesi lestadiolaisten naisten toimintaan liittyen: ”Jopa ämmätkin sanovat tien taivaan valtakuntaan menevän heidän kauttaan.” Johanssonin mukaan naisen tuli olla seurakunnassa vaiti. Lohi 1997, 124.

¹⁰⁹ Vuonna 1759 pidetyssä Turun tuomiokapitulin kokouksessa, jossa olivat läsnä muun muassa Porin rovastikunnan papit, todettiin, että uusiin herännäisiin tuli suhtautua lempeästi. Ks. Koskinen 2014, 310.

¹¹⁰ Lohi 1997, 113.

¹¹¹ Lukutaidon lisääntymisen vaikutuksesta ks. Koskinen 2014, 306, 320, 312.

¹¹² Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 5–6. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Virsiseppä Kaisa Juhantytär*, KA. Virsikirja tarkoittanee tässä vuoden 1701 virsikirjaa, johon Kaisa Juhantytär viittaa veisuohjeissaan. Kyseisestä kirjasta alettiin myöhemmin käyttää nimitystä *Vanha virsikirja*. Väinölä 2003, 26.

Granqvist hämmästelee Kaisa Juhantytären nuoruusaikaa kuvatessaan, miten ”Kaisa oli omin neuvoin oppinut hyväksi lukijaksi ja mikä vielä kummempaa myöskin verrattain hyväksi kirjoittajaksi.”¹¹³ Kaisa Juhantytär hankki näin ollen kirjoitustaidon todennäköisesti ennen avioitumistaan.¹¹⁴ Hänellä on mahdollisesti ollut almanakan kirjoittamismallit apunaan.¹¹⁵ Kaisa Juhantytär tuskin vietti nuoruuttaan pelkästään lukien, laulaen ja kirjaimia piirrellen. Oletettavasti äiti on huolehtinut siitä, että tytär osallistuu taloustöihin ja valmistautuu tulevaan elämäntehtäväänsä asiaan kuuluvalla tavalla. Tyttöjen askareisiin ja velvollisuuksiin on kuulunut myös erilaisten käsitöiden valmistaminen tulevaa avioliittoa varten.¹¹⁶

2.2. KIRJOITTAJUUS OSANA AIKUISUUTTA

Kaisa Juhantytären tultua naimaikään¹¹⁷ tallautui Otamosta polku Noormarkun suuntaan. Noormarkku oli tuolloin Ulvilan emäseurakunnan alainen kappeli.¹¹⁸ Vanhatalon tyttäreille löytyi sopiva puoliso Finpyyn kylästä Kaharin talosta.¹¹⁹ Kaharin talo sijaitsi aiemmin Noormarkunjoen tuntumassa, mutta se siirrettiin isojaon jälkeen nykyiselle paikalleen, todennäköisesti lähemmäs viljelymaita.¹²⁰ Abraham Matinpojan ja Kaisa Juhantytären häät vietettiin 18.12.1805. Vihkimisen suoritti morsiamen eno Jaakko Hällfors.¹²¹

Kaharin päärakennus on tyypiltään länsisuomalainen paritupa.¹²² Toinen tuvista on ollut niin kutsuttu leivintupa ja toinen asuintupa.¹²³ Asuintuvan päähän on

¹¹³ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 5. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär, KA*. 1800-luvun kansankirjoittajat ovat Laineen mukaan usein itseoppineita. Ks. Laine 2017, 163.

¹¹⁴ Kaisa Juhantytär avioitui vasta 23-vuotiaana, joten hänellä on ollut opetella kirjoittamaan ennen perheen emännän rooliin kuuluvia velvollisuuksia. Luku- ja kirjoitustaidosta ks. Rahikainen 2010, 331.

¹¹⁵ 1800-luvun alussa almanakoissa oli kirjoittamismalleja. Tiili 2008, 2.

¹¹⁶ Kapioiden valmistamisesta ks. Markkola 2003, 151.

¹¹⁷ Talonpoikien pojat saivat mennä naimisiin 18-vuotiaana, mutta naisten alhaisin avioitumisikä oli vain 15 vuotta. Suositeltavin naimisiinmenoiä naisilla oli 20 vuotta. Korhonen 2014, 388.

¹¹⁸ Salonen & Sivula 2008, 139–140.

¹¹⁹ Puolison valinnassa säätyisidonnaisuus on ollut merkittävä tekijä vielä 1800-luvulla. Haapala 2014, 79. Ks. myös Markkola 2003, 152.

¹²⁰ Tila on näkynyt Finpyyn kartalla jo vuonna 1698. Grahn & Sivula 2008, 441. Talojen siirrosta ks. Grahn Kangas & Salonen 2008, s. 154.

¹²¹ Siikainen syntyneet - vihityt - kuolleet 1774–1813, sivu 298. Noormarkun muuttokirjassa Kaisa Juhantytär on merkitty muuttaneeksi Kahariin 14.1.1806. Noormarkun muuttokirja 1805–1820.

¹²² Paritupa oli 1600-luvulta lähtien yleinen talonpoikaistalon malli Länsi-Suomessa. Grahn, Kangas & Salonen 2008, 148. Talon avokuistin otsalaudassa on taloa kunniakkaasti hoitaneen isännän, Abraham Matinpoika Kaharin, nimikirjaimet.

¹²³ Perttula 2015, 13. Kaharin talon historiasta myös Grahn & Sivula 2008, 441.

myöhemmin rakennettu kaksi kamaria, mahdollisesti jo Kaisa Juhantytären aikaan.¹²⁴ Tilaa on tarvittu, sillä Kaisa Juhantytär joutui miniäksi taloon, jossa asui myös puolison vanhempien perhe. Maria Abrahamintytär (1764–1844) ja Matti Juhanpoika (1750–1835) asuivat Kaharissa kuolemaansa asti.¹²⁵

Kaharin väki kuului maanviljelijöihin, kuten suurin osa noormarkkulaista, mutta tilan menestys ja miesten saamat luottamustehtävät nostivat perheen sosiaalista asemaa.¹²⁶ Kaharin vakavaraisuus antoi sen isännille vaikutusvaltaa.¹²⁷ Vuonna 1812 isännitys siirtyi Matti Juhanpojalta Abraham Matinpojalle.¹²⁸ Myös Abraham menestyi talon isäntänä ja nautti kyläläisten luottamusta lautamiehenä.¹²⁹

Kaisa Juhantytären elämää värivät monet tapahtumat ja yhteiskunnalliset muutokset. Vuonna 1808 alkanut Suomen sota pyyhkäisi Noormarkun läpi Suomen armeijan perääntyessä sitä kautta Pohjanmaalle. Muutaman päivän päästä saapuivat venäläiset sotilaat, joiden kerrotaan majoittuneen noormarkkulaisiin taloihin.¹³⁰ Vuonna 1809 Suomesta tuli osa Venäjän keisarikuntaa. Ortodoksinen Venäjä pyrki nyt hallitsemaan maallista ja hengellistä elämää. Uusi tilanne aiheutti kansassa jännitettä.¹³¹ 1810-luvulla humahti lähes koko maahan toinen hurmosherätyksen aalto vaikuttaen Satakunnassa voimakkaimmin 1820- ja 1830-luvuilla.¹³² Ilmiö poikkesi aiemmasta herätysaallosta siinä, että papit pyrkivät tällä kertaa ottamaan

¹²⁴ Talonpojat alkoivat laajentaa paritupiaan tällä tavoin 1700-luvun lopulla. Grahn, Kangas, Salonen 2008, 148. Kaharin talon tuvassa on jyrävä pöytä, jonka Kotiseutuyhdistyksen verkkosivut kertovat olevan Lankosken kartanosta. Kuningas Kustaa IV Adolfin väitetään ruokailleen kyseisen pöydän ääressä hänen vieraillessaan Suomessa vuonna 1806. Kuninkaan mahdolliselle vierailulle Satakunnassa 1806 ei kuitenkaan löydy vahvistusta lähteistä, joten kyse lienee kuninkaan vierailusta Lankoskella vuonna 1802. <http://www.noormarkunkotiseutuyhdistys.fi/Kahari/> [haettu 21.10.2019]. Vrt. Makkosen kuvaus Kaharin talosta: "...talon mahtavuudesta kertoo, että Ruotsin kuningas Kustaa IV Adolf asui talossa vieraillessaan paikkakunnalla." Makkonen 2006, 416.

¹²⁵ Perhetietoja Noormarkun rippikirja 1833–1839, sivu 95; Noormarkun rippikirja 1840–1846, sivu 122.

¹²⁶ Vuoden 1779 väestölaskennan mukaan Noormarkussa oli 59 maatilaa. Väestöstä oli käsityöläisiä 42, sotilasperheisiin kuuluvia 41, pappissäätyyn kuului kuusi henkilöä, ja muita laskennassa arvohenkilöiksi määriteltyjä oli 18. "Arvohenkilö" saattaa tarkoittaa sekä säätyläisiä, että tavallista rahvasta hieman herraskaisempaa väkeä, jollaista Kaharin väkikin oli. Väestölaskennasta ks. Puumala 1933, 93.

¹²⁷ Matti Kahari osallistui kirkonkokouksiin seurakunnan jäsenenä. Vuonna 1794 kokouksessa päätettiin kornetti Adam Weismanin lainasta, jonka yhdeksi takaajaksi Matti Kahari alkoi. Puumala 1933 s. 88.

¹²⁸ Noormarkun rippikirja 1833–1839, sivu 95.

Ks. myös Grahn & Sivula 2008, 441.

¹²⁹ Grahn & Sivula 2008, 441.

¹³⁰ Perustuu muistitietoon. Puumala 1933, 102.

¹³¹ Sulkunen 1999, 89.

¹³² 1810-luvun lopussa syntyi niin sanottu hyppyherätysliike, jota yritettiin ainakin Luvialla suitsia oikeudenkäynnillä. Ks. Koskinen 2014, 313–314. Herätysaallosta myös Lång 2006, 77.

aktiivisempaa roolia herätysliikkeissä. Opilliset painopisteet muuttuivat ja naisten asemaan herätysliikkeissä alettiin suhtautua kriittisemmin.¹³³ Naisten toiminnan kodin ulkopuolella koettiin uhmaavan perinteistä hierarkiaa ja yleisesti hyväksytyä naisen roolia.¹³⁴ Emme voi tietää, millä tavoin nämä seikat ovat vaikuttaneet Kaisa Juhantytären arkielämään, mutta yhteiskunnassa ja hengellisessä yhteisössä ilmenneet muutoksen tuulet ovat saattaneet herättää hänessä tarpeen ilmaista ajatuksensa kirjoittamalla.¹³⁵

Kaisa Juhantytäreellä näytti olevan edessään perinteinen naisen rooli eli elämäntehtävä suuren perheen äitinä. Hänen ja Abraham Matinpojan perheeseen syntyi kuusi lasta: Esikoinen, Kaisa, syntyi joulukuussa 1806. Sisarukset näyttävät syntyneen noin kolmen vuoden välein. Anna Kreeta syntyi vuonna 1809, Helena 1812, Juha 1815, Maria Sofia 1818 ja Amalia vuonna 1822. Perhe menetti neljännen lapsensa, Maria Sofian, vuonna 1824.¹³⁶ Jälkeläisten määrä kasvoi edelleen, kun aikuistuvat lapset avioituivat. Lokakuussa 1824 vietettiin esikoinen Kaisa Abrahamintytären ja Juho Juhonpoika Tommilan häitä. Kesäkuussa 1829 vihittiin Anna Kreeta Abrahamintytär ja Juho Juhonpoika Storgetting.¹³⁷ Kaisa Juhantytären ja Abraham Matinpojan ensimmäinen lapsenlapsi syntyi vuonna 1826.¹³⁸ Vaikka perhe kasvoi, niitti kuolemakin viljaansa monta kertaa. Oman tyttärensä haudattuaan joutui Kaisa Juhantytär rippikirjoihin tehtyjen merkintöjen mukaan kokemaan kaikkiaan kahdeksan lapsenlapsensa kuoleman.

Granqvistin käsikirjoituksesta voi päätellä, että Kaisa Juhantytär alkoi kirjoittaa aktiivisemmin vasta aikuisiällä. ”Mitään hengellisiä virsiä emme kumminkaan tunne hänen nuoruutensa aikana tehneen,” Granqvist toteaa.¹³⁹ Noormarkun

¹³³ Pappisjohtoisuudesta ja naisten asemasta ks. Sulkunen 1999, 84–86.

¹³⁴ Naisen alamaisuus alkoi murtua ja asema kohentua vasta 1800-luvun loppupuolella aloitettujen lakimuutosten myötä. Tarkemmin ks. Markkola 2007, 260.

¹³⁵ Keravuori toteaa voimakkaan ilmaisun tarpeen riittäneen kansanihmisen kirjoitustaidon hankkimisen syyksi. Ks. Keravuori 2015, 82.

<http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/113530/AnnalesCKeravuorivaitos.pdf?sequence=2&isAlloWed=y> [haettu 16.3.2019].

¹³⁶ Vrt. Makkonen 2006, 416: ”Kaisa ja Abraham saivat kolme tytärtä.” Perhetiedot ks. Noormarkun rippikirja 1819–1825.

¹³⁷ Noormarkun seurakunnan vihittyjen luettelo 1823–1846, sivu 91; Noormarkun rippikirja 1826–1832, sivu 110.

¹³⁸ Noormarkun rippikirja 1826–1832, 75.

¹³⁹ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 6. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär*, KA.

rippikirjat osoittavat, että Kaharissa oli paljon väkeä niihin aikoihin, kun Kaisa Juhantytären tiedetään kirjoittaneen muistivihkoaan.¹⁴⁰ Osa perheen lapsista asui vielä kotona ja Aabraham Matinpojan vanhemmatkin olivat vielä elossa. Tilalla asui lisäksi joukko piikoja ja renkejä.¹⁴¹ Kahariin mahtui vielä kaksi kasvattilasta, Katariina Jaakontytär (s. 1820) ja Sakari Sakarinpoika (s. 1828).¹⁴²

Granqvist kuvaa Kaisa Juhantytären ikääntymistä: ”Yhä enemmän rupesi hän rakastamaan yksinäisyyttä ja omistamaan aikansa uskonnollisten asioiden mietiskelemiselle”.¹⁴³ Elämän hyörinä Kaharissa on luultavasti lisännyt Kaisa Juhantytären tarvetta uppoutua omiin ajatuksiinsa sekä lukemisen ja kirjoittamisen kautta avautuvaan todellisuuteen. Lasten kasvaessa hänelle on tarjoutunut yhä enemmän mahdollisuuksia etsiä kirjoittamiseen ja kirjan lukemiseen sopivaan paikkaan. Emme voi tietää, mitä Kaisa Juhantytären mielessä on liikkunut. Hän on lukenut ja mietiskellyt, veisannut ajatuksiaan virsiksi ja lopulta kirjoittanut haluamansa runot paperille. Hän on todennäköisesti muodostanut tapansa vetäytyä yksinäisyyteen jo nuorena kirjoitustaitoa harjoitellessaan.¹⁴⁴

Kaisa Juhantytären kirjoitustaito ja kirjoittajuus on ollut poikkeuksellista. Alle viisi prosenttia väestöstä oli vuonna 1830-luvulla tehdyn tilaston mukaan kirjoitustaitoisia ja heistäkin suurin osa oli miehiä.¹⁴⁵ Alueelliset erot, sukupuoli ja sosiaalinen asema vaikuttivat kirjoitustaitoon ja sen hankkimiseen merkittävästi. Oppimismahdollisuudet olivat huonot etenkin syrjäseuduilla ja Itä-Suomessa. Pitäjänkouluja ei vielä ollut kuin keskimäärin joka toisessa pitäjässä, eikä Kaisa Juhantytärenkään tiedetä käyneen koulua.¹⁴⁶

¹⁴⁰ Muistivihko on päivätty vuonna 1831. Kaisa Juhantytären muistikirja 1831. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

¹⁴¹ Satakunnassa suurperheet alaperheineen ja palkollisineen saattoivat nukkua samassa tuvassa ja ruokailla yhtäaikaa. Korhonen 2014, 343.

¹⁴² Noormarkussa sijoitettiin kirkossa pidettävissä huutokaupoissa köyhät tai muusta syystä apua tarvitsevat lapset taloihin 7–12 vuoden iässä. Talot saivat lasten kasvattamisesta korvausta. Puumala 1933, 162–163. Noormarkun seurakunnan rippikirja 1833–1839, sivu 95. Sakarin syntymävuodeksi on sivulla 106 merkitty 1828, mitä voitaneen pitää oikeana. Noormarkun seurakunnan rippikirja 1833–1839, sivu 106.

¹⁴³ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 6. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär, KA.*

¹⁴⁴ Kirjoitustaidon edellyttämästä motorisesta harjoittelusta ks. Leino-Kaukiainen 2011, 196.

¹⁴⁵ Tiili 2008, 2.

¹⁴⁶ Keravuori 2011, 173. Ks. myös Leino-Kaukiainen 2011, 192–193.

Kirjoitustaidosta ei suuremmin olisi ollut tavalliselle rahvaalle hyötyä, eikä sen hankkimiseen kukaan patistanutkaan.¹⁴⁷ Opimhaluisen ihmisen kuului opetella lähinnä niitä taitoja, jotka palvelivat hänen omaan säätyynsä kuuluvien tehtävien hoitoa. Ajautuminen turhien harrastusten, kuten lukemisen ja kirjoittamisen pariin johtivat vain tärkeämpien tehtävien laiminlyöntiin, muista eristäytymiseen ja kiusauksiin ajautua maallisten tekstien pariin.¹⁴⁸ Etenkin naisten oli turha käyttää aikaa kirjoitustaidon opetteluun. Aikansa sai kulutettua kodin töissä, navetalla ja kesäisin pellolla ja sadonkorjuussa. Lisäksi naisella oli usein vastuullaan lapsikatras, jota piti ruokkia ja kasvattaa. Jos näiltä töiltä vapaa-aikaa jäi, oli hyvä vaikkapa istahtaa käsityön ääreen.¹⁴⁹

Kaisa Juhantytären on täytynyt tiedostaa toimivansa perinteisestä talon naisen roolista poikkeavasti. Hänellä on ollut haasteita voitettavanaan ympäristön asenteissa, oman ajan ottamisessa, kirjoitusmateriaalin hankkimisessa ja kirjoittamisen olosuhteiden järjestämisessä. Tämä on saattanut aiheuttaa Kaisa Juhantytären arkua ja häpeää ja olla myös yksi syy vetäytyä omiin oloihinsa. Talon emäntä, joka luki ja kirjoitti, on elänyt toisenlaisessa todellisuudessa kuin ihminen, joka on osannut ulkoa katekismusta sen verran, mitä ripille pääsy edellyttää. Granqvistin esiin nostamasta Kaisa Juhantytären yksinäisyydestä voisi päätellä, että Kaisa ei ilmeisesti löytänyt Finpyyn kyläyhteisöstä ihmisiä, jonka kanssa jakaa tämä ulottuvuus ja kirjoittamistaidon avaamat mahdollisuudet. Kirjailijan urasta haaveillut merikarvialainen mäkitupalaisen tytär, Matilda Roslin-Kalliola (1837–1923), koki myös erilaisuutta ja häpeää, koska edes unelmoi sellaisesta, jonka ei pitänyt olla vaatimattomista oloista kotoisin olevalle naiselle mahdollista. Tämä johti siihen, että hän joutui salaamaan opinjansä ja tiedon hankkimisensä tavat, vaikka hän eli Kaisa Juhantytärtä nuorempana hieman erilaisessa yhteiskunnassa.¹⁵⁰

Granqvistin kirjoittaessa käsikirjoituksensa vuonna 1892 ei enää ollut niin huomiota herättävää, että kansanihmiset kirjoittivat. Kirjoitustaito oli noin puolella suomalaisista.¹⁵¹ Herätysliikkeiden naisten toiminta oli alkanut tasoittua, mutta asenteet naisten toimintaa kohtaan kärjistyä. Naisten oikeudesta saarnata,

¹⁴⁷ Lukutaito määrättiin jokaisen opittavaksi, kirjoitustaidon hankkiminen oli vielä 1700-luvulla vapaaehtoista. Ks. Kauranen 2013, 33.

¹⁴⁸ Mäkinen & Strandberg 2007, 219. Kirjoitustaidon pelätyistä haitoista ks. myös Kauranen 2013, 37.

¹⁴⁹ Naisten kasvatukseen kuului käsitöiden tekeminen, ks. Vainio-Korhonen 2010, 249.

¹⁵⁰ Roslin-Kalliola koki nuorena, ettei voinut kertoa opinhalustaan kenellekään. Ks. Lång 2006, 18.

¹⁵¹ Kauranen 2009, 7.

opettaa ja toimia aktiivisesti alettiin käydä keskustelua esimerkiksi lehdissä.¹⁵² Jyrkkä kielteisyys naisten hengellistä toimintaa vastaan nousi pinnalle vasta Kaisa Juhantytären kuoleman jälkeisenä aikana. Tämä on saattanut vaikuttaa siihen, millä tavoin Granqvist arvioi Kaisa Juhantytären kirjoittajuutta ja tekstejä. Granqvist piti Kaisa Juhantytären biografiaa vaatimattomana. Hän totesi, että ”merkillisistä tapahtumista köyhä oli Kaisa Juhantytären elämänjuoksu.”¹⁵³ Hän on ehkä halunnut nähdä Kaisa Juhantytären elämän kulun samanlaisena kuin kenen tahansa muunkin tuon ajan talon emännän elämä olisi nähty. Hän pyrkii esittämään Kaisa Juhantytären vaatimattomana ja hartaana naisena, joka oli hengen palosta pakotettu käyttämään kirjoittamisen lahjaansa. ”Mutta hänen harras uskonnollinen halunsa ei kuitenkaan antanut hänelle rauhaa, hänen täytyi julistaa Herran suuria ihmeitä.”¹⁵⁴

Kaisa Juhantytär on luultavasti huojentuneena ja ylpeänäkin kirjoittanut lopulta muistivihkoonsa: ”Kirjoitettu. vuona. 1831. Normarkusa”.¹⁵⁵ Tämä vuosi on ollut merkittävä myös muille noormarkkulaisille. Abraham Matinpoika on tuolloin todennäköisesti kulkenut ahkerasti kokouksissa, sillä kyseisenä vuonna tehtiin päätös rakentaa uusi kirkko Noormarkkuun. Päätöksen teossa on varmasti kuultu myös lautamiehen mielipiteitä.¹⁵⁶ Uudesta kirkosta haaveilevalla väellä on ollut tuolloin myös huolenaiheita. Satakunnassa riehui kolera, joka hätäännytti suuresti etenkin rannikkoseudun asukkaita. Porin satamaan saapuvia laivoja vahdittiin kanuunoin varustetuin aluksin. Erilaiset varotoimenpiteet säästivät Porin alueen ihmiset sairastumasta tällä kertaa.¹⁵⁷

Abraham Matinpoika ei ehtinyt nähdä uutta kirkkoa. Hän säästyi myös osallistumiselta kirkon rakennustyöhön, johon talolliset ja torpparit oli määrätty.¹⁵⁸ Kaharin isäntä ehti kuitenkin nähdä kolme ensimmäistä lastenlastaan ennen kuin keuhkotauti vei hänet hautaan 52-vuotiaana 11.1.1833. Talvisella taipaleella

¹⁵² Esimerkkinä Aatu Laitisen kannanotto Kristillisessä Kuukausilehdessä vuonna 1884. Ks. tarkemmin Lohi 1997, 123.

¹⁵³ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 3. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär, KA.*

¹⁵⁴ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 3, 8. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär, KA.*

¹⁵⁵ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

¹⁵⁶ Kirkon rakennusvaiheista ks. Puumala 1933, 116, 117.

¹⁵⁷ Haapala 2014, 46–47.

¹⁵⁸ Puumala 1933, 116–117.

ruumista vienyt kulkue on veisannut saattovirsiä raskain mielin.¹⁵⁹ Isännän sairastuminen ja kuolema on horjuttanut talon ja perheen elämän vakautta varmasti monella tavalla. Perheen nuorin lapsi, Amalia oli tuolloin vasta noin 11 -vuotias eikä vanhin poikakaan, Juha, josta tuli talon seuraava isäntä, ollut vasta kuin 17-vuotias.¹⁶⁰

Kaharin elämä ei suinkaan sammunut, vaikka kuoleman viikate niitti edelleen viljaansa. Esikoistyttären toinen lapsi kuoli samana vuonna kuin isoisänsä, mutta perheeseen syntyi kyseisen vuoden syyskuussa kaksospojat.¹⁶¹ Vuoden 1833 syksyllä tuli Finpyyn kylässä asuvan Anna Kreetan perheeseen toinen lapsi.¹⁶² Syntymät ja kuolemat vuorottelivat tiuhaan tahtiin. Talon vanhaisäntä kuoli kahden vuoden kuluttua poikansa kuolemasta.¹⁶³ Vuonna 1843 muutti Helena Abrahamintyttären nelilapsinen perhe Kahariin, jonka kasvanut väkimäärä jouduttiin kirjoittamaan rippikirjaan kahdelle aukeamalle.¹⁶⁴ Kaisa Juhantytär saattoi huokaista helpotuksesta, kun sai nuorimmankin tyttärensä, Amalian, avioliiton satamaan. Amalia Abrahamintytär avioitui porilaisen Matti Juhanpojan kanssa tammikuussa 1846.¹⁶⁵

Kaisa Juhantyttären elämänkaaren loppupuolella tapahtui kaksi monien satakuntalaisten elämään vaikuttanutta tapahtumaa. Merikarvialainen Antti Ahlström (1827–1896)¹⁶⁶ avioitui joulukuussa 1850 Lankosken Isontalon perijän, leski Anna Juhantytär Liljebladin (1812–1870), kanssa. Anna oli Kaisa Juhantyttären serkun tytär. Hänen ensimmäinen puolisonsa, Juho Liljeblad (1810–1847) oli perustanut Lankoskelle paperitehtaan.¹⁶⁷ Olisi kiinnostavaa tietää, kutsuttiinko Kaisa Juhantytär häihin. Se olisi saattanut mahdollistaa hänen ja nuoren Matilda Roslin-Kalliolan kohtaamisen, sillä Roslin-Kalliola oli Antti

¹⁵⁹ Veisaaminen ruumista viedessä oli tapana tuohon aikaan. Ks. Puumala 1933, 122. Noormarkkulaisesta ruumiinkannosta Lehtinen 2008, 44.

¹⁶⁰ Noormarkun rippikirjat 1833–1839, sivu 95.

¹⁶¹ Noormarkun rippikirja 1833–1839, sivu 64.

¹⁶² Noormarkun rippikirja 1833–1839, sivu 99.

¹⁶³ Noormarkun rippikirja 1847–1853, sivu 13.

¹⁶⁴ Noormarkun rippikirja 1840–1846 sivu 122–123.

¹⁶⁵ Noormarkku vihityt 1823–1846, sivu 25.

¹⁶⁶ Antti Ahlström oli tunnettu satakuntalainen liikemies, joka hankki kaikki kolme satakuntalaista ruukkia omistukseensa. Yksi näistä oli Finpyyn ruukki Noormarkussa. Haapala 2014, 197. Finpyyn kylän muuttumisesta maatalousyhteisöstä ruukkiyhteisöksi ks. Grahn 2008, 243.

¹⁶⁷ Anna Juhantytär oli Kaisa Juhantyttären enon, Juha Heikinpojan pojantytär. Rinne 2003, 22. Merikarvian rippikirja 1826–1832, sivu 97.

Ahlströmin pikkuserkku.¹⁶⁸ Toinen Kaisa Juhantytären viimeisiä elinvuosia värittänyt tapahtuma on ollut Porin palo vuonna 1852.¹⁶⁹

Kaisa Juhantytarelle henkilökohtaisesti merkityksellisimpiä ovat olleet oman perhepiirin tapahtumat, syntymät, kuolemat, häät ja hautajaiset. Näitä Kaharissa riitti ja niistä rakentui eräänlaisia kiintopisteitä Kaisa Juhantytären elämän polulle. Tämän voi päätellä hänen muistivihkonsa alkulehdelle merkitsemistään elämäntapahtumista.¹⁷⁰ Kaisa Juhantytär on todennäköisesti kirjoittanut myös muut perhetapahtumat johonkin, mahdollisesti almanakkaansa tai perheraamattuun. Voi olla, että perhetapahtumien kirjaaminen on ollut yksi sysäys määrätietoisempaan kirjoittamiseen.¹⁷¹ Se on myös ollut oikein sovelias syy hankkia kirjoitusvälineitä ja järjestää tilaa ja aikaa kirjoittamiselle. Kirjoitettavaa onkin riittänyt, sillä Kaisa Juhantytär ehti saada 28 lastenlasta ennen kuin kuoli Kaharissa 1.1.1856 73-vuotiaana.¹⁷²

¹⁶⁸ Ahlströmin ja Roslin-Kalliolan sukulaisuudesta ks. Lång 2016, 12.

¹⁶⁹ Haapala 2014, 174.

¹⁷⁰ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

¹⁷¹ Perhetapahtumien kirjaaminen on ollut useiden kansanihmisten motiivina kirjoittaa. Kauranen 2009, 15.

¹⁷² Kirkonkirjojen mukaan perheen viisi eloon jäänyttä lasta perustivat perheet ja saivat jälkeläisiä. Ks. Noormarkun rippikirja 1833–1839, sivu 64; Noormarkun rippikirja 1840–1846, sivut 64, 122; Noormarkun rippikirja 1847–1853, sivu 15, 77; Noormarkun seurakunnan rippikirja 1854–1860, sivu 72; Porin maaseurakunnan rippikirja 1850–1857, sivu 371.

3. YXI HENGELLINEN HUVITUS – KAISA JUHANTYTTÄREN MUISTIVIHKO

3.1. MUISTIVIHKON MATERIAALISET OMINAISUUDET JA KIELELLISET LÄHTÖKOHDAT

Kaisa Juhantytären muistivihko on ruskeakantinen¹⁷³ ja hieman A5-kokoa isompi. Tekstiä on kaikkiaan 48 sivulla ja niistä kuudelle on piirretty jokin kuva tai kuvio. Kaisa Juhantytär on antanut muistivihkolleen nimen *Yxi Hengellinen huvitus*¹⁷⁴ ja ilmoittaa sen viidelle sivulle kirjoitetun esipuheen lopuksi: ”Kirjoitettu. vuona. 1831”. Vihkon pääasiallinen sisältö on kaksitoista runoa, jotka Kaisa Juhantytär on numeroinut ja nimennyt virsiksi. Lähes jokaisen virren lopussa on jokin raamatunlause tai selitys virteen liittyen.¹⁷⁵

Kirjoitusvälineitä ei ollut tuohon aikaan helposti saatavilla.¹⁷⁶ Kaisa Juhantytär onkin ennen muistivihkonsa hankkimista kirjoitellut niille papereille, mitä kulloinkin on sattunut olemaan käytettävissä. Muistivihko ja muut kirjoittamiseen tarvittavat välineet on luultavasti haettu Porin kaupungista markkinamatkan tai suolanhakureissun yhteydessä.¹⁷⁷ Muistivihkon myöhemmistä vaiheista ja arkistoon päätymisestä ei ole paljon tietoa. Matilda Roslin-Kalliolan tiedetään osallistuneen Satakunnassa 1880-luvulla tapahtuneeseen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunouden keruutoimintaan. On mahdollista, että Roslin-Kalliola on kuullut muistivihkon olemassaolosta tässä yhteydessä.¹⁷⁸ Granqvistin vuonna 1892 kirjoittamassa käsikirjoituksesta käy ilmi, että ”Tämä vihko löytyi vielä joku vuosi sitten hänen kotopaikallaan, mutta sitten kuuluu se lähetetyn Helsinkiin.¹⁷⁹ Granqvist on jäljentänyt muistivihkon tekstit käsikirjoitukseensa sanatarkasti. Hän on siis nähnyt joko alkuperäisen kappaleen tai mahdollisen jäljennöksen siitä.¹⁸⁰ Sittemmin muistivihko on myös digitoitu. Digitaalisesta versiosta ei välity paperin tuntu ja tuoksu, eivätkä kaikki yksityiskohdat. Siitä ei myöskään voi päätellä, mille vihko on näyttänyt ja tuntunut kirjoittajansa tai veisaajansa käsissä. Tämän vuoksi halusin nähdä muistivihkon materiaalisena. Se olikin toisenlainen, mitä digitaalisesta versiosta mielikuviini oli

¹⁷³ Vrt. Tiilin kuvaus ”Mustakantisen vihkon kansilehdellä [–].” Tiili 2008, 1.

¹⁷⁴ Sana *huvitus* esiintyy 1800-luvun kirjallisissa teoksissa. Tiili 2008, 33.

¹⁷⁵ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

¹⁷⁶ Kirjoitusvälineistä ks. Kuismin 2013, 198.

¹⁷⁷ Kaupankäynnistä Porin ja Noormarkun alueella ks. Puumala 1931, 124–125.

¹⁷⁸ Roslin-Kalliolan keräystoiminnasta Ks. Lång 2006, 53–54.

¹⁷⁹ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 14. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär*, KA.

¹⁸⁰ Heikki Granqvist on toimittanut keräysmateriaalia Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle Siikaisista vuonna 1890. Pidän mahdollisena hänen kuulleen Siikaisissa syntyneen Kaisa Juhantytären muistivihkosta tässä yhteydessä. Uusi Suometar 3.4.1890.

muodostunut, muun muassa mitoiltaan isompi, mutta ohuempi ja pehmeäkantinen.¹⁸¹

Muistivihkon mustekynällä kirjoitetusta tekstistä saa melko hyvin selvää. Tosin kynä ei näytä alkulehdellä totelleen kirjoittajaa samalla tavoin kuin vaikkapa seuraavalla sivulla alkavaa esipuhetta kirjoittaessa. Rivien suoruus ja kirjainten koko vaihtelevat enemmän kuin esipuheen käsialassa. Kaisa Juhantytär onkin lisännyt tekstiä muistivihkon alkulehdelle kaksi vuotta esipuheen päiväämisen jälkeen. Myös Kotikielen Seura on katsonut tarpeelliseksi jättää jälkensä muistivihkon ensimmäiselle sivulle lyöden siihen leimansa ja kirjoittaen arkistointinumeronsa.¹⁸²

Tekstissä on muutamia yliviivattuja ja korjattuja sanoja etenkin muistivihkon loppupuolen virsissä. Seitsemännen virren kolmas säkeistö alkaa sanoilla ”Jopa mailman alusta”. Neljännen säkeistön alkuun Kaisa Juhantytär on vahingossa alkanut kirjoittaa kolmatta säkeistöä uudelleen. Hän on yliviivannut aloittamansa tekstin: ”Jopa mailman alu”. Kaisa Juhantytär on ilmeisesti jäljentänyt tekstiä joltain toiselta paperilta muistivihkoon.¹⁸³ Työn edetessä virheitä on tullut enemmän kuin alussa. Kahdeksannen virren yhdeksännessä säkeistössä hän on kirjoittanut vahingossa yhdelle riville seuraavankin säkeen ensimmäisen sanan. Hän on tämän huomattuaan joutunut yliviivaamaan koko rivin ja kirjoittamaan säkeen uudelleen.¹⁸⁴

Suulliseen kulttuuriin kuulunut ulkomuistista veisaaminen heijastuu mielestäni Kaisa Juhantyttären kirjoittamiseen ja tapaan käyttää välimerkkejä. Nehän eivät kuulu veisatessa. Välimerkkien oppiminen oli aikansa kirjallisten lähteiden varassa.¹⁸⁵ Kaisa Juhantytär on laittanut pisteitä kohtiin, johon ne eivät nykyisten kielioppisääntöjen mukaan kuuluisi. Pilkku tai piste saattaa myös puuttua

¹⁸¹ Nimitän lähdeksi muistivihkoksi sen materiaalisen olemuksen vuoksi.

¹⁸² Vihkon muillakin sivuilla on jälkiä, jotka eivät sovi Kaisa Juhantyttären käsialaan tai hänen kirjoitusvälineidensä piirtämiksi. Muutamalla sivulla on lyijykynällä kirjoitettua tekstiä, jonka sisällöstä ei saa selvää, mutta käsiala ja lyijykynän jälki kertovat tekstin olevan myöhemmin kirjoitettua. Kaisa Juhantyttären muistikirja 1831. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

¹⁸³ Myös Makkonen olettaa Kaisa Juhantyttären kopioineen tekstejään muistivihkoon. Ks. Makkonen 2006, 417.

¹⁸⁴ Kaisa Juhantyttären muistikirja 1831, virret 7 ja 8. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

¹⁸⁵ Kauranen toteaa, etteivät kansankirjoittajien saatavilla olleet kirjalliset teokset olleet välttämättä moitteettomia kirjoittamisen malleja. Kauranen 2009, 17.

kohdasta, johon jompikumpi tulisi laittaa. On merkille pantavaa, että vapaissa teksteissään¹⁸⁶ Kaisa Juhantytär käyttää pistettä merkitsemään lauseen tai kappaleen loppua, mutta virsien säkeiden ja säkeistöjen loput jäävät lähes poikkeuksetta ilman välimerkkiä paitsi silloin kun uusi säe jatkuu samalta riviltä, mihin edellinen päättyy. Sen sijaan Kaisa Juhantyttärellä on joitakin omia persoonallisia merkitsemistapoja ja merkkejä. Hän käyttää esimerkiksi ensimmäisen virtensä säkeistöjen edellä pienen v-kirjaimen näköistä merkkiä ilmeisesti selkiyttämään säkeistöjen välejä tiheään kirjoitetulla sivulla. Säkeistöjen loppuihin kuuluvassa kertosäkeessä hän käyttää ajatusviivaa paikoissa, joihin sopisivat kertausmerkit. Kauranen on havainnut kansanmiesten päiväkirjoja tutkiessaan, että itseoppineille kirjoittajille välimerkkien käyttö on erityisen haasteellista. Hän on pannut merkille kirjoittajien persoonalliset tavat myös isojen ja pienten kirjainten käytössä. Ne vaikuttavat hänen mukaansa usein sattumanvaraisilta.¹⁸⁷ Saman havainnon voi tehdä Kaisa Juhantyttären teksteistäkin.

Muistivihkossa on erilaisia piirroksia ja abstrakteja koristekuvioita. Ne eivät mielestäni näytä spontaanisti piirretyille, vaan Kaisa Juhantytär on todennäköisesti käyttänyt piirrosten luonnosteluun ja piirtämisen harjoitteluun muuta materiaalia, aivan kuin oletan hänen runojensakin kohdalla tehneen.¹⁸⁸ Hän on ilmeisesti saanut piirroksiin vaikutteita aikansa painotuotteista, kuten arkkiveisuista.¹⁸⁹ Arkkien alareunoissa on käytetty esimerkiksi vaakatasossa olevia pylväitä muistuttavia koristeita, jonka tapaisen Kaisa Juhantytär on piirtänyt muistivihkon yhdennentoista virren loppuun.¹⁹⁰ Muistivihkon näyttävin kuva lienee kymmenennen virren lopussa oleva piirros ruumispaareilla makaavasta ihmisestä.¹⁹¹ Ruumispaarit ovat esiintyneet kuolemaa symboloivina

¹⁸⁶ Käytän käsitettä *vapaa teksti* tarkoittamaan muistivihkoon kirjoitettua muuta kuin runomuotoista ilmaisua.

¹⁸⁷ Kauranen 2009, 17. Itseoppineiden oikeinkirjoituksesta myös Keravuori 2011, 172.

¹⁸⁸ Tiili ei myöskään pidä muistivihkoa luonnosvihkona eikä kuvia spontaanisti piirrettyinä. Hän tuo esiin myös paperin arvokkuuden. Ks. Tiili 2008, 32.

¹⁸⁹ Tiili toteaa muistivihkon kuvioden jäljittelevän arkkipainatteiden piirroksia. ks. Tiili 2008, 28.

¹⁹⁰ Kaisa Juhantyttären muistikirja 1831. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13. Koristekuvioista, ks. Perälä 2000, 384.

¹⁹¹ Piirros ks. Laine 2010, 290 sekä *Talon emäntä Kaisa Juhantytär (1782–1856)*. Kynällä kyntäjät, verkkoartikkeli. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kyseinen piirros ks. myös Grahn & Sivula 2008, 141.

<https://kynallakyntajat.finlit.fi/kansankirjoittajat/kaisa-juhantytar> [haettu 1.11.2019].

koristekuvioina Suomen vanhimpien kirjapainojen painotuotteissa.¹⁹² Kaisa Juhantytären on siis täytynyt tuntee aikansa kirjallisia tuotteita.¹⁹³

Satakunnassa eli 1700-luvun lopulla Tuomas Ragvaldinpoika, itseoppinut arkkiveisujen kirjoittaja, jonka veisuja Kaisa Juhantytär on luultavasti nähnyt.¹⁹⁴ Arkkiveisut olivat rahvaan käyttöön tarkoitettuja, arkeille painettuja ja vihkoseksi taitettuja lauluja, joita painettiin Suomessa 1600-luvulta lähtien.¹⁹⁵ Niihin merkittiin nuottien sijaan viittaus lauluun, jonka sävelmällä veisu tuli laulaa. Veisuu tapahtui usein samoilla sävelmillä, joilla laulettiin vuoden 1701 virsikirjan virsiä.¹⁹⁶ Myös Kaisa Juhantytär merkitsi virsiinsä sävelmävihjeet, ”W.K.”, eli ”veisataan kuin”,¹⁹⁷ jotka viittaavat kyseisen virsikirjan virsiin. Tällä merkinnällä hän osoittaa tarkoittaneensa runonsa laulettaviksi virsiksi.¹⁹⁸

Kaisa Juhantytär on selvästikin halunnut tehdä muistivihkosta painettujen julkaisujen näköisen.¹⁹⁹ Hän ei siis laatinut vihkoa pelkästään yksityiseen käyttöön. Ystäville, puolisolle ja jälkeläisille kohdistetut sanat ja elämänohjeet vahvistavat, että Kaisa Juhantytär halusi jättää muistivihkon ainakin lähipiirinsä käytettäväksi ja todennäköisesti toivoi perhekuntansa ja tulevien sukupolvien vaalivan sen sisältämiä elämänohjeita.²⁰⁰ Hän ilmoittaa muistivihkon johdantorunossa kirjoittavansa ”Kehoituxes nuoruKaisil. alkaville Christityille.”²⁰¹

Muistivihkon sivuilla on merkkejä, jotka kertovat, minkälaisissa olosuhteissa vihkoa on kirjoitettu tai luettu. Huomasin alkuperäistä aineistoa tutkiessani muun muassa, että muutamalla sivulla oli pieni tulen polttama reikä.²⁰² Tämä osoittaa Kaisa Juhantytären istuneen valon ja lämmön lähteen eli tulen ääressä. Tuli on

¹⁹² Kirjapainojen historiasta Ks. Perälä 2000, 28. Kuolema -symboleista esim. Perälä 2000, 204.

¹⁹³ Myös vuoden 1642 raamattu, jollainen oli Kaisa Juhantytären lapsuuskodissa, on runsaine kuvineen ja koristeineen saattanut vaikuttaa muistivihkon koristeluun.

¹⁹⁴ Arkkiveisujen kirjoittajista ks. Haapala 2014, 442.

¹⁹⁵ Arkkiveisuja oli sekä maallisia että hengellisiä. Hakapää 2013, 221– 222, 243. Laji säilytti meillä vallitsevasti uskonnollisen luonteensa 1830-luvulle saakka. Niinimäki 2007, 57, 79.

¹⁹⁶ Sävelmistä ks. Hakapää 2013, 235, 241.

¹⁹⁷ Ks. myös Niinimäki 2010, 29.

¹⁹⁸ Näin toteaa myös Tiili. Ks. Tiili 2008, 15.

¹⁹⁹ Tiilin mukaan Kaisa Juhantytären allekirjoitus muistivihkon alussa ilmentää painettuihin julkaisuihin kuuluvaa tapaa. Tiili 2008, 20.

²⁰⁰ Kirjallisen jäljen merkityksestä ja itseilmaisusta ks. Kauranen 2013, 48.

²⁰¹ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, esipuhe. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²⁰² Olin tulkinnut aiemmin nämä jäljet mustetahroiksi digitaalisen version perusteella. Tulkinta osoittautui vääräksi.

räiskynyt uunista tai päreen kipinä polttanut reiän useamman sivun läpi.²⁰³ Kaisa Juhantytär on kirjoittamista harjoitellessaan ja virsirunojaan valikoidessaan todennäköisesti antanut osan papereistaan tulen ruoaksi. Hän on valinnut muistivihkoon vain ne tekstit, jotka on halunnut jättää muiden luettaviksi.

Itseoppineiden kirjoittajien kirjeitä tutkinut Kirsi Keravuori on tehnyt havainnon, että kansankirjoittajien teksteissä näkyy usein paikallinen murre ja niissä tulevat esiin kirjoitustaidon heikkoudet.²⁰⁴ Eeva-Liisa Tiili onkin löytänyt Kaisa Juhantyttären teksteistä 1700-luvun ääntämiseen perustuvaa kirjoitustapaa sekä piirteitä Porin alueen murteesta.²⁰⁵ Yksi Kaisa Juhantyttären elämään monin tavoin vaikuttanut kirja oli raamattu. Hänen kirjoitustavastaan löytyy yhteneväisyyksiä vuoden 1642 raamatun kieliasun kanssa. Kyseinen kirja, joka oli Kaisa Juhantyttären lapsuuskodissa, oli eräänlainen suomalaisen kirjakielen malli ja vaikutti suomalaiseen kulttuuriin. Kieliasultaan tätä raamattua pidetään länsisuomalaisena.²⁰⁶

Havainnollistan vuoden 1642 raamatun ja Kaisa Juhantyttären kielen ja kirjoitustavan yhteneväisyyksiä käyttämällä esimerkkinä psalmia 22: 31–32. Kaisa Juhantytär siteeraa kyseistä raamatunkohtaa muistivihkonsa esipuheessa tällä tavoin: ”herrasta pitä ilmoitettaman Lasten lapsiin, he tulewat, ja hänen wanhurskauttans sarnawat, syndywälle Kansalle [--]”.²⁰⁷ Vuoden 1642 raamatussa vastaava kohta on: ”Herrasta pitä ilmoitettaman lasten lapsijn. He tulewat ja hänen wanhurscauttans saarnawat syndywälle Canssalle [--]”.²⁰⁸ V-kirjain korvataan molemmissa lähteissä kirjaimella *w* ja sanassa *syntyvälle* käytetään *t:n* sijaan kirjainta *d*. Verbi *pitää* on kirjoitettu yhdellä *ä*-vokaalilla. Yhdyssana *lastenlapsiin* on kirjoitettu molemmissa erikseen, myös sana *Wanhurskauttans* on kirjoitettu kummassakin samalla tavoin. Nämä seikat

²⁰³ Pärettä poltettiin pimeänä vuodenaikana aamuisin ja iltaisin esimerkiksi seinähirren tai uunikiven raossa. Ks. tarkemmin Korhonen 2014, 342.

²⁰⁴ Kansanihmisten kirjoitustaidosta ks. Keravuori 2011, 172.

²⁰⁵ Tiili 2008, 1.

²⁰⁶ *Biblia, Se on: Coco Pyhä Raamattu Suomexi*. Kyseisen raamatun kieliasusta ks. Suomalaiset raamatut. Suomen pipliseura. <https://www.piplia.fi/raamattu/raamattu-suomessa/kaannostyo-suomessa/> [haettu 22.8.2019].

²⁰⁷ Kyseessä Jakeiden 31–32 taite. Kaisa Juhantyttären muistikirja 1831, esipuhe. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²⁰⁸ *Biblia, Se on: Coco Pyhä Raamattu Suomexi*. Psalmista 22:31–32. https://www.finbible.fi/Biblia1642/VT/psalmit21_401.htm [haettu 22.8.2019].

viittavat siihen, että Kaisa Juhantytär on tuntenut vuoden 1642 raamatun tekstejä, onhan hän kuullut ja todennäköisesti lukenut tätä kirjaa lapsuuskodissaan.

Kaisa Juhantyttären kirjoitustavasta löytyy myös poikkeama liittyen vuoden 1642 raamattuun. Hän käyttää muistivihkossaan c-kirjainta ainoastaan sanassa *Christus*,²⁰⁹ kun sitä vuoden 1642 painoksessa käytetään aina takavokaalin edellä. Kaisa Juhantyttäreellä on ollut luultavasti käytössään myös vuoden 1776 raamattu, jossa c ei enää esiinny k-kirjainta korvaavana. Esimerkkinä käyttämäni raamatunkohta on kirjoitettu vuoden 1776 kirkkoraamatussa seuraavasti: ”Herrasta pitää ilmoitettaman lasten lapsiin. He tulevat ja hänen vanhurskauttansa saarnaavat syntyvälle kansalle”.²¹⁰ Kirjoitusasun poikkeamat viittaavat toisaalta mielestäni kuulomuistin varassa opeteltuihin raamatunjakeisiin, ja toisaalta yhteneväisyydet esimerkiksi konsonanttien kirjoitusasun suhteen puolestaan viittaavat lukemalla oppimiseen.²¹¹

Kaisa Juhantyttären kirjoitustapa ja kieli kehittyivät niiden lähteiden vaikutuksesta, joita kulloinkin oli saatavilla. Hänen lukemistonsa ei rajoittunut ainoastaan raamattuun. Kaisa Juhantyttäreelle merkittävä ilmaisun malli oli myös *Vanha virsikirja*, jonka virsiä hän veisasi ulkomuistista ja jonka sävelmiin riimitteli ajatuksensa.²¹²

3.2. MUISTIVIHKON KIRJOITTAMISEN MOTIIVIT

Kalliiden kirjoitusmateriaalien hankinta ja paljon harjoittelua vaatinut kirjoitustaito ovat Pirkko Leino-Kaukiaisen mukaan merkkejä voimakkaasta kirjoittamisen tarpeesta.²¹³ Itseoppineen ihmisen kirjoittamiseen tarvittiin jokin erityinen motiivi. Taru Nordlund toteaa, että kielelliset yksityiskohdat kertovat kirjoittajan tekemistä valinnoista ja osoittavat sen viiteryhmän, johon hän on halunnut näyttää

²⁰⁹ Sana esiintyy esimerkiksi muistivihkon esipuheessa. Kaisa Juhantyttären muistikirja 1831. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²¹⁰ 1776 kirkkoraamatun kieliasua pyrittiin parantamaan. Sen esipuheessa todetaan muun muassa, että c-kirjain on korvattu k-kirjaimella. Biblia 1776, psalmi 22:31–32. Suomalaiset raamatut. Suomen piiliasseura. <https://www.piplia.fi/raamattu/raamattu-suomessa/kaannostyo-suomessa/> [Haettu 22.8.2019].

Kirjainyhdistelmä *kk* merkittiin vuoden 1642 raamatussa *ck*:lla. Ks. Savolainen 1998, luku 4.2. <http://sokl.uef.fi/aineistot/Aidinkieli/kirjasuomi/muutekst.html> [haettu 16.1.2020].

²¹¹ Lea Laitinen on tutkinut puhutun ja kirjoitetun kielen leikkauspintoja itseoppineiden teksteissä. Ks. Laitinen 2009.

²¹² Vanhan Virsikirjan sisältö verkossa ks. <http://koraali.fi/1701/index.html> [haettu 31.1.2020].

²¹³ Leino-Kaukiainen 2011, 196.

kuuluvansa.²¹⁴ Nordlundin toteamus selittää mielestäni Kaisa Juhantytären voimakkaan hengellistä ilmaisua ja johdattaa pohtimaan kirjoittamisen motiiveja. Koska Kaisa Juhantytären tärkeimmät kirjalliset mallinsa olivat raamattu ja virsikirja, niin on luonnollista, että hänen ilmaisukielensä oli uskonnollinen. Se oli kieli, jota hän oli oppinut lukemaan ja kirjoittamaan. On tärkeä myös huomioida, että uskonnollinen kieli oli tyypillinen ilmaisutapa Kaisa Juhantytären aikaan.²¹⁵ Hän koki hengellisen kirjoittamisen ilmeisesti jonkinlaiseksi mahdollisuudekseen yrittää kelvata Jumalalle.²¹⁶ Hän varoittaa muistivihkon esipuheessa, että tulee vielä päivä, jolloin katsotaan ”mingäkaltainen Kungin teko on. sen tuli Kojettele.” Hän toteaa esimerkiksi psalmin 60, jakeen 9 mukaan: ”Minä weisan Kiitosta sinun nimelles ijanKaikkisesti maxaxeni minun lupaustani päivä päivältä”.²¹⁷ Tämänkaltaisella ilmaisulla Kaisa Juhantytär on saattanut hakea myös muistivihkon muiden mahdollisten lukijoiden hyväksyntää kirjoittamiselleen. Kaisa Juhantytären kirjoittajuus oli hänen kontekstissaan poikkeuksellista, mikä kertoo vahvasta itseilmaisun tarpeesta.²¹⁸ Hän yritti kovasti pitäytyä hengellisissä asioissa. Tietäen, että kaidalta polulta hairahtuminen tarpeettomien asioiden pariin ei olisi sopivaa, hän rukoilee: ”Taivuta minun mieleni aiatuxen ja kieleni sinusta aina puhumaan sinulle kiitost veisaman”.²¹⁹

Vaikka hengelliset asiat näyttäytyvät muistivihkossa päällimmäisinä eikä siinä kuvata suoraan arkisempia asioita, en siis usko Kaisa Juhantytären kirjoittaneen pelkästään uskonnollisista motiiveista. Kaisa Kauranen nimeää kansanihmisten kirjoittamiselle uskonnollisten syiden lisäksi taloudelliset motiivit, halun vaikuttaa yhteiskunnallisesti tai omassa yhteisössään, tarpeen pitää yhteyttä ja tarpeen ilmaista itseään.²²⁰ Nuori Kaisa Juhantytär on tuskin alkanut kirjoittaa taloudellisista syistä, mutta hänen lapsuuskotinsa eteenpäin pyrkivässä ilmapiirissä kirjoitustaitoa on saatettu näistä syistä arvostaa. Myös Kaharissa Kaisa Juhantytären puoliso on saattanut hyötyä tilan asioissa vaimonsa hyvästä

²¹⁴ Ks. Nordlund 2013, 119.

²¹⁵ Kaurasen mukaan uskonnollista kirjallisuutta syntyi muuallakin kuin hengellisissä yhteisöissä. Kauranen 2013, 43.

²¹⁶ Sielun pelastukseen tähtäävästä kilvoittelusta ks. Ollila 2011, 246.

²¹⁷ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, kahdeksannen virren jälkisanat. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²¹⁸ Myös Reija Lång tuo esiin itsensä ilmaisemisen tarpeen yhtenä kirjoittamisen syynä. Lång 2006, 82.

²¹⁹ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, virsi 11. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²²⁰ Kirjoittamisen motiiveista ks. Kauranen 2013, 39–50.

luku- ja kirjoitustaidosta, olkoonkin, että hän on oletettavasti hankkinut taitonsa jo ennen avioliiton solmimista.²²¹

Itseoppineet eivät Lea Laitisen mukaan kirjoittaneet välttämättä tavoitellen tekstiensä julkaisemista tai laajempaa vaikuttamista yhteiskuntaan.²²² Yksinäisyyteen vetäytyvällä Kaisa Juhantytärelläkään on tuskin ollut tämänkaltaisia tavoitteita. Granqvist vakuuttaa: ”Mitään suuria vaatimuksia ei tällä yksinkertaisella, hartaalla kristityllä virsiensä suhteen ollut.”²²³ Sen sijaan Matilda Roslin-Kalliola halusi äänensä kuuluviin laajemmin. Tämä näkyi hänen toiminnassaan. Hän kirjoitti laajalle lukijakunnalle ja tuli lopulta tunnetuksi valtakunnallisella tasolla.²²⁴ Roslin-Kalliolan pyrkimyksille olivat eduksi myös maaseudulle ulottuneet yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset, kuten suomenkielisen kirjallisuuden arvostuksen nousu.²²⁵ Kaisa Juhantytär ei ehtinyt kokea tai hyödyntää näitä muutoksia. Hän ei luultavasti osannut edes unelmoida julkisesta toiminnasta kirjoittajana.²²⁶ Hänen on kuitenkin täytynyt tiedostaa, että laatimalla muistivihko hän jättää itsestään ja ajatuksistaan pysyvän jäljen perhekuntaansa, omaan lähiyhteisöönsä.

Yksi Kaurasen nimeämistä kirjoittamisen syistä on ihmisten välinen yhteydenpito. Kirjoitustaito on ollut tarpeellinen, jotta on voitu kirjoittaa kirjeitä ystäville ja sukulaisille.²²⁷ Muistivihko ei juuri kerro Kaisa Juhantytären sosiaalisista verkostoista, emmekä tiedä, kirjoittiko hän kirjeitä. Muistivihkossa on kuitenkin muille ihmisille kohdistettuja ajatuksia ja mainintoja perheestä, lapsista ja puolisoista. Teksteissä esiintyvät myös sanat *tuttavat* ja *ystävät*, mutta näissä kohdissa välittyy tunne siitä, että he eivät aktiivisesti kuulu Kaisa Juhantytären elämänpääpiiriin vaan kuuluvat asioihin, joita hän elämänsä kaipaa. Muistivihkon esipuheessa Kaisa Juhantytär tulee uhmakkuudenkin ja arvostelun ohella

²²¹ Lähipiirin kirjoitustaitoinen henkilö toimi usein kirjurina tai apurina kirjoitustaidottomalle. Laitinen 2009, 40. <https://journal.fi/afinlavk/article/view/60007> [haettu 3.9.2019]. Talonpoikien lukutaidon hyödyistä ks. Laine & Laine 2010, 258.

²²² Itseoppineiden kirjoittamisen syistä, ks. Laitinen 2009, 71. <https://journal.fi/afinlavk/article/view/60007> [haettu 3.9.2019].

²²³ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 7. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär, KA.*

²²⁴ Sääty-yhteiskunnan vaikutuksesta kirjoittajuuteen ks. Lång 2006, 18–19.

²²⁵ Yhteiskunnan muutoksista ja suomalaisuusatteen vaikutuksista ks. tarkemmin, Lång 2006, 10, 27.

²²⁶ Kaisa Juhantytären eduksi koitui kuitenkin suomalaisuusatteen synnyttämä kansanrunouden keruu, minkä ansioista oletan muistivihkon kulkeutuneen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon. Kansanrunouden keräilystä 1800-luvulla ks. Mikkola 2013, 337.

²²⁷ Kauranen 2013, 46.

paljastaneeksi tunteensa: ”näitä olen minä Kirjoitanu yxinäisyvesä silloin Koska muut owat turulla joutilasna aiKansa Kuluttaneet ja Katsellet mailman huwituxiia”. Tekstistä huokuu yksinäisyyden tunne sen lisäksi, että siinä tehdään selkeä ero maallista ja hengellistä elämää viettävien ihmisten välille. Kaisa Juhantytär pukee tunteensa sanoiksi myös muistivihkon toisen virren esipuheessa. ”Tämän olen minä Kirjoitanu Kaipaisani minun rakkaita ystävitäni”.²²⁸ Muistivihkon kirjoittaminen on merkinnyt hänelle muun muassa sosiaalisen verkoston korviketta.

Kaisa Juhantytären aktiivisin kirjoittamisen kausi on osunut isovanhemmuuden aikaan. Suvun jatkuminen ja oma ikääntyminen ovat herättäneet hänessä tarpeen koota elämänohjeensa kirjalliseen muotoon jälkipolvia varten. Tästä tarkastelukulmasta katsoen Kaisa Juhantytären toiminnasta heijastuvat jonkinlainen riittämättömyyden tunne ja velvollisuudentunto. ”Ja minun vanhudesani ja harmaxi tultuani älä Jumala minua hylä: siihen asti Kuin minä ilmoitan sinun Käsivartes lasten lapsille. ja sinun wäkeyydes kaikkille tuttawille.”²²⁹

Muuttuvat olosuhteet ovat vaikuttaneet kirjoittamisen mahdollisuuksiin ja motiiveihin. Kaisa Juhantytären elämän on täytynyt muuttua puolison sairastuttua. Sairaus on vaikuttanut talon arkirutiineihin ja antanut hyväksytyyn syyn istua kirjoittamaan. Sairasvuoteen äärellä Kaisa Juhantytäreellä oli todennäköisesti myös enemmän rauhaa kirjoittaa kuin normaalin arkielämän puitteissa.²³⁰ Olosuhteet vaikuttivat merkittävästi myös Matilda Roslin-Kalliolan kirjoittajuuteen. Hän opetteli kirjoittamaan vasta vanhempana yhteiskunnallisen ilmapiirin muututtua suotuisammaksi. Oppimisen halu oli hänellä kuitenkin herännyt jo aiemmin. Sitä hän tyydytti lukemalla paljon aivan kuten Kaisa Juhantytärenkin tiedetään tehneen.²³¹

Kirsi Keravuori nimeää identiteetin luomisen erääksi kirjeenvaihdon funktioksi. Hän kuvaa, miten vanhasta yhteisöstään pois lähtenyt ihminen luo muutoksessa

²²⁸ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²²⁹ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, esipuhe. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²³⁰ Kirjoittavia naisia tutkinut Päivi Lappalainen toteaa, että naisten kirjoittaminen ei ollut yksityistä vaan he kirjoittivat esimerkiksi sairastuvon äärellä ja kotitöiden lomassa. He joutuivat sopeutumaan siihen, että muut saattoivat keskeyttää kirjoittajan milloin vain. Lappalainen 2001, 9–10.

²³¹ Roslin-Kalliolan kirjoittajuudesta ks. Lång 2006, 14, 16.

itseään ja käsittele uusia roolejaan kirjoittamalla. Tämä on Keravuoren mukaan yhteyden rakentamista sisäisen ja ulkoisen minän välille.²³² Mielestäni tämän ajatuksen pohjalta voisi tarkastella myös muistivihkon kirjoittajaa. Kaisa Juhantytären mentyä avioliittoon oli perhepiirissä paljon tapahtumia ja hän koki puolison, äidin, isoäidin ja lesken roolit. Kaisa Juhantytär on ymmärtänyt elämän rajallisuuden ja todennut itse vanhenevansa. Mennyttä elämää pohtiessa mieleen ovat nousseet eri elämänvaiheiden tärkeät ihmiset, ehkäpä myös kaipuu synnyinseudulle. Näitä ajatuksia hän hyrälli sanoiksi virsiinsä itselleen tutulla ja sopivalla kielellä.

Kirjoittaminen on erottanut Kaisa Juhantytären muista aivan konkreettisestikin hänen vetäytyessään kirjoitusvälineineen omaan paikkaansa. Hän on viestittänyt tällä tavoin olevansa omassa yksityisessä tilassaan. Tämä on vaikuttanut Kaisa Juhantytären ja perheyhteisön väliseen vuorovaikutukseen. Isoäidiksi tuleminen, perhekuntaan liittyneet vävyt, miniä ja lastenlapset ovat muuttaneet kokemusta omasta itsestä ja pakottaneet pohtimaan suhdetta perheyhteisöön. Arkielämään kuuluvat roolit sekä uskonto sitoivat hänet osaksi yhteisöä. Kaisa Juhantytär vahvisti yhteyttä korostamalla eroa jumalatonta elämää viettäviin ihmisiin.²³³ Maallisen ja jumalallisen ero tulee muistivihkossa kauttaaltaan esille. Ensimmäisen virren kertosaie kiteyttää: ”Saan Halle Luia laula, vaik mailma mitä pauha”. Tällä Kaisa Juhantytär osoittaa, että kirjoittaminen ja laulaminen ovat Jumalalle kelpaavaa ajanvietettä.²³⁴

Huolimatta siitä, että kirjoitettuun sanaan suhtauduttiin ilmeisen suopeasti uskonnollisissa yhteisöissä, on Kaisa Juhantytär joutunut pohtimaan kirjoittamiseen liittyviä ristiriitoja.²³⁵ Hän on uhmannut yleisiä normeja jo sillä, että on ylipäätään hankkinut kirjoitustaidon. Hän on luultavasti kerännyt rohkeutta ja odottanut otollista tilannetta, kuten Matilda Roslin-Kalliolakin. Tuntuu hämmentävälle, kuinka vähätteleviä ja nöyristeleviä ilmauksia ainutlaatuisen taidon omaava Kaisa Juhantytär käyttää itsestään ja kirjoitustyöstään. Näitä ovat esimerkiksi *heikompi astia*, *lapsellisuus*, *yksinkertaisuus*, *heikkous*, *voimattomuus* ja *taitamattomuus*. Kaisa Juhantytär painottaa vielä teksteihinsä

²³² Keravuori 2015, 33. <http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/113530/AnnalesCKeravuori-vaitos.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [haettu 16.3.2019].

²³³ Persoonallisesta ja kollektiivisesta identiteetistä ks. Moilanen & Sulkunen 2006, 7.

²³⁴ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, virsi 1. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²³⁵ Uskonnolliset yhteisöt edistivät kirjallisen kulttuurin leviämistä. Ks. Kauranen 2013, 42.

viitaten: ”Epäilen, että moni väsy näitä katselemasta”.²³⁶ Tällä tavoin hän ikään kuin pyytelee anteeksi tarvettaan kirjoittaa. Hänellä on ehkä myös tarve pohjustaa ensimmäisen virtensä vahvaa naisnäkökulmaa ja ohjeitaan saarnaajille.²³⁷ Granqvist tunnistaa vähättelyn välttämättömyyden ja toteaa: ”Nöyrästi tunnustaa hän oman heikkoutensa ja puutteellisuutensa.”²³⁸

Granqvist toteaa Kaisa Juhantytären pohtineen muistivihkon esipuheessa, että ”onko oikein, että hän – vaimoihminen, on tämmöisiin asioihin ryhtynyt”.²³⁹ Kaisa Juhantytär uskoo itse kuitenkin vahvasti siihen, että kirjoittaminen on parempi työ kuin ajan vietto maallisten asioiden parissa. Teksti jatkuu lähes uhmakkaasti: ”waiKa minun työni mailmasa pannais jalKaportaxi, niinen minä siitä huoli.”²⁴⁰ Kaisa Juhantytär esiintyy hieman kerskailevasti, mutta hänellä on tarve tuoda esiin oikeutensa kirjoittamiseen. Tämän tapainen kerskailu kuuluu Kuisminin mukaan kansanrunouden perinteeseen. Itsensä vähättely sen sijaan kuvaa hänen mukaansa epävarmuutta, mutta sen tarkoitus on myös liiallisen itsekorostuksen peittäminen.²⁴¹ Vähättelyn ja kerskailun ohella Kaisa Juhantytär on pyrkinyt lukuisilla vihkoon merkityillä raamatunkohdilla ja sitaateilla turvaamaan selustansa ja osoittamaan, että hänen toimintansa on kristillisen opin mukaista.²⁴²

3.3. MUISTIVIHKO ELÄMÄKERRALLISENA LÄHTEENÄ

1800-luvulla kirjoittavilla kansanihmisillä oli tapana laittaa paperille merkintöjä elämäntapahtumistaan ja ympäristöstään, mutta tämä ei vielä välttämättä ollut tietoista päiväkirjan kirjoittamista. Kuisminin mukaan jonkinlaisena päiväkirjan esiasteena voidaan pitää almanakkaa, johon merkittiin nimenomaan menneitä

²³⁶ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, johdanto. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²³⁷ Omien tekstien vähättely oli tavallinen ilmiö 1800-luvun puolivälin itseoppineiden kirjoittajien, etenkin naisten, keskuudessa. Lång 2006, 27.

²³⁸ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 7. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär*, KA. Nöyryys ja vaatimattomuus 1800-luvun naisten hyveinä ks. Häggman 1994, 183. (<https://www.doria.fi/handle/10024/170163>) [haettu 7.2.2020]

²³⁹ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 8. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär*, KA.

²⁴⁰ Nöyristellyllä tai omanarvon tunnetta esiin tuomalla kirjoittaja on saattanut myös hakea myötätuntoa tekstinsä puutteille. Ks. Tiili 2008, 23. Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, esipuhe. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²⁴¹ Kuismin 2013, 205, 206.

²⁴² Raamatuntekstien käytön merkityksistä ks. Tiili 2008, 24–25, 28.

tapahtumia.²⁴³ Tilan puutteen vuoksi tuli tyytyä tiiviiseen kirjoittamiseen. Ne kansanihmiset, jotka kirjoittivat almanakkoihinsa tai muihin muistiinpanoihinsa elämäntapahtumiaan ja havaintojaan, eivät tiedostaneet kirjoittavansa päiväkirjan tapaan, koska käsite ei ollut vielä tuolloin kuulunut ainakaan rahvaan sanavarastoon.²⁴⁴ Kaisa Juhantyttyärelläkään ei todennäköisesti ole ollut mallia päiväkirjoista, vaikka hänellä olisi luultavasti ollut ilmaisuvoimaa ja tahtoa kirjoittaa enemmänkin elämäntapahtumistaan ja henkilökohtaisemmista ajatuksistaan.²⁴⁵ Hän kirjoitti muistivihkoonsa vain tärkeimmät elämäntapahtumat, oman syntymänsä, vihkipäivänsä ja puolison kuolinpäivän. Hänen lyhyt kronologiansa muistuttaakin tiiviudessaan vuoden 1701 virsikirjassa ollutta *Ajan Tieto* -osaa, jossa tärkeimmät historialliset tapahtumat ilmaistiin lyhyesti ja pelkin vuosiluvuin.²⁴⁶

Muistivihkon ajallisten tapahtumien etsiminen ja sijoittaminen aikatasoille auttaa hahmottamaan sen elämäkerrallisen aineksen. Jyrki Pöysä käyttää elämäkerrallista ainesta etsiessä jakoa kolmeen aikatasoon. Niitä ovat ennen kirjoittajaa ollut aika, oman elämän aiemmat vaiheet sekä nykyhetkessä jatkuvat vaiheet, joihin mennyt ja tuleva ovat sidoksissa.²⁴⁷ Muistivihkoon selkeästi merkityt elämäntapahtumat olivat syntymä, vihkiminen ja puolison kuolema.²⁴⁸ Tärkeä merkkipaalu on ollut myös muistivihkon päivääminen vuonna 1831. Elämäntapahtumiin liittyvät paikan nimet piirtävät Kaisa Juhantyttyären elinalueen rajat ja niihin kytkeytyy myös aikatasoista kertova ulottuvuus. Ne ovat syntymäpaikka ja lapsuus Otamon Vanhatalossa, aikuisuus ja kirjoittamisen aika Finpyyn Kaharissa. Kaisa Juhantyttyären aikatasoiksi hahmottuvat lapsuus, aikuisuus äitinä ja isoäitinä, sekä tulevaisuus leskenä.

Muistivihko kuvaa toistakin Kaisa Juhantyttyären aikakäsitykseen kuuluvaa tasoa. Se on uskonnollisuuteen tyypillisesti kuuluva ikuisuuden aikataso.²⁴⁹ Tätä

²⁴³ Kansanihmiset eivät vielä 1800-luvullakaan juuri kirjoittaneet päiväkirjoja. Harvat kirjoittajat olivat enimmäkseen miehiä. Kuismen 2013, 61–62.

²⁴⁴ Kaisa Kauranen on toimittanut kansanmiesten päiväkirjoja 1834–1937 käsittelevän teoksen. Ks. Kauranen 2009, 6. Almanakkojen käytöstä ks. Arffman 2018, 231–232.

²⁴⁵ Kansankirjoittajilla ei 1800-luvun alussa yleensä ollut mallia eri tekstilajeista. Päiväkirjojen ja omaelämäkertojen kirjoittajista ks. Kuismen 2013, 93. Ks. myös Kauranen 2009, 7.

²⁴⁶ Vuoden 1701 virsikirjan sisällöstä tarkemmin ks. Väinölä 2003, 26. Kronikoista ks. Kauranen 2009, 9, 10. Kaisa Juhantyttyären muistikirja 1831, alkulehti. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²⁴⁷ Pöysä 2015, 46.

²⁴⁸ Eeva-Liisa Tiili on poiminut muistivihkon johdannosta kolme Kaisa Juhantyttyären elämänvaihetta. Ne ovat ajanjaksot tyttärenä, vaimona ja leskenä. Tiili 2008, 20.

²⁴⁹ Aikakäsityksestä 1800-luvulla tarkemmin Ollila 2011, 245–246.

ilmentää esimerkiksi muistivihkon esipuheessa oleva toteamus, ”Jumalan voima on Kuitengin ijanKaiKKininen [--]”. Kaisa Juhantytär halusi ilmaista, että iankaikkisuus on tila, johon tuli tietoisesti pyrkiä. Se oli palkinto hyvin kilvoittelusta elämän matkasta. Hän kehottaa: ”juosKamme Kiistasamme, iloisamme voitaxemme, Krunuamme palkaxemme”.²⁵⁰ Muistivihkossa on myös viittauksia elämän jatkumiseen lasten ja lastenlasten kautta. Heidän syntymänsä samoin kuin läheisten kuolemat ovat olleet siltana ikuisuuden aikatasolle, eli siihen todellisuuteen, johon Kaisa Juhantytär yritti kurottaa veisuun, lukemisen ja kirjoittamisen myötä. Hän eli yhtaikaa kahdessa aikaan liittyvässä todellisuudessa.

Ikuisuuden aikataso eli arkisen elämän ulkopuolella oleva todellisuus näyttäytyy lukijalle hyvin uskonnollisena. Kyse on mielestäni monitasoisesta ulottuvuudesta, jonka tulkinnassa on otettava huomioon myös se, että muistivihko oli tietoisesti kirjoitettu muiden luettavaksi. Emme voi tietä, minkälainen oli se maailma, johon Kaisa Juhantytär kirjoittaessaan vetäytyi. Hänen teksteistään tulee kuitenkin ilmi myös arkisen ihmisen ääni ja inhimillisiä tunteita, jotka kuuluvat elämään. Mutta lukijan on tyydyttävä siihen, että tämän avoimemmin Kaisa Juhantytär ei kirjoittanut elämästään, ajatuksistaan tai tunteistaan. Muistivihko henkilökohtaisena egodokumenttina ja biografisena lähteenä edustaa sekä Kaisa Juhantytären uskonnollisten normien muovaamaa kollektiivista identiteettiä, että hänen sisäistä elämäänsä, jota hänen ei ollut tarkoituskaan avata muille.²⁵¹

²⁵⁰ Oletan sanan, *Kiistasamme*, merkitsevän tässä yhteydessä kilpajuoksua tai kilvoittelua kohti palkintoa. Merkityksestä ks. myös Tiili 2008, 34. Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, esipuhe. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²⁵¹ Identiteetin kollektiivisesta ja yksityisestä tasosta ks. Sulkunen, Niemi, Katajala-Peltonmaa: 2016, 20–21.

4. KAISA JUHANTYTTÄREN VIRRET

4.1. KANSANKIRJOITTAJAN VIRSI OSANA VIRSIEN HISTORIALLISTA JATKUMOA

Säkeistömuotoinen laulu syntyi 300-luvulla kristillisen kirkon parissa ja siitä kehkeytyi rikas virren ja virsilaulun kulttuuri. Tähän ilmaisumuodon syntyyn vaikuttivat Hannu Vapaavuoren mukaan alkukristittyjen tapa laulaa Vanhan testamentin psalmeja²⁵² sekä 300-luvun lopulla elänyt kirkkoisä Ambrosius.²⁵³ Virsi vakiintui kansankieliseksi luterilaiseksi seurakuntalauluksi ja tärkeäksi osaksi jumalanpalvelusta 1500-luvun reformaation johdosta.²⁵⁴ Kirkko alkoi hyödyntää virttä opetusvälineenä.²⁵⁵ Virsikulttuuri sai myös maallisempia mausteita Lutherin käyttäessä virsisävelminä kansan tuntemien laulujen sävelmiä.²⁵⁶ Herätysaaltojen myötä eri kansankerroksiin levinnyt pietismi teki virsirunosta ilmaisuvälineen kansanihmisten ajatuksille ja hengellisille kokemuksille. Virsi tuli henkilökohtaisemmaksi uskonnonharjoittamisen muodoksi ja veisuu tuli seuratilaisuuksien tunnusmerkiksi.²⁵⁷ Tähän virsien virtaan ovat syntyneet luterilaisen kirkon viralliset virsikirjat, herätysliikkeiden laulukokoelmat ja siihen kuuluvat myös itseoppineiden kansankirjoittajien virret.²⁵⁸

Runomuotoon kirjoittaminen oli hyvin tavallinen ilmaisukeino suullisen kulttuurin aikaan.²⁵⁹ Virsi säilyi yleisenä kirjoittamisen lajina 1800-luvulle asti.²⁶⁰ Varhaisena lyriikan muotona se vaikutti merkittävästi suomalaisen runouden kehittymiseen. Tämä säkeistömuotoinen, loppusoinnullinen ja runomitallinen muoto syrjäytti kalevalamitan, joka säilyi arkkivirsissä Satakunnan alueella 1800-luvun alkuun saakka.²⁶¹ Virret levisivät suullisena perinteenä eli laulamalla ja kuuluivat jo ennen luku- ja kirjoitustaidon yleistymistä jokapäiväiseen elämään.²⁶² Ihmiset veisasivat virsiä jumalanpalvelusten ja perhejuhlien ohella monissa

²⁵² Vapaavuori 2004, 28. Psalmirunoudesta virsilyriikan lajina ks. Tiili 2008, 12–13.

²⁵³ Nissinen 2004, 17. Ambrosiuksista myös Väinölä 2003, 24.

²⁵⁴ Bastman 2017, 1. Martti Lutherin merkitys kanasankielisen virren kehitykseen ks. Nissinen 2004, 18.

²⁵⁵ Virren eri merkityksistä historian saatossa, ks. Taitto 2004, 30–31.

²⁵⁶ Tarkemmin, ks. Jäppilä 2010, 170.

²⁵⁷ Pietismin vaikutuksesta virteen uskonnonharjoittamisen muotona ks. Bastman 2017, 22, 24, 28.

²⁵⁸ Katson, että tutkimukseni kontekstissa on tarkoituksenmukaista käyttää väljää virren määritelmää, johon mahtuvat sekä kansankirjoittajien julkaisemattomat virret, että kirkolliskokouksen hyväksymät virsikirjat. Virren käsitteestä ks. Bastman 2017, 28–30.

²⁵⁹ Kuismin 2013, 76.

²⁶⁰ Tiili 2008, 2.

²⁶¹ Bastman 2017, 42. Ks. myös Miettinen 2014, 441.

²⁶² Virsistä elämän eri tilanteissa ks. Tiili 2008, 2.

arkielämän tilanteissa, kuten töitä tehdessään.²⁶³ Virret olivat myös yksi lukemaan ja kirjoittamaan opetelleen kansan kirjallisista malleista, sillä ihmisillä ei ollut juuri muita kirjoja kuin korkeintaan virsikirja ja katekismus.²⁶⁴ Kaisa Juhantytären virret syntyivät suullisen ja kirjallisen kulttuurin murrosvaiheeseen.²⁶⁵ Hänen teksteistään löytyy muissakin kohtaa kuin virsissä äänellistä ilmaisua kuvaavia sanoja, jotka ovat merkkejä suullisen kulttuurin vaikutuksesta. Kaisa Juhantytär esimerkiksi kuvaa ryhtymistään kirjoitustyöhön muistivihkonsa esipuheessa seuraavasti: ”aiwon minä veisata [--]”.²⁶⁶

Kouluttamattomien kansankirjoittajien virret saattoivat olla kömpelöitä kieleltään. Myöskään kalevalamitan korvaaminen säkeistömitallisella runolla ei alkuun sujunut moitteettomasti, eikä virren säkeisiin aina syntynyt moitteetonta loppuriimiä.²⁶⁷ Granqvist arvioi Kaisa Juhantytären virsiä:

Mitä näiden virsien runolliseen asuun tulee ja niiden arvoon siinä suhteessa, niin on se epäilemättä hyvin vähäarvoinen. Runomitta on huono, samoin kieli. Vanhassa virsikirjassa käytettyjä mittoja on niissä noudatettu, mutta useinkin huonolla menestyksellä.²⁶⁸

Anna Kuisminin mukaan kansankirjoittajien runoja ei ole tarkoituksenmukaista arvioida taidurunoina, sillä rahvaan runous ei täytä niin sanotun taideronouden kriteerejä.²⁶⁹ Granqvistin kritiikille on saattanut antaa pontta 1800-luvulla meneillään ollut virsikirjan uudistustyö, jolle etsittiin tietoisesti perusteita arvostelemalla vanhaa virsirunoutta ja *Vanhaa virsikirjaa*.²⁷⁰ Granqvist tulkitsee Kaisa Juhantytären virsien syntyneen pelkästään hengen palosta.

Mutta näiden virsien arvoa ei olekaan hakeminen niiden mallikelpoisesta asusta, sillä sitä ei niillä ole. Niiden merkitys on vain siinä, että ne osoittavat sitä lapsellisen nöyrää ja rakkautta huokuva

²⁶³ Bastman 2017, 2; Niinimäki 2010, 33.

²⁶⁴ Kansan lukemasta kirjallisuudesta ks. Häggman 2007, 224–225.

²⁶⁵ Kuismin 2013, 190.

²⁶⁶ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, esipuhe, virsi 9. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13. Torppari Kustaa Kallio käytti ilmausta ”tutulla Isän äänellä”, kirjoittaessaan 1800-luvun lopulla hämäläismurteella jälkeläisilleen muistelmia. Makkonen pitää tätä suulliseen kulttuuriin kuuluvana ilmiönä. Ks. Makkonen 2002, 7.

²⁶⁷ Murrosvaiheesta ks. Bastman 2017, 42.

²⁶⁸ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 16. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär, KA*.

²⁶⁹ Kuismin 2013, 190. Tiili arvioi Kaisa Juhantytären virsien näyttävän ”auttamatta jo kirjoitusajankohdassaan vanhanaikaisilta”. Ks. tarkemmin Tiili 2008, 57.

²⁷⁰ Bastman 2017, 6. Vuoden 1701 virsikirjasta alettiin myöhemmin käyttää nimeä *Vanha virsikirja*. Kivekäs 2004, 34.

hengellistä hartautta, joka niiden tekijässä vallitsi ja joka hänen pakoitti veisaamaan kiitosta Herransa nimelle.²⁷¹

Vuoden 1701 virsikirja oli Kaisa Juhantytären elinaikana kirkon virallinen virsikirja. Se heijasti sisällöltään luterilaista puhtasoppisuutta ja sen toivottiin edistävän Ruotsi-Suomen yhtenäisyyttä.²⁷² Kirjaa käytettiin lähes kaksisataa vuotta.²⁷³ Tämä monesta kodista löytynyt virsikirja oli eräänlainen käsikirja, jota käytettiin veisuun lisäksi runo-, tieto- ja oppikirjana.²⁷⁴ Virsikirja sisälsi muun muassa kalenterin, rukoustekstejä ja tietoa historiallisista tapahtumista. Virret kertoivat sodista ja muista syntyäikansa tapahtumista ja kuvastivat luterilaista uskoa.²⁷⁵ Ulkoa opitut virret palvelivat henkilökohtaiseen uskonnonharjoittamiseen kuuluvaa rukouselämää, johon kuului myös kiitoksen osoittaminen virren välityksellä.²⁷⁶

Vaikka virsien varsinainen tehtävä on hengellisen sanoman levittäminen mahdollistaa virsien luominen myös itseilmaisun. Tiili tuo tutkielmassaan esiin inspiraation yhtenä virren syntyyn vaikuttavana tekijänä.²⁷⁷ Kaisa Juhantytären virret ovat syntyneet laulamalla ääneen niitä ajatuksia, joita hän on sisimmässään mietiskellyt. Hän on mahdollisesti ensin hyräillyt mielessään ollutta asiaa ja alkanut riimitellä sanoja virsikirjasta tuttuun sävelmään. Mietiskely ja hyräily ovat pikkuhiljaa kehkeytyneet ääneen veisattavaksi virreksi, joka on useiden veisuukertojen jälkeen painautunut muistiin. Tähän prosessiin on kuulunut virren kirjoittaminen jossakin vaiheessa paperille, mutta siihen on tarvittu oma syynsä. Oletan Anna Rogelin spontaanin veisuun syntyneen samoista lähtökohdista. Bastman päättelee Anders Wijkmanin sepittäneen laulamalla virtensä ”*Te Suomen saren asuaiset*”.²⁷⁸ Hän kuvaa lisäksi, miten Helena Tuomaantytär kertoi Jeesuksen lahjoittaneen hänelle kolme virttä hänen ollessaan sairaana

²⁷¹ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 16. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Virsiseppä Kaisa Juhantytär*, KA.

²⁷² *Vanha virsikirja* 1701. koraali.fi [haettu 2.12.2019]. Virsikirjan olemuksesta ks. Pajamo 1991, 76.

²⁷³ Vanhan Virsikirjan historiasta ks. Kivekäs 2004, 34, 37.

²⁷⁴ Virsikirjan yleisyydestä ja merkityksistä 1700- ja 1800-luvuilla ks. Tiili 2008, 6. Ks myös virren määritelmä, sekä kirkkolain osoittama kirkollinen käyttötarkoitus, Pajamo 1991, 9, 11.

²⁷⁵ 1701 virsikirjan sisällöstä ja aihepiireistä ks. Kivekäs 2004, 34, 36.

²⁷⁶ Taitto, 2004, 30, 31. Pietismin vaikutuksesta virsiin ks. myös Pajamo 1991, 51.

²⁷⁷ Tiili esittelee Aarni Voipion ja Reijo Pajamon näkemyksiä elämyksellisyydestä virren lähtökohtana. Tiili 2008, 3.

²⁷⁸ Kyseinen Wijkmanin virsi sisältyy Orimattilan käsikirjoitukseen. Ks. Bastman 2017, 130–131. Suullisesti tuotetusta virsirunoudesta ks. myös Bastman 2017, 141.

ruumiinsa puolesta.²⁷⁹ Kaisa Juhantytär aloittaa yhdeksännen virtensä toteamalla ensimmäisessä säkeistössä ”mä sydämmestän sanon ja voima sihenanon”.²⁸⁰ Nämä esimerkit osoittavat, että virret syntyivät sisimmässä olevasta ilmaisemisen tarpeesta. Tähän ilmaisumuotoon eivät kansanihmiset tarvinneet kirjoitusvälineitä eivätkä kirjoitustaitoa.

4.2. MIKÄ KAISA JUHANTYTTÄREN VIRSISSÄ SOI

Kaisa Juhantytären virsissä on henkilökohtainen ulottuvuus, vaikka ensi lukemalta ne vaikuttavat pelkästään uskonnollisilta ja julistavilta. Eeva-Liisa Tiili on tulkinnut Kaisa Juhantytären virsiä hengellisinä runoina, mutta hän on myös todennut, että ”se, mitä paperilla näkyy, on vain osa siitä, mitä Kaisa Juhantytären vaatimaton mustakantinen vihko on.”²⁸¹ Virsien oheen merkityt raamatunkohdat ja muistivihkon runsaat raamatun sitaatit vahvistavat uskonnollista vaikutelmaa ja osaltaan peittävät kirjoittajan persoonallisemman äänen. Kaisa Juhantytär onkin tietoisesti varonut tuomasta suoraan esiin maallisen elämän alueelle kuuluvia ja henkilökohtaisia ajatuksia, sillä hän on kokenut nimenomaan hengellisen kirjoittamisen sopivaksi ja hyväksytyksi.²⁸² Virsistä voi kuitenkin löytää piirteitä kirjoittajansa persoonasta ja elämästä. Keravuori tunnistaa tämän kaltaisen ilmaisutavan egodokumenteissa. Hänen mukaansa ”ihminen voi kertoa itsestään myös epäsuorasti”.²⁸³

Pietismin vaikutuksesta virsiin oli tullut vahvempaa henkilökohtaisen uskonkokemuksen ilmaisua.²⁸⁴ Arkisen elämän heijastaminen hengellisten virsien kautta ei ollut poikkeuksellista. Kansanihmisten virsistä voi Bastmanin mukaan löytää myös ainesta, joka viittaa omaelämäkerralliseen ja henkilökohtaisempaan kerrontaan.²⁸⁵ Anna Kuismin on tutkinut kyläompelijatar Ida Digertin (1874–1940) muistiinpanoja, jotka on kirjoitettu vuosina 1894–1899. Ida piilotti syvimmät ajatuksensa kansanlaulujen tai virsien teksteihin, jolloin sisältö avautuu eri tavoin sen kirjoittajalle kuin muille. Tekniikka on mahdollistanut

²⁷⁹ Bastman 2013, 218.

²⁸⁰ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, esipuhe, virsi 9. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²⁸¹ Toteamus koskee vertailua pelkästään tekstilähtöisiin tutkimusmetodeihin. Tiili 2008, 4.

²⁸² Uskonto oli läsnä myös monissa tuon ajan elämäkerrallisissa tai päiväkirjanomaisissa teksteissä. Ks. Kuismin 2013, 78.

²⁸³ Keravuori 2015, 13. <http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/113530/AnnalesCKeravuori-vaitos.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [haettu 16.3.2019].

²⁸⁴ Henkilökohtaisen uskonkokemuksen ilmaisusta Bastman 2017, 23. Katso myös Bastman 2017, 3, 173.

²⁸⁵ Bastman 2013, 218.

hyvinkin henkilökohtaisten asioiden ja tunteiden purkamisen.²⁸⁶ Tämän tapainen tunteiden verhoaminen on ollut ilmeisesti tyypillistä naiskirjoittajille, sillä miehet ovat Kuismenin mukaan kirjoittaneet tunteistaan avoimemmin.²⁸⁷ Myös Matilda Roslin-Kalliolan teksteihin kätkeytyi monia merkityksiä. Reija Långin mukaan hänen isänmaanrakkautta kuvastavista teksteistä huokuu paikoitellen myös hänen syvä uskonnollisuutensa.²⁸⁸

Kaisa Juhantytär on nimennyt virsistään vain kaksi, kuudennen (*Opettajan virsi*) ja seitsemännen virren (*Jesuxen syndymisestä ja mailman Tulemisesta*).²⁸⁹ Granqvist on laatinut virsistä sisällysluettelon, joka perustuu hänen tulkintoihinsa virsien sisällöstä.

1. Virsi vaimoista
2. Kaivatesa rakkaita ystäviä
3. Walitus -sanat yhden pikaisen kuoleman yli
4. Tulevaisesta onnellisuudesta
5. Rukous Jumalan armovalaistuksesta
6. Opettajan virsi
7. Jeesuksen syntymisestä ja maailmaan tulemisesta
8. Rukous Jumalan avusta
9. Ylistysvirsi
10. Hyvästijättövirsi
11. Rukousvirsi
12. Eräs virsikatkelma²⁹⁰

Kuten Granqvistin sisällysluettelonkin osoittaa, rukous on tärkeä elementti Kaisa Juhantyttären virsissä. Virret ovat olleet hänelle tapa rukoilla.²⁹¹ Sinikka Kontio on havainnut, että erityisesti heränneiden virsissä rukous on hyvin vahvasti esillä.²⁹² Rukous kuvastaa virsissä Bastmanin mukaan vuorovaikutusta Jumalan kanssa. Tähän vuorovaikutukseen kuuluvat sekä avun pyytäminen, että kiittäminen.²⁹³ Kaisa Juhantytär käyttääkin ilmauksia *kiittää*, *ajatella* [kuolemaa],

²⁸⁶ Digertin tavasta kirjoittaa päiväkirjaa ks. Kuismen 2013, 88–91.

²⁸⁷ Kuismen nostaa toiseksi esimerkiksi naiskirjoittajasta Anna Nikulan (s. 1865). Sukupuolieroista tunteiden kirjallisessa ilmaisussa ks. Kuismen 2013, 91–92.

²⁸⁸ Lång 2006, 72–74.

²⁸⁹ Kaisa Juhantyttären muistikirja 1831, virret 6 ja 7. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²⁹⁰ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 15. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsisepä Kaisa Juhantytär*, KA. Tiili on todennut, että Kaisa Juhantyttären virret ovat temaattisesti runsaita. Tiili 2008, 19.

²⁹¹ Virsistä osana henkilökohtaista rukouselämää, ks. Taitto 2004, 30, 31.

²⁹² Heränneet pitävät veisuuta yhtenä rukoilemisen tapana. Kontio 2001, 62.

²⁹³ Rukouksesta vuorovaikutuksena ks. Bastman 2017, 146–147, 151.

huutaa [halleluja], *sanoa* [sydämeistä], *huoata* [Herran tykö], *rukoilla*, ja *julistaa* kuvatessaan rukoilemista.²⁹⁴

Pöysä on tulkinnut rukouksia aikatasojen näkökulmasta. Analysoidessaan vuoden 1918 muistelumateriaalia hän totesi rukousten kuuluvan tulevaisuutta ennakoivaan aikatasoon, johon kuuluvat myös pelot ja odotukset.²⁹⁵ Myös Bastman tuo esiin tulevan ajan kuvatessaan, kuinka ihminen yrittää rukoilemalla saada yhteyden tuonpuoleiseen.²⁹⁶ Tämä ikuisuuden ulottuvuus käy ilmi esimerkiksi Granqvistin rukousvirreksi nimeämässä virrestä. Siinä veisaaja pyytää:

Ah Katsahda mun puoleni
o Jesu minun raKKani
mä rupen jo nyt alKaman
Taiwasta Kohden KulKeman²⁹⁷

Oletan, että Kaisa Juhantytären rukousaiheet kertovat hänelle merkityksellisistä asioista. Muistivihkoa ensimmäisiä kertoja lukiessani hämmennyin, kun äidin rooli ei näyttänyt tulevan virsissä millään tavoin esiin. Olihan Kaisa Juhantytär synnyttänyt kuusi lasta.²⁹⁸ Tutkiessani rukousaiheisia virsiä löysin Kaisa Juhantytäreille tärkeimmät ihmiset. Kymmenes virsi, jonka Granqvist on nimennyt *hyvästijättövirreksi*, sisältää rukouksia lasten, puolison ja ystävien puolesta. Virren kymmenes säkeistö paljastaa Kaisa Juhantytären äidilliset tunteet.

Mun raKKat lapsuKaiset
sydämmen ihanaiset
Kuin Kukat Kedolla
nyt teidän ylön annan
ja herran eteen Kannan
rukouxel nöyrällä.²⁹⁹

Kyseinen virsi ilmentää uskonnollisuuden lisäksi Kaisa Juhantytären arkista elämää. Virressä veisaaja puhuu lapsilleen ja ystävilleen kohtaamatta heitä juuri sillä hetkellä fyysisesti. Tämän osoittaa virren seitsemäs säkeistö: ”Ystävät suloiseni, vaikkette tykönäni ole tällä hetkellä [--]”.³⁰⁰ Pidän mahdollisena, että

²⁹⁴ Kyseiset ilmaukset esiintyvät ainakin virsissä 1, 3, 8, 9 ja 11. Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, virret 1, 3, 8, 9, 11. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²⁹⁵ Ks. Pöysä 2015, 92.

²⁹⁶ Bastman 2017, 151.

²⁹⁷ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, virsi 11. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

²⁹⁸ Aiemmin luettuun tekstiin paluusta ja uudelleen lukemisen merkityksestä ks. Pöysä 2015, 31.

²⁹⁹ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, virsi 10. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

³⁰⁰ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, virsi 10. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

Kaisa Juhantytär olisi kirjoittanut tämän hyvästijättövirren puolison sairastuessa äärellä.³⁰¹ Kirjoittaja on saattanut puolison sairastuttua pohtia elämän rajallisuutta. Hyvästijättövirressä hän toteaa kuolevaan ihmiseen samaistuen: ”että mä piian jätän Koht tämän mailman [--].” Virren yhdeksäs säkeistö osoittaa, että puolisoiden yhteinen aika alkaa olla loppumassa.

Tätä mä sinul sanon
riKoxen andex anon
mun rakas puolison
älä unohda tätä
että mailman jätätt
olet myös kuoleva³⁰²

Virren lopussa Kaisa Juhantytär siteeraa Jobin kirjaa ja kertoo surun tunteestaan: ”Tämä on kirjoitettu surullisina aikoina aijatellessa Kuolevaisuuta”. Kuolemaa havainnollistaa myös piirros hautapaareilla makaavasta ihmisestä.³⁰³ Virren sävelmävihjeeksi Kaisa Juhantytär on kirjoittanut ”W.K. KaiK Kuin maa pälläns Kanda”.³⁰⁴ Tämä virsi on vuoden 1701 virsikirjassa osastossa *Aamu- ja ehtoovirret*.³⁰⁵ Päivän töiden päätteeksi veisattu iltavirsi on saanut uudet sanat, kun kuoleman uhka on askarruttanut veisaajan mieltä.³⁰⁶

Kymmenes virsi osoittaa, että Kaisa Juhantyttären lähiyhteisöön ovat kuuluneet puoliso ja lapset. Ystävät ovat olleet muualla, mahdollisesti lapsuuden ja nuoruuden kasvuympäristössä Siikaisissa. Virressä hän purkaa suruaan siitä, miten harvoin ystävät tapaavat toisiaan. Myös virsirunoilija Kustaa Stenman (1754–1809) kaipasi vanhoja ystäviään ja kotiseutuaan muutettuaan toiselle paikkakunnalle. Hän kirjoitti ikävästään virressä *Henkellinen erovirsi*.³⁰⁷ Virsien kirjoittamiseen ja veisaamiseen liittyvä tunnekokemus on palauttanut Kaisa Juhantyttären mieleen ystäviin liittyviä muistoja. Voi olla, että yhteisiin hetkiin on liittynyt myös yhdessä veisaamista. Niinpä veisaamalla hän on päässyt lähemmäksi ystäväpiiriään.³⁰⁸

³⁰¹ Kaisa Juhantytär eli vielä noin 25 vuotta kirjoitettuaan muistivihkon.

³⁰² Kaisa Juhantyttären muistikirja 1831, alkulehti, virsi 10. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

³⁰³ Tiilin mukaan arkkukuva edustaa kadonnutta kuoleman kulttuuria. Tiili 2008, 32. Tarkemmin 10. virrestä Tiili 2008, 30–32.

³⁰⁴ Kaisa Juhantyttären muistikirja 1831, alkulehti, virsi 10. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

³⁰⁵ *Vanha virsikirja* 1701, virsi 374. <http://koraali.fi/1701/374.html> [haettu 2.12.2019].

³⁰⁶ Koska Abraham Matinpoika kuoli kaksi vuotta muistivihkon päiväämisen jälkeen, pidän mahdollisena, että muistivihkon viimeiset virret ovat syntyneet puolison sairastamisen aikaan.

³⁰⁷ Bastman 2013, 218.

³⁰⁸ Linnan veisuukokemuksen tutkimus osoittaa, että laulaessa muistot ja aistikokemukset aktivoituvat. Ks. Linna 2014, 214.

Yhteisöllisyyttä on yleisesti pidetty virren tärkeänä ominaisuutena etenkin veisuukokemuksen näkökulmasta. Virsi voi myös olla yksilöllinen ja syntyä henkilökohtaisen itsetutkistelun tuloksena.³⁰⁹ Riitta Linnan virsikokemuksen tutkimukseen liittyvässä artikkelissa kävi ilmi, että hänen haastattelemansa henkilöt määrittelivät virren kautta suhdettaan itseensä ja yhteisöön.³¹⁰ Veisaajan kokemusta ei toki voi suoraan verrata virren kirjoittajan kokemukseen, mutta uskoisin, että Linnan havainto selittää osaltaan Kaisa Juhantytären virren kirjoittamisen ja veisaamisen merkityksiä. Hän reflektoi virsien kautta suhdettaan itseensä ja muihin.

Granqvist tunnisti Kaisa Juhantytären kaipuun todetessaan: ”Näin yksinäisyydessä ollen sepitti hän myöskin virtensä.”³¹¹ Kaisa Juhantytären ympärillä oli useammasta sukupolvesta koostuva perhe. Hänen yksinäisyytensä oli näin ollen osittain itse hankittua, oman ajan ja tilan ottamista. Hän on kokenut mielestäni sellaista yksinäisyyttä, joka syntyy, kun ihminen ei kohtaa vertaisiaan ja samalla tavoin ajattelevia. Ehkäpä lapsuuskodin hengellinen ja henkinen ympäristö oli vastannut paremmin Kaisa Juhantytären tarpeisiin, kun taas Kaharissa hän vetäytyi muiden askareiden lomassa lukemaan raamattua ja mietiskelemään. Lukiessaan ja veisatessaan Kaisa Juhantytär on sulkeutunut tilaan, jossa hänen vuorovaikutuksensa suuntautuu muualle kuin arkiseen elämään. Virren ääni on loitontanut muita ääniä hänen ympärillään.

Muistivihkon toisesta virrestä löytyy kohta, joka kuvaa virren äänellistä elementtiä ja veisaamalla tavoiteltua vuorovaikutusta. Virren kymmenenteen säkeistöön on kirjoitettu: ”Waan ystävänäni raKKat en muistamast teit LaKa”. Kaisa Juhantytär veisasi todennäköisesti itsekseen, eikä jakanut veisuukokemusta läsnä olevien vaan mielessään olleiden ihmisten kanssa. Tämä teki tilanteesta yksityisen. Virren loppu kuvaa veisuun tapaa ja paluuta arkitodellisuuteen. Kaisa Juhantytär ilmoittaa: ”nyt minä teidän iätän Jesuxen nimen pätän täl hiliaisella weisul [--]”.³¹²

³⁰⁹ Virsien yksilöllisyydestä ja itseilmaisusta ks. Bastman 2017, 9.

³¹⁰ Linna 2014, 211–212. Myös Hannu Vapaavuori kuvaa virren olevan mahdollisuus saada oma sisäinen maailma kosketuksiin ulkomaailman ja toisten ihmisten kanssa. Vapaavuori 2004, 27.

³¹¹ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 6. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär, KA*

³¹² Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, virsi 2. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

Kansankirjoittajat omaksuivat virsiinsä pietistisen, henkilökohtaisuutta korostavan tunneilmaisun.³¹³ Bastman havaitsi, että etenkin ne virret, joissa keskiössä on oman itsen ja oman sielun tilan tarkkailu, ruokkivat meditatiivista mietiskelyä.³¹⁴ Hän kuvaa, että kristillisessä kontekstissa meditaatio on hartaudenharjoittamisesta, jossa itsetuntemuksen ja oman elämän tarkastelun ohella syvennyttään tutkimaan Jumalan tekojen merkitystä itselle ja elämälle. Tämä tapahtuu esimerkiksi raamatun kertomusten valossa. Hänen mukaansa tunteet ja kokemukset ovat keskeisiä meditaation aineksia.³¹⁵

Muistivihkon ensimmäinen virsi on esimerkki eräästä Bastmanin esiin tuomasta meditaation ulottuvuudesta, assosiaatiosta. Virressä on 31 säkeistöä ja se perustuu Vanhassa ja Uudessa testamentissa sekä apogryfikirjoissa esiintyvien naisten kuvauksiin.³¹⁶ Granqvist toteaa Kaisa Juhantytären kirjoittaneen virren ”apologiaksi naisten puolesta”.³¹⁷ Kirjallisuudentutkijat näyttävät olevan Granqvistin kanssa samoilla linjoilla. Tiili on pro gradu -tutkielmassaan tulkinut tämän virren syntyneen kritiikiksi kirkon osoittamaa sukupuolten eriarvoisuutta vastaan.³¹⁸ Väitöskirjassaan hän esittelee Esbjörn Belfragen assosiaation käsitteen ja selittää, että siihen kuuluu samaistumisen virsiin liittyviin raamatun kertomuksiin.³¹⁹ Bastman toteaa Kaisa Juhantytären vertaavan itseään virren ensimmäisessä säkeistössä Miriam-nimiseen naiseen.³²⁰ Virren veisuuta johtanut Miriam onkin ollut luonteva samaistumisen kohde virsien kautta itseään ilmaisevalle Kaisa Juhantytäreelle.

Niin mahdan minä myös
Kuin Miriam samas työs
mun sydämeni halaa
ett Kiittä Hera alat
Ja Halle Luia Laula
–waik mailma mitä pauha–³²¹

³¹³ Bastman 2013, 219. Barokin runouden piirteistä Kaisa Juhantytären virsissä ks. myös Tiili 2008, 59, 61.

³¹⁴ Niinimäki 2010, 33; Bastman 2017, 215. Meditatiivisuudesta virsirunoissa ks. myös Tiili 2008, 62–63.

³¹⁵ Kristillisestä meditaatiosta ja itsetarkastelusta Bastman 2017, 216–217, 231.

³¹⁶ Virsi on julkaistu verkkosivulla <https://kynallakyntajat.finlit.fi/dokumentit/kaisa-juhantytären-virsi> [haettu 16.12.2019]. Kyseisestä virrestä kirjoittaa ks. myös Laine 2010, 290–291.

³¹⁷ Heikki Granqvistin käsikirjoitus 1892, 11. *Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär*, KA

³¹⁸ Tiili 2008, 97.

³¹⁹ Bastman 2017, 231–232.

³²⁰ Bastman 2013, 219.

³²¹ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, virsi 1. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13. Mooseksen kirjan kertomuksessa Miriam johdatti naiset virren veisuuseen vaskirumpua lyöden. 2. Moos. 15:20. Raamattu 1992. <https://raamattu.fi/raamattu/KR38/EXO.15/2.-Mooseksen-kirja-15> [haettu 16.1.2020].

Kaisa Juhantytär ei ole merkinnyt tähän virteen sopivaa sävelmää, mutta sen sanat sopivat Sinikka Kontion mukaan ainoastaan yhteen *Vanhan virsikirjan* virsissä käytettyyn sävelmään, adventtinvirteen *Seuracunda iloitze*.³²² Piispa Johannes Gezelius oli toimittanut virsikirjan sävelmistön vuonna 1702. Se ei kuitenkaan vakiintunut käyttöön, sillä virsiä oli laulettuja koristeltu eri tavoin eri alueilla. Suullisen ja kirjallisen kulttuurin murrosvaiheessa virsiä veisattiin edelleen enimmäkseen ulkomuistista. Melodiat muuntuivat johtuen muun muassa huonosta nuotinlukutaidosta.³²³ Näistä syistä johtuen Kaisa Juhantytären sävelmäviittausten virsimelodioista ei voida olla täysin varmoja.

Eeva-Liisa Tiili toteaa, että ilman sävelmää ja yhteyttä veisuuperinteeseen Kaisa Juhantytären virsien olemus aukea vain osittain.³²⁴ Kaisa Juhantytären virsissä onkin mielestäni paljon ilmaisuvoimaa, joka välittyy etenkin laulaen. Hän tarkoitti virtensä veisattaviksi ja veisasi niitä itsekkin. Pidän siksi tärkeänä tutkia hänen virsiään ja ilmaisuaan myös laulamisen kautta. Sävelmän avulla runon painolliset ja painottomat tavut tulevat esiin ja tuovat virteen rytmin. Niinimäki kuvaa arkkiveisujen sävelmiä sekä runomitan ja sävelmän yhteyttä kuvaamalla sävelmän tuovan ryhtiä runon metriikkaan. Hän toteaa, että pelkällä lukemisella veisun ymmärtäminen jää vajaaksi.³²⁵ Huomaan Kaisa Juhantytären olleen taitava ja musikaalinen, koska virsiin löytyy helposti rytmi pelkästään lukemalla ja runon painolliset istuvat hyvin hänen tarkoittamansa virsimelodian painollisiin kohtiin. Paikoin runomitta ontuu, mutta apu tulee muuntelusta ja koristelusta.

Tarkoitukseni ei varsinaisesti ole ollut analysoida omaa veisuukokemustani, vaan yrittää hyödyntää toistuvaa veisuuta lähiluvun menetelmänä.³²⁶ Veisuun väijäämättä synnyttämän tunnekokemuksen ohella laulamisella on ollut merkitystä virsien sisällön avautumiseen ja niiden ulkoa oppimiseen. Muistivihkon virsistä on lähilaululla noussut esiin seikkoja, jotka lukiessa olisivat jääneet

³²² Sinikka Kontion haastattelu 27.10.2018. *Vanha Virsikirja* 1701, virsi 106. <http://koraali.fi/1701/106.html> [haettu 16.1.2020].

³²³ Muistinvaraisesta laulamisesta esim. Vapaavuori 2004, 45–46.

³²⁴ Virren sävelmän merkityksestä ks. Tiili 2008, 27.

³²⁵ Niinimäki 2010, 36.

³²⁶ Kansanveisuuta tutkinut Sinikka Kontio piti oman tutkimuksensa kannalta merkityksellisenä saada oma kokemus veisaajana. Kontio osallistui Herättäjä-Yhdistyksen kuoroon ja seurasi rukoilevaisten virsiäänitteen tekoa. Kontio 2001, 14.

huomiotta. Esimerkiksi edellä kuvatusta ensimmäisestä virrestä kumpuaa sitä laulaessa pikemminkin ilo, riemullisuus ja yhteenkuuluvuus kuin uhmakas naisen aseman puolustaminen. Kun jokaisen säkeistön lopussa olevan kertosäkeen ” Ja Halle Luia Laula waik mailma mitä pauha” laulaa kymmeniä kertoja siihen kuuluvan sävelmän painolliset tahtiosat huomioiden, on kokemus lähes hurmoksellinen.³²⁷ Makkonen kuvaa artikkelissaan kertosäkeen ilmentävän ”Herran ylistämisen ihanuutta ja voimaa”.³²⁸ Virren viimeisen säkeistön Kaisa Juhantytär on veisannut seuraavasti:

Sis tahdon minäkin
Kuin waimot pyhätkin
händ hilian ja myös warhain
Kittä Kuings taidan parhain
ja halle Luia Laula
waik. m. m. p.³²⁹

Virren naisten muodostama yhteisö koostui eri sosiaaliryhmien edustajista. Heitä on yhdistänyt halu elää Jumalan tahdon mukaan.³³⁰ Kaisa Juhantytär löysi heistä omat samaistumisen kohteensa. Hän tunsu nämä ihmiset ja heidän tarinansa raamatusta, jota hän oli lapsesta asti kuullut ja itsekin lukenut. Näistä kertomuksista tuli osa Kaisa Juhantyttären todellisuutta. Veisaamalla hän pääsi raamatun henkilöiden kanssa vuorovaikutukseen ja kykeni peilaamaan omaa elämäänsä ja toimintaansa heidän elämiään vasten. Virren myötä on löytynyt yhteys ikuisuuden aikatasolle. Sen kertosäkeen sanat kuvaavat, että maailma edusti sitä joukkoa ja todellisuutta, josta tämä yhteisö halusi erottua.³³¹

Kirjallisuudentutkijat tulkitsevat Kaisa Juhantyttären julistaneen virrellään naisten ja miesten tasa-arvoa.³³² Näkemystä on perusteltu muun muassa ensimmäisen virren lopussa olevalla selityksellä: ”Tämän olen minä sitäwwarten Kirioittanut että usiammat miehistä owat maininet että työläs on waimoin tulla autuaxi”. Virttä voidaan tarkastella myös muista näkökohdista. Kaisa Juhantytär jatkaa selitystään toisen makkabilaiskirjan jakeella. Se päättyy sanoihin ”niin olen minä Kuitengin tehnyt niin palio kuin minä voinut olen.”³³³ Kaisa Juhantyttären

³²⁷ Kertosäkeen tekstissä on pieniä vaihtelevuuksia ja kirjoittaja käyttää lyhenteitä. Säe esimerkiksi alkaa useissa säkeistöissä sanalla ”Saana”.

³²⁸ Makkonen 2006, 418.

³²⁹ Kaisa Juhantyttären muistikirja 1831, virsi 1. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

³³⁰ Laine luonnehtii sosiaaliryhmiä ja tehtäviä, joita virren naiset edustavat. Ks. Laine 2010, 290.

³³¹ Hanne Koivisto kuvaa yhteisöllistä tunneilmaisua ja emotionaalisen tyylin kollektiivisia normeja kirjeenvaihdon näkökulmasta. Ks. Koivisto 2011, 362–364.

³³² Esimerkiksi Makkonen 2006, 421.

³³³ Kaisa Juhantyttären muistikirja 1831, virsi 1, jälkisanat. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

jälkisanat sisältävät etenkin naiskirjoittajille tavanomaista selittelyn retoriikkaa.³³⁴ Hän yritti parhaansa, mutta ei välttämättä kokenut alemmuutta suhteessa miehiin. Kaisa Juhantytär halusi antaa esimerkin siitä, millä tavoin nainen voi ilmaista itseään niin, että täyttäisi Jumalan tahdon ja ne normit, jotka hänen yhteisössään ja uskonkäsityksessään vallitsivat.

Kun olen lähilukenu ja -laulanut Kaisa Juhantytären virsiä, olen yrittänyt nimenomaan kuunnella niitä. En tunne Kaisa Juhantytären tapaa muunnella ja koristella sävelmiä. En tiedä, kuinka hitaasti tai millä tempolla hän virsiä veisasi, puhumattakaan, että tietäisin, mille hänestä veisaaminen on kulloinkin tuntunut. Olen tästä huolimatta kokenut veisatessani jonkinlaista yhteyttä Kaisa Juhantytäreeseen ja virsiin liittyviin raamatun henkilöihin.³³⁵ Tähän on altistanut se, että veisaaminen on minulle hyvin luontainen tapa ilmaista itseäni ja Kaisa Juhantytären elämänvaiheiden ja kirjoittajuuden tutkiminen on toki synnyttänyt orastavan tunteen siitä, että tuntisin tutkimuskohteeni. Heikoin hetkeni lienee ollut Kaisa Juhantytären virren veisaaminen Kaharin salissa. Maarit Leskelä-Kärki varoittaa aiheellisesti samuuden harhasta.³³⁶ Tämä on saanut minut pohtimaan tulkintojeni rajoja ja kuuntelemaan, mitä lähteet tutkimuskohteestani kertovat.

Virteen kuuluva sävelmä on voimakas ilmaisullinen elementti. Se voi muuttaa kokemuksen runon sisällöstä ja vaikuttaa voimakkaasti veisaajansa kokemukseen. Toisaalta sävelmä myös muokkautuu veisuutilanteessa. Kansanveisuun tutkija Sinikka Kontio on todennut, että ”yksin veisaava ihminen veisaa vapaasti, taustansa ja luonteenlaatunsa mukaan omalla äänellään ja vauhdillaan erilaisissa tilanteissa”.³³⁷ Virsi on siis toisenkin henkilön kirjoittamana ja säveltämänä ilmaisumuoto, joka mahdollistaa veisaajan lähtökohdista käsin tapahtuvan ilmaisun. Sävelmien koristeluilla ja niekuilla³³⁸ veisaaja on voinut ilmentää erilaisia tunteitaan.³³⁹ Niekut ja sävelmien rikas ja vaihteleva

³³⁴ Tiili 2008, 95.

³³⁵ Olen käynyt veisaamassa myös Kaharin talossa (2018 ja 2019) kuulostellakseni, millä tavoin virren ääni täyttää tilan.

³³⁶ Leskelä-Kärki kirjoittaa samuuden harhasta ja vuorovaikutuksesta. Ks. Leskelä-Kärki 2012, 42–43, 46.

³³⁷ Kontio 2004, 70.

³³⁸ Niekku tarkoittaa melismaa eli yhdellä tavulla laulettua sävelkulkua. Ks. Suomen evankelisluterilainen kirkko. Sanasto.

<https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Toisinto#a194212c> [haettu 8.2.2020]

³³⁹ Veisaaja Väinö Tiihosen luonnehdinta niekuista monimutkaisen elämän ilmentäjinä. Niekuista ja muuntelusta tarkemmin ks. Kontio 2004, 73.

käyttäminen antavat virrelle runsaasti ilmaisumahdollisuuksia.³⁴⁰ Kirkkomuusikko ja teologi Martti Nissinen toteaa, että muusikolla ja kuulijalla on vapaus ilmentää veisuun kautta omaa sisäistä maailmaansa.³⁴¹

On mahdotonta tavoittaa autenttista esitystapaa Kaisa Juhantytären virsille, sillä hän on itsekin veisannut virsiä eri tavoin eri tilanteissa. Muuntelu on hänen kynästään jäljentynyt myös tekstiin, kuten muistivihkon ensimmäisen virren kertosäkeen sanojen vaihtelevuus osoittaa. Toisaalta tietyt virsien sanat ovat myös luultavasti saaneet erilaisia merkityksiä eri aikoina. Jokaisessa veisuutilanteessa virsi on uudistunut veisaajansa kokemuksen ja tulkinnan kautta. Kaisa Juhantytär toteaaakin muistivihkon yhdeksännessä virressä: ”Virsi on usii ain kuin sydän halust vain ain herran tyjö huoka”.³⁴² Väitän, että Kaisa Juhantytär on tuntenut itsensä vapaaksi kaikista itselleen asettamistaan ja muiden osoittamista normeista silloin kun hän on veisannut ja antanut äänensä virrata mielialansa ja tahtonsa mukaan. Musiikillisella toteutuksella on ollut vähintään yhtä tärkeä sisällöllinen merkitys kuin virren sanoilla.

Vuoden 1701 virsikirja sisälsi sotiin ja muihin ajan oloihin väkevästikin kantaa ottavia virsiä sekä yhteiskuntakritiikkiä. Virret olivat syntyneet sotien, nälän ja ruton kokeneiden ihmisten kokemusten pohjalta.³⁴³ Kaisa Juhantytäreille kyseinen virsikirja oli hänen tärkeimpiä ilmaisun mallejaan, niinpä vahva ja kantaakin ottava ilmaisu oli hänelle luontevaa. Hän myös eli aikakaudessa ja alueella, jossa naisten toimijuus ei ollut vierasta. Tässä kontekstissa Kaisa Juhantytären toimintaa ja ilmaisutapaa ei voi mielestäni pitää erityisen radikaalina tai uhmakkaana.

4.3. TALONEMÄNNÄN HYVÄSTIJÄTTÖVIRSI OSANA NAISRUNOJEN KETJUA

Kaisa Juhantytären muistivihkossa on kaksi hyvästijättövirttä eli jollain tapaa kuolemaa käsittelevää virttä. Molemmat virret on kirjoitettu minämuodossa. Toinen on edellä esittelemäni kymmenes virsi, jossa kirjoittaja pohtii kuolemaa ja hyvästelee perheenjäsenensä. Toinen hyvästijättövirsi on muistivihkon kolmas

³⁴⁰ Veisuun tavoista heränneitten keskuudessa ks. Bastman 2017, 28. Sävelmien käytöstä rukoilevaisten veisuussa ks. Louhivuori 1988, 4–5.

³⁴¹ Nissinen 2004, 78.

³⁴² Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, virsi 9. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

³⁴³ Kivekäs 2004, 34, 38.

virsi ja se tuo esiin Kaisa Juhantytären ja Kaharin väen suhteen kyläyhteisöön. Äkillinen kuolemantapaus Finpyyssä liitti Kaisa Juhantytären osaksi naisiin liittyvien hyvästijättövirsiensä ketjua, jonka tunnusmerkkinä on tietty virren sävelmä.³⁴⁴ Muistivihko ei paljasta virteen liittyvän kuolleen henkilön nimeä, mutta Kaisa Juhantytär antaa vihjeen tapauksen johdosta kirjoittamansa virren jälkisanoina: ”Walitus sanat yhden piKaisen Kuoleman ylitse. Joka on tapahtunu. Finbysä. Se. 2. päivä syys Kuuta wuona. 1828”. Virsi alkaa sanoin: ”Voi kuolemata kauhiia”³⁴⁵ ja siihen on lisätty sävelmäviittaus virteen ”Mun sieluni jälkes nyt piian”³⁴⁶. Tämä yhdistää virren neljään muuhun Pirjo-Liisa Niinimäen löytämään runoon, jotka on kirjoitettu kuolemantapauksiin liittyen.

Virsi ”Mun sieluni jälkes nyt piian” on Niinimäen mukaan ilmestynyt arkhiveisuna jo vuonna 1640. Siinä Jaakko Finnon puoliso, Margareta Henrikintytär, jättää hyvästejä perheenjäsenilleen sekä ystävilleen, ja muistuttaa Jumalan huolenpidosta. Arkhiveisu ilmestyi vasta noin 40 vuotta Margaretan kuoleman jälkeen. Virren sävelmä löytyy painettuna vasta vuoden 1702 virsikirjasta.³⁴⁷ Täyttä varmuutta kyseisen virren sävelmien vastaavuudesta ei ole, koska virret opittiin toisilta veisaajilta eikä nuotteja osanneet välttämättä edes veisuuta johtavat lukkarit lukea.³⁴⁸ Sisällöltään Kaisa Juhantytären virsi on kuitenkin samantapainen kuin muutkin Niinimäen tutkimuksessa esitellyt hyvästijättövirret. Se sisältää kuolevan naisen hyvästijättöä, sekä lasten ja sukulaisten puhuttelua.³⁴⁹

Niinimäki esittelee Kaisa Juhantytären virren ohella kolme muuta ”Mun sieluni jälkes nyt piian” -virren sävelmään kirjoitettua ja samaan virteen liittyvää hyvästijättövirttä. Vuonna 1712 kirjoitetussa virressä, ”Yxi surullinen WIRSI”, kerrotaan 25-vuotiaan Walpuri Matintytär Nickarin (1646–1672) kuolemasta vaikeaan synnytykseen liittyen. Myös tämän virren julkaisuun kului vuosikymmeniä tapahtumasta. Virsi, ”Amulla ajatellaxen” on julkaistu 1706 ja se

³⁴⁴ Naisruno on Niinimäen käyttämä nimitys runoista, jotka joko kertoivat naisista tai olivat naisten kirjoittamia. Niinimäki 2010, 30.

³⁴⁵ Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, virsi 3. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13. Ks. liite 1.

³⁴⁶ Kyseinen virsi on vuoden 1702 koraalikirjassa numero 392. Tuppurainen, 2001, 277. Virren eri vaiheissa kutistuneet jäänteet jäivät Niinimäen mukaan lopullisesti pois vuoden 1986 virsikirjasta. Niinimäki 2010, 43–43.

³⁴⁷ Kyseisen arkhiveisun historiasta tarkemmin Niinimäki 2010, 18–20.

³⁴⁸ Virsisävelmien moninaisuudesta ks. Kontio 2001, 32.

³⁴⁹ Niinimäki 2010, 30.

kertoo tuntemattomaksi jääneen Annan Johanintytär Petäksen kuolemasta. Niinimäki liittää näiden virsien sarjaan myös arkkiveisurunoilija Tuomas Ragvaldinpojan (1724–1804) kirjoittaman virren, jonka hän kirjoitti vuonna 1763 kuolleen Maria Azellin muistoksi. Tuomas Ragvaldinpojan virsi on päivätty vuonna 1764.³⁵⁰

Olen yrittänyt selvittää, mihin tapahtumaan Kaisa Juhantytären kolmas virsi liittyy. Teksti antaa monta vihjettä tapaukseen liittyen. ”Keskellä elämäni mun täyty iättä lapseni niin myös mun puolisoni.” Kuoleva anelee ystäviltään: ”Etts mahdat warin otta. mun pisKaisesta lapsestan. Kuin ompi orwox iänyt. nyt Kuden vuoden wanhana. iota en minä tiennyt”.³⁵¹ Noormarkun seurakunnan kuolleiden ja haudattujen kirjan puuttuessa on tyydyttävä rippikirjojen tietoihin. Tässä tapauksessa ne eivät kerro tarkkoja kuolinpäivämääriä, ainoastaan kuolinvuodet.³⁵² Noormarkun rippikirjasta 1826–1832 kuitenkin havaitsin, että Finpyyissä sijainneen Mäkelän talon emäntä, torpparin vaimo Maria Simontytär, oli merkitty kuolleeksi vuonna 1828. Hän oli synnyttänyt 1.1.1828 pojan, joka oli nimeltään Sakari Sakarinpoika. Perheessä oli viisi alaikäistä lasta. Isä, Sakari Matinpoika, meni uusiin naimisiin jo elokuussa 1828. Näin ollen Marian kuoleman on täytynyt tapahtua tätä ennen. Kyseessä on voinut olla vaikkapa synnytyskuolema, joka ei tuohon aikaan ole ollut erityisen harvinainen. Kaisa Juhantytären virteen merkitsemä päivämäärä 2.9.1828 ei välttämättä ole tarkka kuolinpäivä.³⁵³ Virsi on voitu kirjoittaa myöhemminkin, kuten Margaretan hyvästijättövirren kohdalla on tapahtunut.

Huomasin vuosien 1833–1839 rippikirjasta, että Sakari Sakarinpoika on Kaharin talon kasvattipoika. Hänen nimensä on varustettu merkinnällä *fosterson*.³⁵⁴ Oivalsin rippikirjaa tutkiessani lisäksi, että Sakarin isä, Sakari Matinpoika on

³⁵⁰ Kyseisistä virsistä tarkemmin ks. Niinimäki 2010, 21–29.

³⁵¹ Noormarkun rippikirja 1826–1832, s. 120. <https://www.sukuhistoria.fi> [haettu 16.1.2020] Noormarkun vihityt 1823–1846, s. 7. <https://www.sukuhistoria.fi> [haettu 16.1.2020].

³⁵² Vrt. Niinimäki 2010, 32: ”Valitettavasti Noormarkun kirkonarkistot vuoteen 1929 saakka ovat tuhoutuneet tulipalossa, joten ei voida tarkistaa, löytyisikö kuolleitten luettelosta merkintää tuolle päivälle.”

³⁵³ Kaisa Juhantytär on kirjoittanut päivämäärän omalle rivilleen. Sen voi mielestäni tulkita tarkoittavan myös virren kirjoittamisen päivämäärää. Kaisa Juhantytären muistikirja 1831, virsi 3. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

³⁵⁴ Kaharissa olleen toisen kasvattilapsen, Katariina Jaakontytären, kohdalla en ole havainnut lähisukulaisuutta. Noormarkun rippikirja 1833–1839, s. 95. <https://www.sukuhistoria.fi> [haettu 20.8.2019].

Abraham Matinpojan veli.³⁵⁵ Tapaus on tästäkin syystä koskettanut Kaharin väkeä ja saanut Kaisa Juhantyttären kirjoittamaan tapauksesta. Vaikuttaa melko todennäköiseltä, että olen ratkaissut virteen liittyvän kuolemantapauksen, vaikka äidin kuolinpäivä ja -syy jäävät tällä kertaa arvoituksiksi. Rippikirjat joka tapauksessa osoittavat, että vuonna 1828 äidittömäksi jäänyt Sakari on saanut varttua Kaharissa vuoteen 1845 asti.³⁵⁶

Se, että virren kirjoittaja esiintyy virren puhujana, voi kertoa sen olemuksesta fiktiivisenä elämäkertana.³⁵⁷ Kaisa Juhantyttären on äitinä ollut helppo samaistua toisen lapsiperheen kokemaan menetykseen. Hän purkaa virteen surua muun muassa kuusivuotiaan lapsen puolesta.³⁵⁸ Sakari oli äitinsä kuollessa vasta vauva, mutta Kaisa Juhantyttären kuopus on ollut virren päiväämisen aikoihin noin kuusivuotias. Kaisa Juhantytär on tapausta käsitellessään ja tilanteeseen samaistuessaan kirjoittanut hyvästijättövirren itseään ajatellen.³⁵⁹ Hänelle olennaisinta ei ole ollut yksityiskohtien tarkkuus tai todenperäisyys vaan surullisen kokemuksen purkaminen kirjoittamalla ja veisaamalla.³⁶⁰ Joka tapauksessa virsi ja siihen liittyvä osittain arvoitukseksi jäävä tarina kuvaavat Kaisa Juhantytärtä äitinä ja täydentävät hänen elämäntarinaansa.

³⁵⁵ Noormarkun rippikirja 1806–1811, s. 103. <https://www.sukuhistoria.fi> [haettu 20.8.2019].

³⁵⁶ Kyseinen rippikirja on viimeinen, jossa Sakari Sakarinpojan nimi on merkitty Kahariin. Ehtoollismerkinnät päättyvät vuoteen 1845. Noormarkun rippikirja 1840–1846, s. 122. <https://www.sukuhistoria.fi> [haettu 20.8.2019].

³⁵⁷ Tiili 2008, 83.

³⁵⁸ Kaisa Juhantyttären muistikirja 1831, virsi 3. (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kotelo 13.

³⁵⁹ Ensimmäisen persoonan käytöstä samaistumisen osoituksena ks. Tiili 2008, 84. Itseilmaisun fiktiivisestä tasosta ks. Bastman 2017, 9.

³⁶⁰ Pöytä kuvaa muistinvaraista aineistoa tutkimusmateriaalina ajallisen välimatkan näkökulmasta. Ks Pöytä 2015, 24.

5. LOPUKSI

Olen etsinyt vastausta kysymykseen, kuka Kaisa Juhantytär oli. Kuvaan hänen elämäntarinansa sellaisena kuin se saatavilla olevista lähteistä on avautunut. Halusin etenkin seurata tämän itseoppineen kirjoittajan kehittymistä kirjoittajaksi ja virsirunoilijaksi ja tutkia sitä, millä tavoin 1800-luvun alkupuolen yhteiskunnassa kansanihminen toimi roolissa, joka oli hyvin poikkeuksellinen. Kaisa Juhantytären elämäntarinaa löytyi vastauksia käsin kirjoitetun muistivihkon, kirkonkirjojen ja muiden biografiaa täydentävien lähteiden kautta. Tarkoitukseni on ollut myös tutkia Kaisa Juhantytären kirjoittamisen motiiveja ja merkityksistä, sekä kuunnella hänen virsiensä kautta hengellisen kielen läpi soivaa persoonallista ääntään ja ilmaisuaan.

En osannut etukäteen aavistaa, kuinka antoisan aikamatkan tulisin tekemään Kaisa Juhantytären ja hänen muistivihkonsa kanssa. Matka alkoi Siikaisista Otamon kylästä vuonna 1782. Kaisa Juhantytär syntyi perheeseen, joka pyrki nousemaan kouluttamattoman rahvaan statuksesta talonpoikaisen ja parempisäätyisen väen rajapinnalle. Tämä ei ollut erityisen vaikeaa, sillä Kaisa Juhantytären vanhemmat edustivat kahta vakavaraista ja yritteliästä sukua, joissa miehet olivat hankkineet itselleen erilaisia luottamustoimia. Perhe pyrki elämään kirkon opetuksen mukaisesti. Näkyvimvät tulokset tästä olivat perheenjäsenten rippikirjoihin saamat lukutaitomerkinnot. Kotiin hankittu arvokas raamattu osoitti, että uskonnollinen kasvatus ei ollut kuitenkaan pelkästään lukkarinkoulun tai pappien opetuksen varassa. Lapsuuden tapahtumat, sukuyhteisön eteenpäin pyrkivät ihmiset ja läheinen yhteys pappissäätyyn muovasivat lukemisesta ja kirjoittamisesta kiinnostuneen Kaisa Juhantytären identiteettiä. Noormarkussa hänestä tuli vaikutusvaltaisen miehen puoliso ja kuuden lapsen äiti. Hänen sosiaaliset verkostonsa rakentuivat kirjoittamisen aikaan pääasiassa kasvavan perheyhteisön varaan, kun taas Abraham Matinpoika oli kylän luottohenkilönä ja kirkkoväärtinä monessa toiminnassa mukana myös kodin ulkopuolella.

Kirkko ja patriarkaalinen yhteiskunta ohjasivat ihmisten toimintaa niin arkena kuin sunnuntainakin. Tähän näennäiseen harmoniaan ja järjestykseen toivat särmää pietismin vaikutuksesta muotoutumassa olleet herätysliikkeet ja niiden aktiivisiksi toimijoiksi nousseet naiset. Kaisa Juhantytär sai Satakunnassa toimineiden

naissaarnaajien mallista rohkeutta alkaa kirjoittaa. Lukutaidon hankkiminen tapahtui kodin ja kirkon vaatimuksesta, mutta pelkästään kirjoitustaidon opettelemiseen tarvittiin vielä suullisen ja kirjallisen kulttuurin murrosvaiheessa erityiset motiivit. Mahdollisuus ja halu kirjoittaa eivät syntyneet tyhjästä vaan edellyttivät kosketuspintaa ihmisiin, jotka eivät tyytyneet perinteisiin rooleihin ja näyttivät rohkaisevaa esimerkkiä. Tällaisia ihmisiä Kaisa Juhantytären elinpiirissä oli. Perheenemännän, äidin ja puolison roolit, jotka tuohon aikaan olivat naiselle tyypillisiä, eivät riittäneet Kaisa Juhantytäreelle. Hän tarvitsi oman kirjoittamalla luodun maailmansa. Kirjoittaminen oli hänen säädylleen ja sukupuolelleen tarpeeton taito. Tätä rajan ylitystä hän kompensoi vähättelemällä aikaansaannoksiaan ja keskittymällä hyväksyttäviin teemoihin eli hengellisiin asioihin. Kaisa Juhantytäreellekään uskonto ei ollut vain pyhäpäivinä ilmennyt elämänosa, vaan se määritteli koko elämää, käyttäytymistä ja ajattelua. Virsien kirjoittaja yritti unohtaa itsensä sekä henkilökohtaisemman ilmaisun tarpeensa ja keskittyä asioihin, joilla saavutettiin ansioita ja hyväksyntä Jumalan ja ihmisten edessä.

Kun oppimattoman väen lukemiseenkin käytettyä aikaa saatettiin oudoksua, naisen kirjoittamisharrastus on tuskin saanut ympäröivän yhteisön hyväksyntää. Niinpä Kaisa Juhantytär vetäytyi yksinäisyyteen lukemaan ja kirjoittamaan. Olosuhteet suuressa perheessä eivät ole olleet suotuisat yksityisen ajan käyttöön. Ne ovat pikemminkin saattaneet lisätä tarvetta vetäytyä omiin ajatuksiin ja omien harrastusten pariin. Äidin ja puolison roolit sekä taloudenpidon edellyttämät tehtävät ovat todennäköisesti vieneet Kaisa Juhantytäreeltä eniten aikaa, vaikka nämä kokemukset eivät ole tallentuneet muistivihkoon. Kirjoittaminen tapahtuikin aikana, jolloin perheessä ei enää ollut sylilapsia. Muistivihkon hengellisen kielen takaa tihkuu tietoa Kaisa Juhantytären tunteista ja häntä askarruttaneista asioista. Kaisa Juhantytär käsitteli lukemisen ja kirjoittamisen kautta ikääntymistään ja kuolemaa, joka oli tullut tutuksi vieraaksi Kaharissakin. Hän löysi muuttuvissa elämäntilanteissaan raamatun tarinoista samaistumiskohteita ja rohkaisevia esimerkkejä. Raamatun edustama hengellinen todellisuus ja siihen kuuluneet tuttujen kertomusten henkilöt oli helpompi tavoittaa kuin tavoittamattomissa olevat ystävät.

Kaisa Juhantytäreellä ei todennäköisesti ole ollut fyysistä paikkaa, jossa olla yksin. Hän on kirjoitusvälineet esiin ottamalla luonut itselleen tilan mietiskelylle ja

kirjoittamiselle. Tässä tilassa ollessaan hänen ajatuksensa, tunteensa, elämäkokemukset ja yksinäisyyden taakka pusertuivat virsiksi, joihin kuului äänellinen elementti jo syntyvaiheessa. Kirjalliseen muotoon valikoitui vain osa virsistä, mutta ne kertovat meille kirjoittajastaan enemmän mitä hän itse tarkoitti.

Vuorovaikutus kyläläisiin ja aikakauteen kuulunut tapa huolehtia orvoista tulevat ilmi rippikirjaa tarkastellessa. Kahariin otettiin kaksi noormarkkulaista orvoksi jäänyttä kasvattilasta, vaikka talossa oli ennestäänkin paljon väkeä. Tämä on luultavasti palvellut pyrkimyksiä nuhteettomaan ja hurskaaseen elämään, mutta oletan sen kertovan myös aidosta halusta auttaa vähempiosaisia, olihan Kahari vakavarainen talo. Toisen kasvattilapsen tarina löytyi myös muistivihkon kolmannen virren taustalta. Kyseessä on virsi, jonka Kaisa Juhantytär kirjoitti Finpyyssä tapahtuneen kuolemantapauksen johdosta. Virressä hän käsittelee kuolemaa, orpoutta ja surua samaistuen kuolevaan. Virren huolehtiva sävy kertoo mielestäni aidosta auttamisen halusta ja empatiasta.

Kaisa Juhantytären kirjoittajuuden tutkimisessa tärkeänä lähteenä on ollut Heikki Granqvistin käsikirjoitus, johon olen pyrkinyt suhtautumaan ottaen huomioon sen syntykontekstin. Kirjoitustaito ei enää Granqvistin aikaan ollut aivan niin harvinainen kuin Kaisa Juhantytären elinaikana. Granqvistille aiheutti kuitenkin hämmästystä se, että nainen kirjoitti. Ehkä osittain tämän vuoksi Granqvist ei nähnyt Kaisa Juhantytären virsiä yhtä merkittävänä kuin me voimme nähdä, vaikka hän arvostikin Kaisa Juhantytären luku- ja kirjoitustaitoa. Kaisa Juhantytären kirjoittajuus on ravisuttanut niitä arvoja, joille yhteiskunta vielä Granqvistinkin aikaan perustui. Hän ei kyennyt ottamaan huomioon sitä sisäistä maailmaa ja ilmaisun mahdollisuutta, joka Kaisa Juhantytäreille kirjoittajuuden kautta avautui. Granqvist pyrkii sen sijaan olemaan lojaali omana aikanaan hyväksytyjä normeja kohtaan ja esittelee käsikirjoituksessaan Kaisa Juhantytären ihmisenä, joka täytti etenkin Jumalan ja uskonnollisen yhteisön odotukset. Hänen käsikirjoituksensa luo hartaan ja uskonnollisen naisen profiilin lisäksi kuvan yksinäisyyteen vetäytyvästä mietiskelijästä. Muistivihkon tekstit tukevat useassa kohtaa tätä vaikutelmaa.

Työskentelyni ei ole ollut vain aikamatkailua, hiljaista lukemista tai kirjoittamista. Olen myös laulanut paljon Kaisa Juhantytären virsiä. Kuulin lähilaululla Kaisa

Juhantytären virsissä sellaisen yksinäisyyden, joka ei johdu ihmissuhteiden vähyydestä vaan perustuu jakamisen kaipuuseen, siihen vuorovaikutukseen, joka voisi syntyä vain samalla tavoin ajattelevien ihmisten välille. Kaisa Juhantytär ei kaivannut julkisuutta, mutta ei myöskään kirjoittanut vain itseään varten. Huolellisesti piirretyt kuvat ja tarkoin merkityt virsien säkeistönumerot sävelmäviitteineen osoittavat hänen tarkoittaneen muistivihkonsa myös muiden luettavaksi ja laulettavaksi. Muistivihkossa ovat ne tekstit, jotka Kaisa Juhantytär halusi jättää muiden luettaviksi. Hän toivoi, että ne arvot, joihin hän on elämänsä rakentanut, siirtyisivät jälkipolville.

Laulamisen ohella tärkeän kokemuksellisen ulottuvuuden tutkimusprojektiini ovat tuoneet vierailuni Noormarkkuun Kaharin taloon sekä Siikaisiin Vanhatalon tilalle. Vanhatalon salissa näin Kaisa Juhantytären kotiin aikanaan ostetun raamatun. Vaikuttavaa oli myös lukea Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa alkuperäinen muistivihko. Nämä kokemukset ovat auttaneet hahmottamaan ajallista eroa Kaisa Juhantytären ajan ja oman aikatasoni ja lähtökohtieni välillä. Toisaalta nämä ovat lähentäneet minua tutkimuskohteeseeni ja uhanneet illuusiolla siitä, että tuntisin tutkimuskohteeni paremmin. Olen yrittänyt varoa tätä sudenkuoppaa, mutta en ole kuitenkaan pelännyt tulkintojeni esittämistä.

Egodokumentin tutkimukseen kuuluva materiaalisuuden huomiointi osoittautui hyvin tärkeäksi. Havaitsin, että pienilläkin asioilla on merkitystä, kun tekee tutkimusta suhteellisen niukan lähdemateriaalin pohjalta. Tulkintoja on välillä tehtävä miltei uhkarohkeasti. Siksi hyvin pienien asioiden, kuten dokumenttiin jääneen jäljen huomioinnilla on tutkimustuloksen kannalta merkitystä, kuten myös käsialan ja kielellisten lähtökohtien huomioinnillakin. Ne täydentävät kuvaa olosuhteista, joissa dokumenttia on kirjoitettu ja käsitelty. On kuitenkin hyväksyttävä, että kaikki se, mikä on piirtynyt muistivihkon sivuille ja imeytynyt sen paperiin ei avaudu tutkijalle. Jokaisesta sanasta, piirroksesta ja tulen polttamasta reiästä on muodostunut kertomus, jonka vain kirjoittaja tunsi.

Kulttuurihistorian alaan sopivalla tutkimustavalla ja -kysymyksillä, lähiluvun ja lähilaulun avulla sekä sukututkimustaustaan hyödyntäen olen mielestäni löytänyt Kaisa Juhantytären elämänhistoriasta ja kirjoittajuudesta uutta tietoa. Tutkielmani sopii täydentämään kansankirjoittajiin liittyvää tutkimusta ja valaisee kontekstia, jossa satakuntalainen herraskaisempi maalaisväki 1800-luvun alussa

eli. Olen tyytyväinen, että uskalsin tarttua tähän aiheeseen huolimatta siitä, että kirjallisuudentutkijoiden itseoppineita kirjoittajia koskeva tutkimus on monipuolista ja laadukasta. En olisi rohjennut lähteä tälle aikamatkalle ilman Sinikka Kontion kautta saamaani tietoa ja käytännön opetusta kansan parissa muovautuneesta veisuukulttuurista. Eeva-Liisa Bastmanin (ent. Tiili) pietismiin ja poetiikkaan keskittyvät tutkimukset ovat antaneet välttämätöntä peilauspintaa ajatuksilleni ja avanneet runousoppiin kuuluvia käsitteitä lisäten näin ymmärrystäni Kaisa Juhantytären virsirunoudesta. Haasteenani on ollut materiaalin niukkuus liittyen Kaisa Juhantytären biografian rakentamiseen. Ajattelen, että sivuun vetäytyvä nainen ei ehkä olisi paljastanut meille itsestään enempää, vaikka kirjallista alkuperäisaineistoa olisi säilynyt enemmänkin. Olen pyrkinyt suhtautumaan tutkimuskohteeseeni hienovaraisesti ja ylitulkintaa välttäen, ja suunnannut katseeni myös hänen ympäristöönsä.

Muistivihkon tekstit ovat syntyneet yksityisinä hetkinä Kaharin talossa, mutta niiden kirjoittaja ei ole elänyt vain neljän seinän sisällä. Kaisa Juhantytär on tuntenut aikansa hengelliset tuulet ja yhteiskunnallisen murroksen. Hän ei ole ajautunut tuulten mukana, vaan on kuunnellut sisäistä ääntään. Hänen kaltaisensa naiset, hekin, joiden tekstejä ei ole säilynyt, ovat muokanneet asuinympäristönsä ajattelua ja muuttaneet yhteiskuntaa sen pienimmästä mutta tärkeästä yksiköstä, perheestä alkaen. Kaisa Juhantytär on tasoittanut polkua Matilda Roslin-Kalliolan tapaisille julkisuuteen haluaville naiskirjoittajille ja suomalaisen kirjallisuuden kehitykselle.

En ole pystynyt luomaan Kaisa Juhantytärestä kuvaa kapinoivana tai olosuhteita vastaan taistelevana naisena. Hän on varmasti tiedostanut ainutlaatuiset taitonsa ja uskoakseni ollut myös iloinen mahdollisuudestaan ilmaista ajatuksiaan kirjoittamalla. Hän tiesi tehneensä parhaansa. Hänen kynänsä piirsi kirjaimiksi ja kuviksi myös tunteita, ikävää, surua ja yksinäisyyttä. Muistivihkon virsissä kuuluu myös ilo ja kiitollisuus. Virsi on ollut Kaisa Juhantytärelle tavattoman rikas ilmaisumuoto. Suullisen kulttuurin hedelmällisin jälki veisuuseen on ollut lupa muunnella ja koristella. Ei ole ollut oikeaa sävelmää tai oikeaa tapaa laulaa, koska nuotteja ei osattu tai haluttu lukea. Veisuu teki Kaisa Juhantytären vapaaksi hänen itselleen asettamistaan ja ympäristön luomista rajoista ja normeista.

LÄHTEET

JULKAISEMATTOMAT ALKUPERÄISLÄHTEET

Kansallisarkisto (erikoiskokoelmat), (KA), Helsinki.

Granqvist, Heikki: Wähäinen lisä Suomen kirkon historiaan. Wirsiseppä Kaisa Juhantytär. Käsikirjoitus 1892.

Kansallisarkisto, Turku (KAT).

Merikarvian seurakunnan arkisto.

Rippikirjat 1782–1787	I Aa:6.
Rippikirjat 1826–1832	I Aa:13.
Rippikirjat 1840–1846	I Aa:15.

Noormarkun seurakunnan arkisto.

Muuttaneiden luettelot 1805–1820	I Ba.
Rippikirjat 1806–1811	I Aa:1.
Rippikirjat 1819–1825	I Aa.
Rippikirjat 1826–1832	I Aa.
Rippikirjat 1833–1839	I Aa.
Rippikirjat 1840–1846	I Aa.
Rippikirjat 1847–1853	I Aa.
Rippikirjat 1854–1860	I Aa.
Vihityt 1823–1846.	

Porin seurakunnan arkisto.

Pori maaseurakunta rippikirja 1850–1857 I Aa 2:16.

Siikaisten seurakunnan arkisto.

Perunkirjat 1857–1901.	
Rippikirjat 1780–1785	I Aa:2.
Rippikirjat 1792-1797	I Aa:4.
Rippikirjat 1798-1803	I Aa:5.
Syntyneet-vihityt-kuolleet 1774–1813	I C:1.

Noormarkun Kotiseutuyhdistys ry. *Kahari. Kotiseututalo.*
noormarkunkotiseutuyhdistys.fi.

Noormarkun Kotiseutuyhdistys ry. Kaharin Kotiseututalon arkisto.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelma (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kaisa Juhantytären muistikirja 1831. Kotelo 13.

SANOMALEHDET

Uusi Suometar 3.4.1890.

LÄHDEKIRJALLISUUS

Biblia 1776. finbible.fi.

Biblia, Se on: Coco Pyhä Raamattu Suomexi. 1642. finbible.fi

Collander, Raija: *Erämaasta talouskunnaksi. Siikaisten kunnan historia vuosilta 1871–2011. Osa I–II*. Siikaisten kunta, Skyprint Oy 2011.

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1853–1899.
<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi>

Heman, Gustaf Adolf: *Tietoja Merikarvian pitäjän entisyydestä I. Kirkon vihkiäisiin v. 1899*. Satakunnan kirjapaino, Pori 1899.
https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/101210/Tietoja_Merikarvian_pitajan_en.pdf?sequence=1&isAllowed=y [haettu 17.9.2019]

Lohi, Seppo: *Nainen lestadiolaisuudessa 1800-luvun Suomessa. Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 86*, Jyväskylä 1997.

Mikkola, Julle: *Elettiinpä ennenkin kun Otamolla oltiin*. Otamon kylätoimikunta 1996.

Pajamo, Reijo (toim.) *Ain´veisatkaam`Herrall`*. *Vanha virsikirja 300 vuotta*. Hymnologian ja liturgiikan seura, Helsinki 2003, 29–44.

Perttula, Antero: *Lassilan liepeiltä*. Antero Perttula. Noormarkun kotiseutuyhdistys ry. 2015.
noormarkunkotiseutuyhdistys.fi

Puumala, Jussi: *Noormarkun pitäjän vaiheita*. Noormarkun seurakunta ja kunta. Satakunnan kirjateollisuus oy:n kirjapaino, Pori 1933. <http://digi.kirjastot.fi>

Raamattu 1992. raamattu.fi

Rinne, Jorma (toim.): *Katarinan katras. Katarina ja Erik Herman Långfors-Starckin jälkeläiset*. Myllypaino, Leväsjoki 2003.

Santavuori, Martti: *Merikarvian historia 1900-luvun alkuun*. 2. osa. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala 1981.

Savolainen, Erkki: *Kirjasuomen kehitys*. Joensuun yliopisto, 1998.
<http://sokl.uef.fi/aineistot/Aidinkieli/kirjasuomi/>

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Biografiakeskus: *Granqvist, Johan. Suomen papisto 1800–1920 -verkkojulkaisu*. Helsinki. Julkaistu 11.1.2017.
<https://kansallisbiografia.fi>

Suomalaiset raamatut. Suomen piipaseura. piplia.fi.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkoaineistot. Kynällä kyntäjät. Kansankirjoittajat. Kaisa Juhantytär. <https://kynallakyntajat.finlit.fi>

Suomen evankelisluterilainen kirkko. *Sanasto*. evl.fi

Suomen evankelisluterilainen kirkko. *Suomalaiset virsikirjat*. Vapaavuori, Hannu. evl.fi

Vanha virsikirja 1701. koraali.fi

Vapaavuori, Hannu: Vanhan virsikirjan sävelmistö ja kirkkoveisuu. *Ain´veisatkaam`Herrall`*. *Vanha virsikirja 300 vuotta*. Pajamo, Reijo (toim.). Hymnologian ja liturgiikan seura, Helsinki 2003, 45–54.

Väinölä, Tauno: Vanha virsikirja. Vuoden 1701 virsikirjan synty ja sisältö. *Ain´veisatkaam`Herrall`*. *Vanha virsikirja 300 vuotta*. Pajamo, Reijo (toim.). Hymnologian ja liturgiikan seura, Helsinki 2003, 19–28.

Yxi Tarpelinen Nuotti-kirja. Vuoden 1702 painettu virsisävelmistö. Näköispainos ja kriittinen editio. Tuppurainen, Erkki (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.

HAASTATTELUT

Kontio, Sinikka 2018: Kansanmusiikin lehtori ja veisuun tutkija Sinikka Kontion haastattelu Inkoossa. Haast. Kaisa Kautto 27.10.2018.

Vanhatalo, Jarkko 2019, tilan isäntä. Haastattelu Otamon tilalla. Haast. Kaisa Kautto 14.7.2019.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Ahokas, Minna: Yksilö ja lukemisen historia 1700 -luvulla. *Suurmiehistä rahvaannaisiin. Yksilö ja yhteisö kristinuskon historiassa*. Suomen Kirkkohistoriallinen seura, Helsinki 2014, 319–336.

Arffman, Kaarlo: Almanakat hyödyllisen tiedon kohtaupaikkoina. *Hyödyllisen tiedon piirit. Tutkimuksia papistosta, rahvaasta ja tiedon rakentumisesta 1700-luvulla*. Ahokas, Minna & Laine, Esko (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2018, 220–253.

Bastman, Eeva-Liisa: Kansanomainen virsilyriikka 1800 -luvulla. *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Laitinen, Lea & Mikkola, Kati. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2013, 217- 220.

Bastman, Eeva-Liisa: *Poetiikka ja pietismi 1700- ja 1800-luvun suomalaisessa virsirunoudessa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta 2017.

Eilola, Jari: Kohti tulevaisuuden etiikkaa. *Historiantutkimuksen etiikka*. Lidman, Satu, Koskivirta, Anu & Eilola, Jari. Gaudeamus, Helsinki 2017, 223–232.

Frigren, Pirita: Tirkistelyä vai ymmärryksen lisäämistä. *Historiantutkimuksen etiikka*. Lidman, Satu, Koskivirta, Anu & Eilola, Jari. Gaudeamus, Helsinki 2017 11-25.

Grahn, Maarit, Kangas, Kati & Salonen, Sanna: Tilat yhtenäistyvät ja kylät muotoutuvat. *Noormarkun historiaa. Erämaasta eletyksi paikaksi*. Grahn, Maarit, Sivula, Anna (toim.). Noormarkku: [Noormarkun kunta], 2008, 145–168.

Grahn, Maarit: Ruukinpatruunan suojissa. *Noormarkun historiaa. Erämaasta eletyksi paikaksi*. Grahn, Maarit, Sivula, Anna (toim.). Noormarkku: [Noormarkun kunta], 2008, 243–264.

Grahn, Maarit, Sivula, Anna: Erämaasta eletyksi paikaksi. *Noormarkun historiaa. Erämaasta eletyksi paikaksi*. Grahn, Maarit, Sivula, Anna (toim.). Noormarkku: [Noormarkun kunta], 2008, 439–446.

Haapala, Pertti (toim.): *Uudistuva maakunta. Satakunnan historia VI (1750 – 1869)*. Koskinen, Ulla, Miettinen, Tiina, Korhonen, Teppo, Haapala, Pertti (päätoim.). Satakunnan museo / Porin kaupunki, Satakuntaliitto, Pori 2014.

Hakapää, Jyrki: Arkkiveisut. Laulettu ja kirjallisen kohtaaminen. *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800 -luvun Suomessa*. Laitinen, Lea & Mikkola, Kati (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2013, 221–252.

Häggman, Kai: *Perheen vuosisata*. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki, 1994. Verkkojulkaisu Suomen Kirjallisuuden Seura <http://www.doria.fi>

Häggman, Kai: Pitkä tie ulkoluvusta järjellisen lukemisen taitoon. *Suomalaisen arjen historia. 2. Säätäjien Suomi*. Mäkinen, Anssi, Strandberg, Joni (toim.). WS Bookwell Oy, Porvoo 2007, 212–229.

Jäppilä, Leena: Luther virren virittäjänä. *Virren virtaa. Veisattu runo ennen ja nyt*. Enwald, Liisa, Hökkä, Tuula (toim.). Kansanvalistusseura, Helsinki 2010.

Karonen, Petri: *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2014.

Kauranen, Kaisa: Mitä ja miksi kansa kirjoitti. *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800 -luvun Suomessa*. Laitinen, Lea & Mikkola, Kati (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2013, 19–54.

Kauranen, Kaisa (toim.): *Työtä ja rakkautta. Kansanmiesten päiväkirjoja 1834–1937*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009.

Keravuori, Kirsi: Itseoppineet ihmiset kirjeenkirjoittajina. Perhekirjeenvaihtoa 1860-luvun saaristossa. *Kirjeet ja historiantutkimus*. Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu, Vainio-Korhonen, Kirsi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2011, 163–193.

Keravuori, Kirsi: *”Rakkat poikaiset!” Simon ja Wilhelmina Janssonin perhekirjeet egodokumentteina (1858–1887)*. Turku, Turun yliopisto, 2015. <http://www.utupub.fi>

Kivekäs, Pekka: Vanha virsikirja. *Kirkkomusiikki*. Haapasalo, Juhani, Lauerma, Liisa, Nissinen, Martti, Suikkanen, Pekka (toim.). Edita Prima Oy, Helsinki 2004, 34–40.

Koivisto, Hanne: Tunteita, luottamusta ja ystävyyttä. Kirjeitä Raoul Palmgrenille 1930–1960. *Kirjeet ja historiantutkimus*. Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu, Vainio-Korhonen, Kirsi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011, 357–384.

Kontio, Sinikka: Kansanveisuussa kuuluu yksilön ääni. *Kirkkomusiikki*. Haapasalo, Juhani, Lauerma, Liisa, Nissinen, Martti, Suikkanen, Pekka (toim.). Edita, Helsinki 2004, 70–76.

Kontio, Sinikka: *Veisuun mahti. Vanha virsikirja ja kansanveisuun tyylipiirteiden sovellus omassa musisoinnissa*. Tohtorintutkinnon kirjallinen työ. Sibelius-Akatemia, Kansanmusiikin osasto. Helsinki 2001.

Korhonen, Teppo: Arki ja kulttuuri. *Uudistuva maakunta. Satakunnan historia VI (1750–1869)*. Koskinen, Ulla, Miettinen, Tiina, Korhonen, Teppo, Haapala, Pertti (päätoim.). Satakunnan museo / Porin kaupunki, Satakuntaliitto, Pori 2014, 335–412.

Koskinen, Ulla: Arki ja kulttuuri. *Uudistuva maakunta. Satakunnan historia VI (1750–1869)*. Koskinen, Ulla, Miettinen, Tiina, Korhonen, Teppo, Haapala, Pertti (päätoim.). Satakunnan museo / Porin kaupunki, Satakuntaliitto, Pori 2014, 290–331.

Koskivirta, Anu, Lidman, Satu: Historioitsija eettisten valintojen äärellä. *Historiantutkimuksen etiikka*. Lidman, Satu, Koskivirta, Anu & Eilola, Jari. Gaudeamus, Helsinki 2017, 11–25.

Kuismin, Anna: Päiväkirjat ja omaelämäkerrat. Aikain muistot ja kokemusten koulut. *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Laitinen, Lea & Mikkola, Kati. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2013, 60–97.

Laasonen, Pentti: *Suomen kirkon historia. Vuodet 1593-1808*. WSOY, Porvoo; Helsinki; Juva 1991.

Laine, Esko M., Laine Tuija: Kirkollinen kansanopetus. *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus keskiajalta 1860-luvulle*. Hanska Jussi ja Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kariston kirjapaino, Helsinki 2010, 258–312.

Laine, Tuija: *Aapisen ja katekismuksen tavaamisesta itsenäiseen lukemiseen. Rahvaan lukukulttuurin kehitys varhaismodernina aikana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2017.

Laine, Tuija: Pappi kirjanomistajana ja välittäjänä 1700-luvulla Uudenmaan ja Hämeen läänissä. *Kirjakulttuuri kaupungissa 1700-luvulla*. Af Forselles, Cecilia & Laine, Tuija (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisuja 20. SKS, Helsinki 2008, 35–63.

Laine, Tuija: Rahvas raamatunkäyttäjänä: Kaisa Juhantytären virsi. *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus keskiajalta 1860-luvulle*. Hanska Jussi ja Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010, 290–291.

Laitinen, Lea: *Kesytöntä kirjoitusta vai kesytettyä puhetta? Itseoppineiden tekstit tutkimuskohteena*. *AFinLAN Vuosikirja*, 2009.

<https://journal.fi/afinlavk/article/view/60007>

Lappalainen, Päivi: Naiset ja romaani julkisen ja yksityisen välimaastossa 1800-luvulla. *Lähikuvassa nainen. Näköaloja 1800-luvun kirjalliseen kulttuuriin*. Lappalainen, Päivi, Grönstrand, Heidi, Launis, Kati. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001, 7–22.

Leino-Kaukiainen, Pirkko: Lukijoista kirjoittajiksi. *Kirjeet ja historiantutkimus*. Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu, Vainio-Korhonen, Kirsi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011, 192–193.

Leino-Kaukiainen, Pirkko: ”Nyt lasken minä pännäni tämä viherjäisen paperin päälle”. Nuoren sotilaan kirjeitä 1800-luvun lopulta. *Kirjeet ja historiantutkimus*. Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu, Vainio-Korhonen, Kirsi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011, 194–219.

Leskelä-Kärki, Maarit: Samaistumisia ja etäntymisiä. Elämäkerta historiantutkimuksen kysymyksenä. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Nivala, Asko, Mähkä, Rami (toim.). Turun yliopisto 2012, 25–48.

Lehtinen, Jyrki: Eräpoluilta valtateille. *Noormarkun historiaa. Erämaasta eletyksi paikaksi*. Grahn, Maarit, Sivula, Anna (toim.): Noormarkku: [Noormarkun kunta], 2008, 37–63.

Linna, Riitta: Virret subjektiivisena kokemuksena. *Virsi ja laulu Suomessa. Tekstit, kokemus ja kasvatus*. Innanen, Tapani & Salminen, Veli-Matti. Kirkon Tutkimuskeskuksen julkaisuja. Helsinki 2014, 195–217.

Lohi, Seppo: *Pohjolan kristillisyyks. Lestadiolaisuuden leviäminen Suomessa 1870–1889*. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry. Oulu 1997.

Louhivuori, Jukka: Veisuun vaihtoehdot. Musiikillinen distribuutio ja kognitiiviset toiminnot. Suomen Musiikkitieteellinen Seura, Helsinki 1988.

Lång, Reija: *Matilda Roslin-Kalliola (1837–1923) ja kirjoittamisen monet merkitykset*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto Humanistinen tiedekunta. Historian laitos. Kulttuurihistoria. 2006.

Makkonen, Anna (toim.): *Karheita kertomuksia. Itseoppineiden elämäkertoja 1800-luvun Suomesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2002.

Makkonen, Anna: Vaimot ne laulelit kiitosta pauhelit. Kaisa Juhantytären virsi, 1831. *Kohtauspaikkana kieli. Näkökulmia persoonaan, muutokseen ja valintoihin*. Norlund, Taru, Onikki-Rantajääskö, Tiina, Suutari, Toni (toim.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.

Markkola, Pirjo: Moninainen maalaisnuoriso. Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia. Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003, 129–160.

Markkola, Pirjo: Suomalaisen naisen ja miehen elämänkaari. *Suomalaisen arjen historia. 2. Säätyn Suomi*. Mäkinen, Anssi, Strandberg, Joni (toim.). WS Bookwell Oy, Porvoo 2007, 250–269.

Miettinen, Tiina: Väestönkasvu ja yhteiskunta. *Uudistuva maakunta. Satakunnan historia VI (1750 – 1869)*. Koskinen, Ulla, Miettinen, Tiina, Korhonen, Teppo, Haapala, Pertti (päätoim.). Satakunnan museo / Porin kaupunki, Satakuntaliitto, Pori 2014 225–289.

Mikkola, Kati: Kansanrunouden kokoelmat. Kerääjinä kuuliaisista avustajista ja visionääreistä. *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Laitinen, Lea & Mikkola, Kati. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2013, 337-378.

Moilanen, Laura-Kristiina, Sulkunen, Susanna: Johdanto: Aika ja identiteetti. *Aika ja identiteetti. Katsauksia yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen keskiajalta 2000-luvulle*. Moilanen, Laura-Kristiina, Sulkunen Susanna. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 7–34.

Niinimäki, Pirjo-Liisa: Kuolemaanvalmistusvirsi naisten runoutena. Enwald, Liisa, Hökkä, Tuula (toim.) *Virren virtaa. Veisattu runo ennen ja nyt*. Kansanvalistusseura, Otavan kirjapaino, Helsinki 2010.

Nissinen, Martti: Musiikki kirkossa. *Kirkkomusiikki*. Haapasalo, Juhani, Lauerma, Liisa, Nissinen, Martti, Suikkanen, Pekka (toim.). Edita, Helsinki 2004, 15 – 19.

Nordlund, Taru: Kirjeet. Keskustelua yli ajan ja paikan. *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800 -luvun Suomessa*. Laitinen, Lea & Mikkola, Kati. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2013, 107–138.

Ollila, Anne: Maallistuva aika. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa. *Menneen ja tulevan välillä. 1800-luvun kulttuurihistorian lukukirja*. Salmi, Hannu (toim.). K&h, kulttuurihistoria, Turun yliopisto, Turku 2011, 238–255.

Perälä, Anna: Suomen typografinen atlas. Osa I 1642–1827. Helsingin yliopiston julkaisuja. Otavan kirjapaino, Helsinki 2000.

Pöytä, Jyrki: *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura Kultaneito XVII. Joensuu 2015.

Rahikainen, Marjatta: Omat lapset, vieraat lapset, kerjäläislapset. *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus keskiajalta 1860-luvulle*. Hanska Jussi ja Vainio-Korhonen, Kirsi (toimittaneet). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010, 305–355.

Salonen, Sanna & Sivula, Anna: Sodan kauhuista perunamaille ja oman kirkon kupeeseen. *Noormarkun historiaa. Erämaasta eletyksi paikaksi*. Grahn, Maarit, Sivula, Anna (toim.): Noormarkku: [Noormarkun kunta], 2008, 127–144.

Sulkunen, Irma: *Liisa Eerikintytär ja hurmosliikkeet 1700–1800-luvulla*. Gaudeamus, Helsinki 1999.

Sulkunen, Irma: Liisa Eerikintytär (s. 1733) uskonnollinen herättäjä. *Kirkollisia vaikuttajia Pyhästä Henrikistä nykyaikaan*. Mustakallio, Hannu (toim). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2012, 150–152.

Sulkunen, Irma: Paimentytön liikutus. Hurmosherätykset, sekularisaatio ja maailmankuvanmuutos. *Usko, tiede ja historiankirjoitus. Suomalaisia maailmankuvia keskiajalta 1900-luvulle*. Sulkunen, Irma, Niemi, Marjaana, Katajala-Peltomaa, Sari (toim.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2016, 100–130.

Sulkunen, Irma, Niemi, Marjaana, Katajala-Peltomaa, Sari: Johdanto. maailmankuvat ja identiteetit pitkällä aikavälillä. *Usko, tiede ja historiankirjoitus. Suomalaisia maailmankuvia keskiajalta 1900-luvulle*. Historiallisia tutkimuksia 271. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2016, 8–31.

Taitto, Ilkka: Varhainen kansankielinen seurakuntalaulu. *Kirkkomusiikki*. Haapasalo, Juhani, Lauerma, Liisa, Nissinen, Martti, Suikkanen, Pekka (toim.). Edita. Helsinki 2004, 29–31.

Tiili, Eeva-Liisa: Kaisa Juhantytär ja virren poetiikka. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, kotimaisen kirjallisuuden laitos. 2008.

Vainio-Korhonen, Kirsi: Kaupan ja käsityön ammattikasvatus. *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus keskiajalta 1860-luvulle*. Hanska Jussi ja Vainio-Korhonen, Kirsi (toimittaneet). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010, 221–257.

Vainio-Korhonen, Kirsi: Vastuullinen historia. Lidman, Koskivirta & Eilola: *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2017, 29–47.

Vapaavuori, Hannu: Miksi virsi? *Kirkkomusiikki*. Haapasalo, Juhani, Lauerma, Liisa, Nissinen, Martti, Suikkanen, Pekka (toim.). Edita, Helsinki 2004, 27–28.

Vapaavuori, Hannu. *Virsilaulu ja heräävä kansallinen kulttuuri-identiteetti. Jumalanpalveluksen virsilaulua ja -sävelmistä koskeva keskustelu Suomessa 1800-luvun puolivälistä vuoteen 1886*. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki 1997.

Varpio, Yrjö: Suomenkielisen kirjallisuuden varhaisvaiheita. *Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin. Suomen kirjallisuushistoria 1*. Varpio, Yrjö & Huhtala, Liisi (toim.). Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1999.

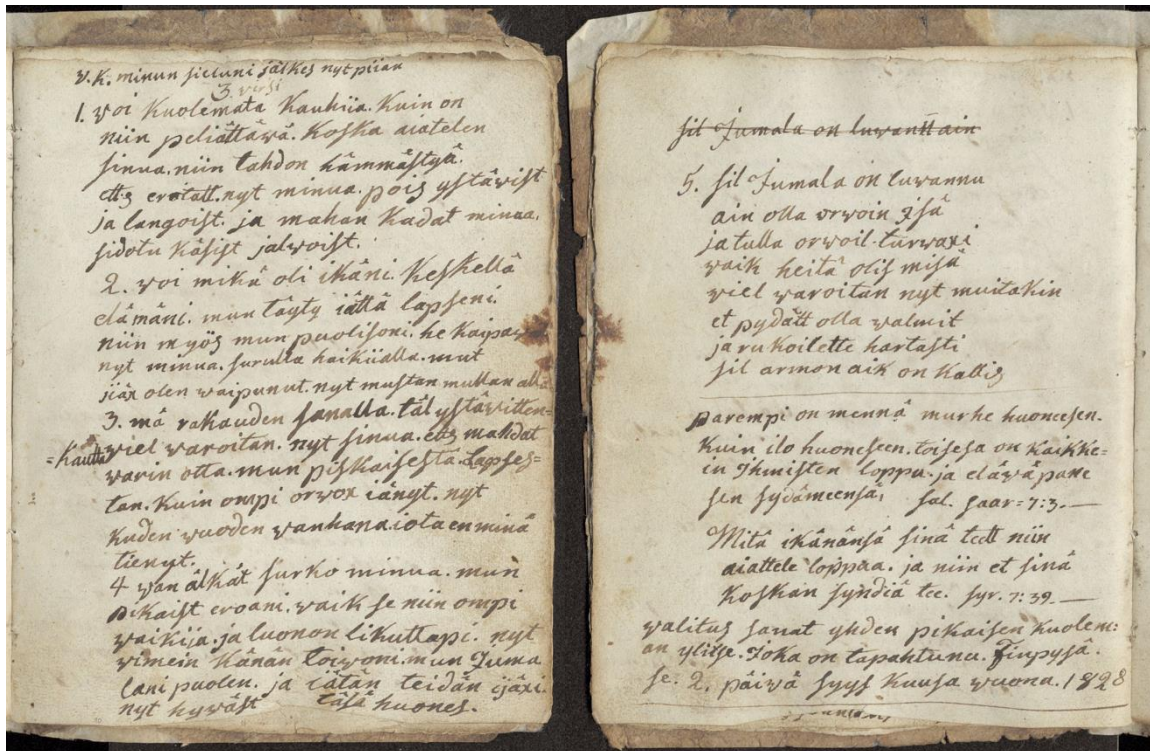
Villstrand, Nils Erik (suom. Jussi T. Lappalainen): *Valtakunnanosa. Suurvalta ja valtakunnan hajoaminen 1560–1812*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsinki 2012.

Wirilander, Kaarlo: *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870*. Suomen Historiallinen seura, Helsinki 1974.

LIITTEET

Liite 1. Kuva Kaisa Juhantytären kolmannesta virrestä.

Kaisa Juhantytären muistikirja 1831. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelma (SKS KIA). Kotikielen Seuran arkisto. Kuvan käyttö lupa 6.2.2020.

Liite 2. Kuva Vanhatalon perheen raamatusta Siikaisissa Otamon Vanhatalossa.
Kaisa Kautto 14.7.2019.

